

NŐK CSALÁDOK KARRIER

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFÉKTETÉS A JÖVŐBE

NŐK – CSALÁDOK – KARRIER

Szerkesztette: Kóbor Krisztina

Lektorálta: Tóbiás László

Borítórajzok: Kovács Kitti Kriszta

Tördelés: Balázs Andrea

A kiadvány az EFOP-1.2.9-17-2017-00059 számú projekt keretében készült.

Kiadja: Szociális Projektinkubátor, Közösségi Akció és Kutatás Alapítvány.

Felelős kiadó: Tóbiás László

ISBN 978-615-01-2128-4

Győr, 2021.

Tartalomjegyzék

Kóbor Krisztina: Bevezető gyanánt a projektről	5
--	---

EZERARCÚ NŐK

Székely Rita: A nők szerepe a vidéki térségek életében – család, karrier, közösség	15
--	----

Krizsán Kinga: Hajléktalan nők problémái Győr városában	24
---	----

Szalayné Perjámosi Beáta: Hallgatni arany	34
---	----

Borsodi Erzsébet: Láthatatlanul	43
---------------------------------	----

CSALÁDOK

Oszter Bettina: A kisgyermekes édesanyák kapcsolatainak alakulása a gyermek/ek megszületését követően	55
---	----

Máté Melinda: Kérdés a nem? A társadalmi nem kérdésének egyes aspektusai Magyarországon: – A gyermekmentes férfiak és nők társadalmi megítélése	76
---	----

KARRIER

Kovács Viktória: A családi és a munkahelyi karrier összeegyeztetése a nők esetében	101
--	-----

Kóbor Krisztina: „Gyárilag civilek” – Női vezetők a civil/nonprofit szektorban	116
--	-----

Kóbor Krisztina: Bevezető gyanánt a projektről

2017 nyarán a Nyitott Kapu-vár Térségi Szociális Szolgáltató Központ konzorciumvezetőként és a Szocproj Alapítvány konzorciumi partnerként sikeresen pályázott a „Nők a családban és a munkahelyen (standard)” című EFOP 1.2.9.-17-2017 azonosító számú projektre.

A közbeszédben „Nőközpontként” nevezett pályázati projekt – mely később CSAK Pontként (Család és Karrier Pont) nyerte el végleges megnevezését – a kezdeti nehézségek leküzdése után lendületet vett, tevékenységei nagy részét 2020. évre teljesítette.

Ennek apropóján jelen írás célja a projekt és eredményeinek bemutatása, valamint a projekt ideje alatt készült, a témával szorosan összefüggő, alább olvasható tanulmányok bevezetése.

A konzorciumi partnerek

„A konzorcium vezetője a Nyitott Kapu-Vár Térségi Szociális Szolgáltató Központ, melynek tulajdonosa a Kapuvár Térségi Szociális és Gyermekjóléti Szolgálati Társulás. A Nyitott Kapu-vár Térségi Szociális Szolgáltató Központ államháztartáson belüli nonprofit szervezet. A Központ 2010. július óta látja el a jelenlegi szervezeti struktúrában Kapuvár és a társult települések szociális alapfeladatait. A jogelőd Családsegítő Intézet 1998 júniusában alakult. Az akkori intézmény magában foglalta a Családsegítő Szolgálatot, a Gyermekjóléti

Szolgálatot, a Bölcsődét, a házi segítségnyújtást, az étkeztetést és két Idősek Klubja Központot. Korábban Kapuvár Városi Önkormányzat fenntartásában működött, 2013. július 1-től pedig a Kapuvár Térségi Szociális és Gyermekjóléti Szolgálati Társulás fenntartása alatt funkcionál. A Központ jogszabály szerint kötelező feladatai:

- Házi segítségnyújtás
- Szociális étkeztetés
- Családsegítés és gyermekjóléti szolgáltatás
- Nappali ellátás idősek és fogyatékkal élők számára

A Nyitott Kapu-vár Térségi Szociális Szolgáltató Központ nem kötelező feladatai:

- Közösségi pszichiátriai ellátás
- Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás
- Szociális foglalkoztatás.” (Szakmai Terv 2018:3)

„A Nyitott KAPU-VÁR Térségi Szociális Szolgáltató Központ folyamatosan jelen van a járás életében, programokat, előadásokat, nyári táborokat szervez, csoportfoglalkozásokat vezet. Az intézmény által szervezett programok az elmúlt 3 évben:

- Gyermeknap,
- Napközis jellegű nyári tábor,
- Iskolai szociális munka (Berg Gusztáv Szakiskola, Mihályi Általános Iskola, Páli Szent Vince Katolikus Általános Iskola),
- Ünnepekörökhöz kapcsolódó kézműves foglalkozások (húsvét, Halloween, karácsony),
- Társult településeken nyári filmvetítéssel egybekötött játszóházak,
- Falunapokon kézműves foglalkozások (Babót, Szárföld, Osló, Veszvény, Himod,
- Vadosfa, Kisfalud, Mihályi),
- Háztartási Klub,
- Sütiklub, július és augusztus hónapban 1-1 hét,
- Szakmai nap a térség Családsegítő Szolgálatának,
- Nemzetközi Kábítószer-ellenes Világnap alkalmából szervezett KEF-es pályázat megvalósítása,
- Bűnmegelőzési és Drog-prevenációs Nap,
- Kisiskolás gyermekek nyári felügyelete,
- Horgoló tanfolyamok heti gyakorisággal,
- Szakmai napok, előadások szervezése (gyermekbántalmazás módszertana, titkolt terhesség, internetezés veszélyei),
- Gyermeknap,
- Segítség nyújtása a nyári felügyeletet ellátó iskolának a gyermekek tartalmas szabadidő eltöltésének biztosításában. Kézműves foglalkozások tartása a felügyeletet igénylő gyermekek számára.” (Szakmai Terv 2018:9)

„A Széchenyi István Egyetem Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszéke mellett működő Szociális Projektinkubátor, Közösségi Akció és Kutatás Alapítvány (röviden Szocproj) célja, hogy azoknak a hallgatói és oktatói szakmai tevékenységeknek – mindenekelőtt innovációknak – adjon keretet, szervezeti háttérrel, melyek az egyetem berkein belül nem megvalósíthatók.

A Szociális Projektinkubátor, Közösségi Akció és Kutatás Alapítvány közel 30 millió forintos támogatást nyert Marcalváros közössége fejlesztésére a „Lakóközösségi programok, kezdeményezések támogatása” pályázati kiírásra benyújtott TÁMOP 5.5.4-13/2-2013-1166 „OKos hely - Ezer okod van, hogy gyere be!” projekttel. A projekt 2013. november 15. és 2015. április 15. között valósult meg a marcalvárosi aluljáróban, az alábbi két fő céllal:

- egyrészt fejleszteni a 18 000 lakosú lakótelep közösségét,
- másrészt lehetőséget adni – nem csak szociális munkás szakos – egyetemistáknak arra, hogy gyakorlati tapasztalatot szerezzenek közösségfejlesztésben.

A projekt keretében létrehozott közösségi kávézót Győr városa a Család- és Gyermejjóléti Központ részeként működteti tovább.

Az Alapítvány szintén 2013-ban a TÁMOP 1.4.1-12/1 „Hátrányos helyzetű célcsoportok foglalkoztatásának támogatása a nonprofit szervezetek foglalkoztatási kapacitásának erősítésével” uniós pályázati kiírásra benyújtott „Munkatapasztalatot biztosító foglalkoztatás a projektinkubátorban” projekttervével 10.651.940 Ft támogatás nyert.” (Szakmai Terv 2018:10,13) Emellett az alapítvány folyamatosan jelen van EVS/Európai Szolidaritási Testület programokban, hallgatói tanulmányutak és programok szervezésében, a tanszék háttérét adó Apáczai Kar hallgatói számára.

A nyertes projekt

Célcsoport

A projekt célcsoportja kettős. Egyrészt a Nyitott Kapu-vár TSZK szolgáltatásait igénybe vevők köréből kerül ki, másrészt pedig a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karának hallgatói közül.

A Nyitott Kapu-vár TSZK magas ellátotti létszámokkal dolgozik. Az ellátásokat magasabb arányban veszik igénybe nők (család-gyermekjóléti szolgálat, házi segítségnyújtás, idősek nappali ellátása), és a szolgáltatásokat igénybe vevők a rendszeres kapcsolat révén könnyebben bevonhatók. A hátrányos helyzetű lakosság nagy hányadával kapcsolatban áll az intézmény valamelyik szolgáltatása. A településeken a projekt megkezdése előtt is működtek kisközösségek, akik összetartozásuk révén könnyen mozgósíthatók a programokra. A Nyitott Kapu-váron kívül számos egészségügyi szolgáltató, oktatási intézmény, vállalkozás, állami szolgáltató, civil szervezet van, akik különböző módokon kerülnek kapcsolatba a projekt célcsoportjaival. Pl. védőnők a kismamákkal, anyákkal, az iskolák a szülőkkel, munkahelyek a munkavállalókkal.

A Szocproj Alapítvány kuratóriumi tagjai a Széchenyi István Egyetem Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszékének jelenlegi és volt oktatói és hallgatói. Ennek révén szoros, mindennapi kapcsolatot ápolnak nem csak a tanszékkel, hanem a jelenlegi szervezeti keretet adó Apáczai Csere János Karral is. A kar hallgatói létszáma jelenleg meghaladja az ezer főt, a szakokat tekintve pedig javarészt elnőiesedett szakmákról beszélhetünk (szociális munkás, szociálpedagógus, tanító, gyógypedagógus stb.). Mindez azt jelenti, hogy a közvetlen célcsoport tekintetében a Szocproj Alapítvány révén is magas a bevonható személyek száma. Ugyanakkor az alapítvány körülményeit figyelembe véve szintén fontos tényező, hogy a leendő segítő szakmákat tanuló, pályakezdő nők, akik szakmájuk révén kerülnek majd kapcsolatba további célcsoportokkal (gyerekekkel, családokkal, nőekkel), akik a projekt tekintetében további, közvetett célcsoportnak tekinthetők. Jelen pályázat keretében tehát a nyereséget elkönyvelő célcsoportok multiplikátor hatásként fogják megsokszorozni a projekt eredményeit. Az alapítvány a pályázat benyújtása előtt szükségletfelmérést végzett az Apáczai Kar hallgatói között. Az online módon, közösségi oldalon megosztott kérdőívet a kar hallgatói közül 108 fő töltötte ki. A válaszadók 96%-a nő, életkor szerinti megoszlás alapján 18-58 év közöttiek, javarészt városból (45%) és faluból (43%) érkeznek. Az általuk ismert, elsősorban nőknek szóló programok közül javarészt a

baba-mama klubokat és a nőknek szóló, többféle tornát ismerik, vagy egyáltalán nem tudnak ilyen programokról. Képzések tekintetében még nagyobb az információhiány, bár többen megjegyezték, hogy elnöiesedett szakmákra szóló képzési felhívásokkal (óvodai dajka, varrónő stb.) gyakran találkoznak. Harmadik kérdésünk a szolgáltatási oldalt feszegette, s a válaszadók közül a többség nem ismert a lakhelyén nőknek szóló szolgáltatásokat (pl. gyermekfelügyelet, bevásárlás stb.), és a továbbiakban azt állították, hogy pont ezekre a szolgáltatásokra (kiemelten a gyermekfelügyelet) lenne a legnagyobb szükségük (65%). Szintén ilyen típusú szolgáltatásokban (gyermekfelügyelet, korrepetálás) vennének részt a legtöbben szolgáltatóként is (67%), mely válasz a kar által kínált képzéseket tekintve nem meglepő. Képzések tekintetében a legtöbben a nők vállalkozóvá válását, karriertervezését elősegítő oktatáson vennének részt szívesen (66%). (Nők a családban és a munkahelyen című pályázat benyújtásához szükségletfelmérés 2017)

Célok

Az EFOP 1.2.9. – 17 konstrukció általános céljai szerint a projekt a nők

munkaerő-piaci helyzetének javítására, a család és munka összeegyeztethetőségének előmozdítására koncentrál, helyi megoldásokkal és együttműködésekkel.

A konstrukció által megfogalmazott részcélok a következők:

1. „1. A nők atipikus foglalkoztathatóságának javítása, különös tekintettel a helyben beazonosítható hiányszakmákra.
2. A munkáltatók és a munkavállalók helyi szintű együttműködésének javítása a család és a munka összeegyeztethetőségének érdekében.
3. A magánélet és a munka összehangolását segítő támogató szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók és a velük együttműködő közösségek működési feltételeinek megteremtése helyben.
4. Atipikus foglalkoztatási formák népszerűsítése, elterjesztése a részmunkán és a távmunkán kívül az önfoglalkoztatás, a bedolgozás, az egyszerűsített vagy alkalmi munka, a job sharing és a munkaerő-kölcsönzés formák, az új típusú munkaidő-modellek népszerűsítésével és a bevezetés lehetőségének ismertté tételével, mind a munkavállalók, mind a munkaadók körében.
5. A nőkkel szembeni társadalmi és gazdasági sztereotípiák lebontása helyi szemléletformáló eszközökkel.” (EFOP 129 felhívás 7-8. oldal)

Ezen prioritásokhoz kapcsolódnak a Nyitott Kapu-vár TSZK és a Szocproj Alapítvány által benyújtott pályázat egyedi célkitűzései is:

- „A munkaerő-piacról tartósan kiszorult személyek munkaerő-piaci programba való belépésének növelése.
- A család és ifjúság társadalmi részvételének növelése.
- Több helyi civil közösség jön létre.

- A prioritás keretében támogatandó intézkedések:
- A halmozottan hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci eszközökben való részvételének és munkaerő-piacon való megjelenésének elősegítése.
- A család társadalmi szerepének megerősítése, továbbá a gyermekek
- és fiatalok képességeinek kibontakoztatása.” (Szakmai Terv 2018: 18-19)

A pályázat „fő célja tehát a nők foglalkoztathatóságának, atipikus munkavégzésének elősegítése, ez által a családok helyzetének javítása, a munka és család összeegyeztetésének elősegítése és a nőkkal szembeni társadalmi előítéletek lebontása.

Célunk olyan nőközpont létrehozása és működtetése, mely elősegíti az esélynövelést, nők munkába való visszatérésének erősítését, a nők családi, társadalmi és munkaerő-piaci szerepeinek összeegyeztetését, igénybe vehető képzések, tréningek számának növelését, napközbeni gyermekfelügyelet szervezését, hiányzó szolgáltatások bevezetését, szükségletek kielégítését. Fontos cél az egészségvédelem, a tipikusan női betegségek, zavarok megelőzése, kezelése, pl.: meddőség, mellrák. A munkáltatók körében fontos célnak tartjuk, hogy az atipikus foglalkoztatási formákat népszerűsítsük fórumokkal, beszélgetésekkel, egy-egy aktuális téma kibontásával. Továbbá a munkáltatók és munkavállalók együttműködésének elősegítése is lényeges.” (Szakmai Terv 2018:23)

Az alábbi táblázat összefoglalja a projekt céljait és a megvalósítandó tevékenységeket:

1. táblázat: A projekt céljai és megvalósítandó tevékenységek

Feltárt problémák	Célok	Kötelezően megvalósítandó tevékenységek
Tartós munkanélküliség állandósulása GYÁS, GYES-ről való visszatérés után	A nők atipikus foglalkoztathatóságának javítása	Kommunikációs aktivitások, szemléletformáló tevékenységek:
Atipikus munkaformák nem elterjedtek, hiányzó modellek	A munkáltatók és a munkavállalók helyi szintű együttműködésének javítása a család és a munka összeegyeztethetőségének érdekében	Helyi munkaadók és szakmai szervezeteik tájékoztatása, érzékenyítése,
Nők foglalkoztatási rátája elmarad a férfiakétól	Atipikus foglalkoztatási formák népszerűsítése	együttműködések kialakítása a projektcélokkal összhangban
Nők kevés információval rendelkeznek lehetőségeikről a munkaerő-piacra való visszatéréshez kapcsolódóan	A nőekkel szembeni társadalmi és gazdasági sztereotípiák lebontása helyi szemléletformáló eszközökkel	Szakmai helyi rendezvények, találkozók szervezése a célcsoport számára
Nők önbecsülésének, mentálhigiéniai állapotának erősítése szükséges		Atipikus foglalkoztatási formák és rugalmas munkaszervezési módok helyben való elterjesztésének ösztönzése, elfogadottságának erősítése

		<p>Nők társadalmi és gazdasági szerepvállalásában rejlő lehetőségek és előnyök helyi bemutatása, valamint a társadalmi sztereotípiák lebontása</p> <p>A nők vidékfejlesztésben, térségfejlesztésben, gazdaságfejlesztésben betölthető szerepének, új ill. hagyományos ágazatokban és szakterületeken kínálgzó lehetőségeinek, megvalósított, működő jó gyakorlatok bemutatása, terjesztése</p>
<p>Női támogató központ hiánya</p> <p>Együttműködések fejlesztése szükséges</p> <p>Információhiány</p> <p>Napközbeni gyermekfelügyelet hiánya</p>	<p>A magánélet és a munka összehangolását segítő támogató szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók és közösségek működési feltételeinek megteremtése</p>	<p>Női Információs és Szolgáltató Központ (Nő-Köz-Pont) létrehozása és működtetése, formális és nem-formális képzések, fejlesztések, felkészítések lebonyolítása a célcsoport számára: Formális és nemformális képzések, fejlesztések, felkészítések lebonyolítása</p> <p>Helyi szakemberek részvételének biztosítása az EFOP-1.2.6 kiemelt konstrukció megvalósítója által szervezett képzéseken, fejlesztéseken, felkészítéseken. Az EFOP-1.2.6 kiemelt konstrukció megvalósítója által kidolgozott szttenderdek, képzési programok és tananyagok átvétele</p>
<p>Női Támogató Központ hiánya</p>	<p>A magánélet és a munka összehangolását segítő támogató szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók és közösségek működési feltételeinek megteremtése</p>	<p>Célcsoport fejlesztéséhez és a Női Információs és Szolgáltató Központ létrehozásához, működtetéséhez szükséges eszközök beszerzése</p>

Forrás: Szakmai Terv 2018:24.

Eredmények

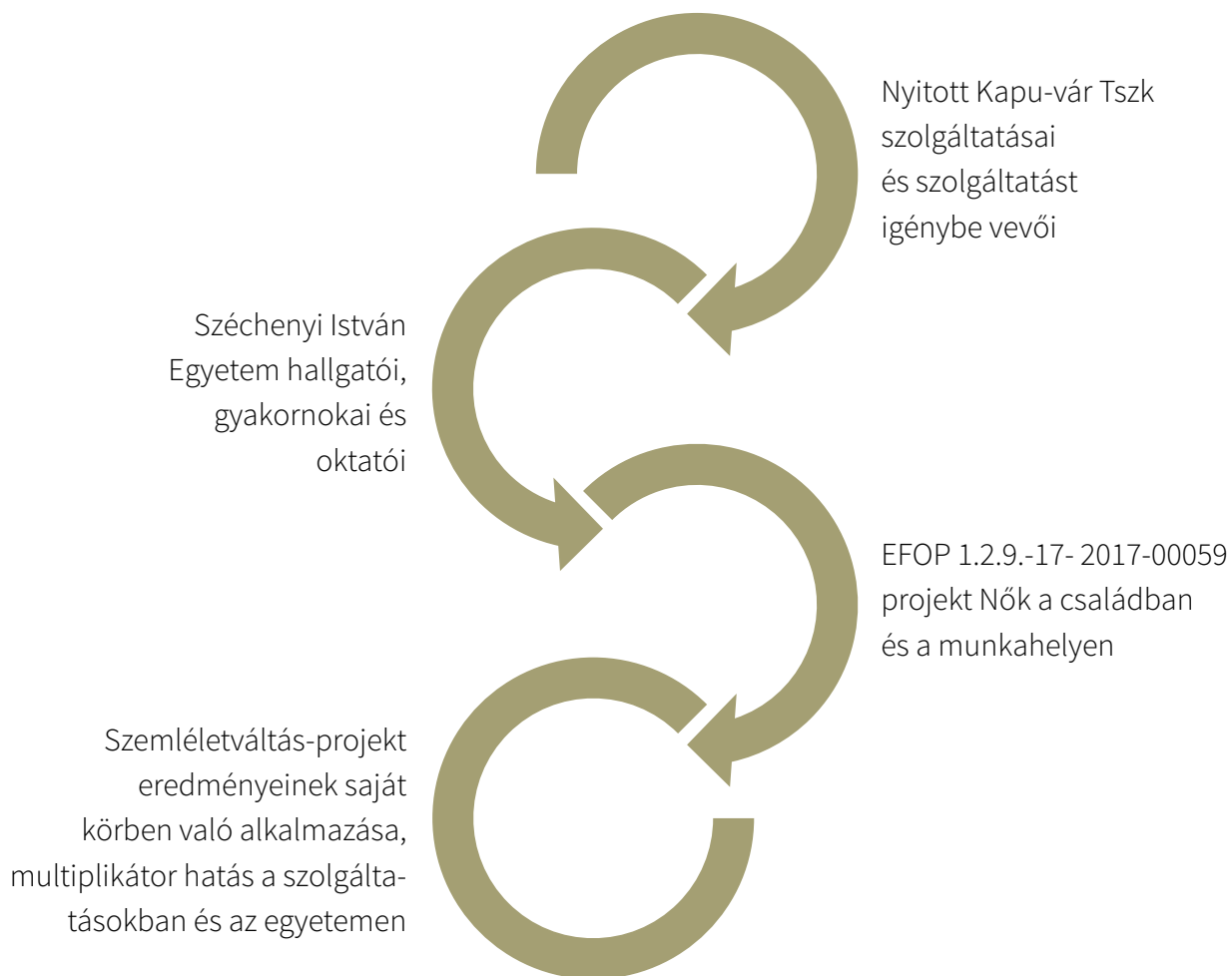
A szakmai terv alapján elsődlegesen a Család- és Karrier Pont felállítása, az eddigiekben megvalósult események, programok száma, a bevont személyek száma a projekt kemény mérőszámai. Ezek szerint elmondható, hogy a projekt szolgáltatásait több mint 3000 fő vette igénybe a Kapuvár és térsége – Győr tengelyen, s ezek a személyek a megvalósult csaknem 100 programon, rendezvényen, eseményen keresztül kerültek bevonásra. A szakmai terv szerinti beavatkozási módok, a szemléletformálás több mint tíz féle szolgáltatástípuson keresztül valósult meg (állásbörze, workshop, gyermekfelügyelet, flash mob, kerekasztal beszélgetés, tréning, képzés, csoportfoglalkozás, előadás, kreatív foglalkozások stb.). A legtöbb embert vonzó programoknak a konzorcium vezetője esetében a gyermekfelügyeleti szolgáltatások, illetve női tréningek bizonyultak. A konzorciumi partner esetében a közérdeklődésre számot tartó témákat feldolgozó (pl. függőségek, személyiségfejlődés a mesék tükrében, agresszió a gyermekek körében stb.) workshopok bizonyultak a legnagyobb sikernek (tekintve a célcsoportot, ez szintén nem volt meglepő eredmény).

A nőknek, családoknak szóló programok mellett a munkáltatói oldallal való kapcsolatfejlesztés, együttműködés is fontosnak bizonyult. A számukra szervezett kerekasztalok, állásbörzék gyümölcse a több mint 20 együttműködési megállapodás, mely a későbbiek során atipikus munkavállalási lehetőségeket jelenthet a célcsoport számára.

Ugyanakkor a projektben résztvevők számára a mérőszámokban nem jellemezhető, de tapasztalható soft elemek, eredmények sokkal fontosabbnak bizonyulnak. Ilyen például az újonnan létrejött, vagy megújult kapcsolat szervezetek, szolgáltatások, intézmények között, s ezáltal a helyi társadalommal felélénkülő összeköttetések. Kapuvár és térsége számára ez a hálózatosodás szakmai, módszertani összeköttetéseket, a segítő szolgáltatások kiterjesztését, valamint a többszereplős, többszektoros együttműködéseket jelent. Ezek között szerepel, sőt kiemelt fontossággal bír az elméletet képviselő egyetemi képzések és a gyakorlatot képviselő „terephelyek” (munkáltatók, szervezetek, szolgáltatások, intézmények) közti kapcsolat, mely ily módon közelebb kerülve egymáshoz a projekt célcsoportjainak hasznára válik (mind az elméleti, mind a gyakorlati vonalon). Ennek a kapcsolatnak szintén fontos eleme, hogy a projektben hallgatók számára jönnek létre gyakorlati helyek, az interprofesszionalitás jegyében. Szociológushallgatók kutatási gyakorlatot, szociálmunkás-hallgatók csoportmunka- és projektmunka-gyakorlatot teljesítenek, érzékenyítő workshopokon vehet részt a hallgató szakjától függetlenül stb. Az a hallgató/gyakornok pedig, aki részt vesz a projekt által kínált rendezvényeken, eseményeken, foglalkozásokon, „elviszi” magával a tapasztalt, érzékeny szemléletmódot, és közvetíteni fogja saját környezetének. Az eredmények így sokszorozzák meg magukat hólabdaszerűen. A hallgató ezáltal olyan élményekhez jut, melyeket csak az egyetemi oktatók által közvetítve nem tudna megtapasztalni, és olyan oktatásmetodikai „kiegészítésekben” részesül, melyeket csak a projekt által „behozott” plusz szolgáltatásokon keresztül tapasztalhat meg.

Az alábbi ábra megmutatja a projekt eddigi „soft” eredményeinek összekapcsolódását:

1. ábra: A projekt eredményeinek összekapcsolódása

Forrás: saját szerkesztés

Talán felmerül a kérdés, hogy miért pont Kapuvár-Győr együttműködésében valósul meg a projekt, és hogyan győzhető le a távolság? Az ok egyszerű: a Széchenyi István Egyetem Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszékének, így a Szocproj Alapítványnak is volt és jelenlegi hallgatók révén rengeteg kötődése van a kapuvári szolgáltatás felé. Emiatt a konzorcium megalapításakor mindkét fél előnyös szövetkezésnek látta a közös pályázatot. A távolság legyőzésének megoldása is ehhez vezethető vissza: a konzorcium tagszervezetei és a mögöttük álló szakemberek egy nyelvet beszélnek, mivel egy képzési kultúrából kerültek ki, ezért az együttműködésben nem nehéz a távolságokat legyőzni.

A közös nyelv, a közös pontok pedig közös célokat is jelentenek, így a projektben dolgozók szakmai nyereségei meghatározódnak. Nem csak a projekt fejlődik, hanem a benne dolgozók is, akik az együttműködésnek és a konszenzusnak különböző módjait tanulják amellet, hogy a projekt által nyújtott kereteket minél színesebb szakmai tartalommal próbálják megtölteni.

A projekt vége felé a korábbiakban ugyan megtervezett, de időközben változó lehetőségű fenntarthatóságról is érdemes gondolkodni. A Nyitott Kapu-vár TSZK és a Szocproj Alapítvány pályázata véleményem szerint az egyik legjobb lehetőséget rejti a fenntarthatóságra, mégpedig éppen a szakemberek képzése révén. Jelenleg a pályázat által támogatott workshopok, tréningek stb. olyan pilotok kipróbálását, és olyan aktuális/gyakorlati/új tudás behozását teszik lehetővé az oktatásba, mely a továbbiakban stabilan épülhet be, és nem csak a jelenleg képzett szakembereknek nyújthat muníciót, hanem a továbbiakban még jó néhány képzésben résztvevő tanító, gyógypedagógus, szociális munkás és szociálpedagógus számára, akik aztán saját szolgáltatásaik igénybe vevői számára tudják továbbadni a hallottakat. A jelenleg megszerzett tudás, szemléletmód tehát rögzül és generációk között, valamint földrajzi csoportok között kerül átadásra. Szintén fontos, már most látható eredménynek tekintjük és a fenntarthatóság szempontjából további garanciákkal szolgál, hogy a programok interprofesszionális környezetben zajlanak, több – bár elnőiesedett – szakma képviselői működnek együtt az egyes elemek megvalósítása során. Ez a tény is fontos értéket, és tovább vihető szemléletmódot kínál.

Jelen kötetről

Jelen tanulmánygyűjtemény a fenti projekteredmények egyik kézzel fogható megtestesülése. A kötetbe volt és jelenlegi, javarészt szociális szakos hallgatók írásaiból válogattunk, melyek a projekt időtartama alatt készültek, a projekt szolgáltatásai, eseményei, tudásátadásra irányuló workshopjai által ihletve.

Az írások a nők és családok témakörében járnak végig, mutatnak be sikeres és kevésbé sikeres női, családi életutakat, gondolkodnak a család és a karrier alakításának lehetőségein, fókuszba állítva a projekt által kiemelt célként kezelt szemléletformálást.

Felhasznált irodalom

EFOP 1.2.9.-17 pályázati felhívás

Szakmai Terv EFOP 1.2.9-17-2017-00059 (2018)

EZERARCÚ NŐK

Székely Rita¹: A nők szerepe a vidéki térségek életében

– család, karrier, közösség

Kulcsszavak: vidék, nők, vidékfejlesztés, közösség, élet

Absztrakt:

Magyarország lakosságának harmada vidéki térségben, jellemzően kistelepüléseken él. A statisztikai adatok szerint a vidék fejlődik, egyre kisebb a munkanélküliség, növekednek a jövedelmek. A nőkre ezekben a térségekben is sok feladat vár. Dolgozni járnak, gyereket nevelnek, főznek, mosnak, takarítanak, háztartást, autót és vállalkozásokat vezetnek, szervezik a család ügyes-bajos dolgait. Az alábbi tanulmányban néhány konkrét példa szemlélteti, hogyan tudnak a vidéki nők nehézségekből előnyt kovácsolni, mely akár megélhetési lehetőséget is jelenthet számukra.

A magyar vidék

Mi jut eszünkbe, ha azt halljuk, magyar vidék, magyar falu? Falvaink világa sokszínű, közéjük tartoznak a zsáktelepülések, az aprófalvak, de ide sorolhatók a tehetősebb agglomerációs települések is. Különböznek az itt élők lehetőségei, a jövedelmi viszonyok, a közműellátottság, azonban a statisztikai adatok összességében egy fejlődő, gyarapodó vidéki környezetet mutatnak.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2809 faluban 2 889 000 fő él, a lakosság mintegy 30 százaléka. Három olyan falunk van (Solymár, Tárnok és Csömör), ahol több mint 9 ezren élnek, és 30 olyan falu van, ahol a lakosok száma nem éri el az ötvenet sem.

A KSH Magyarország számokban, 2019 című kiadványa (https://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=1053767&p_lang=HU Letöltés: 2020.06.15.) szerint Magyarország népessége 1981 óta csökken, mely tendenciának oka a természetes fogyás, vagyis a születéseknek a halálozásoktól évről évre elmaradó száma. Az általában pozitív nemzetközi vándorlási egyenleg lassítja a népességfogyás ütemét. 2020. január 1-jén 9 millió 769 ezren éltek Magyarországon, 3,3 ezer fővel kevesebben, mint egy évvel korábban. Ez 1992 óta a legkisebb népességvesztés, mert a bevándorlók száma viszont jelentős volt.

¹ Székely Rita vidékfejlesztési agrármérnök, 2004 óta foglalkozik térség- és vidékfejlesztéssel, pályázatírással, projektmenedzsmenttel. Széleskörű tapasztalata van civil szervezetek működtetésében és vezetésében, ifjúság- és közösségfejlesztésben. 2011 óta vezeti a Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesületet, mely a Sokorói dombvidék fejlesztésére alakult. 2015-ben vette át a Pannontáj-Sokoró Natúrpark munkaszervezetének vezetését, mellyel 29 település területén valósít meg térségfejlesztési, környezeti nevelési tevékenységet. A Magyar Natúrpark Szövetség főtitkára, 2020 szeptemberétől a SZE Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola hallgatója.

A vándorlás az országon belül is jelentős, fő iránya évek óta változatlan: a gazdaságilag fejlettebb dunántúli megyék, valamint az ország középső, a fővárost is magába foglaló térsége felé, miközben Észak-Magyarország, az Alföld és Dél-Dunántúl megyéiből az elvándorlás jellemző. Budapest szinte mindegyik megyével szemben vándorlási nyereséggel rendelkezik

2019-ben, azonban nagyon sokan költöznek az agglomerációt alkotó települések területére is.

A statisztikai adatokból látható, hogy a foglalkoztatottak száma 2011 óta folyamatosan emelkedik, 2019-ben már meghaladta a 4,5 millió főt. A 15–64 évesek körében a foglalkoztatási ráta 70,1%-ra nőtt, a munkanélküliségi ráta pedig 3,5%-ra csökkent. A férfiak helyzete mindkét mutatót tekintve jobb, mint a nőké. A 25 év alattiak közül ugyan kevesebb főt foglalkoztatnak a munkaadók, viszont egyre többen dolgoznak az 54 éves korosztályból.

A felmérések azt igazolják, hogy a lakosság derülátóbb, nagyobb biztonságban érzi magát, mint 2-3 évvel ezelőtt.

A számok azt mutatják, hogy a vidéki térségekben magasabb volt a munkanélküliek száma, mint a városokban, és emiatt alacsonyabb az egy főre jutó átlagjövedelem is. A vidéken élők kevesebbet költenek kultúrára, éttermi szolgáltatásokra, sportra, a települési programok

(falunap, kulturális programok, civil szervezetek által szervezett rendezvények) pedig általában ingyenesek, nem jelentenek anyagi terhet.

Újra egyre több falusi kertben foglalkoznak zöldségtermesztéssel, a termés a család asztalára kerül. A COVID-19 által okozott pandémia alatt több település zöldségmag-csomagokat osztott a családok számára, felkészülve arra, hogy kevesebb külföldről származó zöldség jut majd be hazánkba. A vidéki életmódot több internetes blog, közösségi oldal népszerűsíti, ahol a tagok ötleteket kaphatnak egymástól, vagy segítséget kérhetnek felmerülő kérdéseik megválaszolásában. Az állattenyésztéstől kezdve a kovászos uborka készítésig kaphatnak hasznos tanácsokat.

A családi háznál és a kertben mindig van mit csinálni, ezek a tevékenységek is inkább részei a falusi életnek, mint a városi életmódnak. Az, hogy a kerti munka kinek nyűg és kinek kikapcsolódás, az a statisztikákból nem derül ki, de az egészen biztos, hogy a falusi lakosok sokkal több időt töltenek a természetben, a ház körüli munkákkal vagy épp a főzéssel, mint a városiak. Ebből következik, hogy több pénzt is költenek azokra az eszközökre, tárgyakra, melyek ezen tevékenységekhez szükségesek.

Véleményem szerint a falusi környezetben nagyon fontos a helyi identitás kérdése. Egyes térségekbe sok család költözik, jellemzően kisgyermekkel, akiknek semmilyen kötődésük nincs a településhez, a tájhoz, nem ismerik a hagyományokat, szokásokat. Ezek hiányában nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak beilleszkedni, nem lesznek részei a település közösségének, szinte csak aludni járnak haza. Úgy gondolom, hogy a helyi infrastruktúra fejlesztések és a szolgáltatások körének bővítése mellett szükséges és fontos a lakosság megszólítása, bevonása a közösségi életbe, társadalmi munkát

igénylő tevékenységekbe. A legjobb, ha ez a tevékenység már kisgyermek korban, óvodában és iskolában elkezdődik, így a gyerekek és rajtuk keresztül a szülők is kötődni fognak lakóhelyükhöz és a tájhoz, mely körülveszi őket mindennapjaikban. Jó lehetőséget biztosítanak erre a baba-mama klubok, a település közösségi rendezvényei, civil szervezetek által indított programok, rendezvények, túrák.

A vidéken élő nők

„Vagy én nézek ki jól, vagy a lakás!” – villan be egy kép a Facebookon. A hozzászólásokat olvasgatva láthatjuk, hogy ez sokak számára nem is vicces. A nőkre manapság egyre több feladat hárul. Dolgozni járnak, gyereket nevelnek, főznek, mosnak, takarítanak, háztartást, autót és vállalkozásokat vezetnek, szervezik a család ügyes-bajos dolgait. Valószínű, hogy ezt mindegyikük másként éli meg, de az nyilvánvaló, hogy nekik is szükségük van „énidőre”, hasznos szabadidőre, közösségi kapcsolatokra.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1995-ben Pekingben rendezett nőkonferencián, amely a falusi nők világnapjának megtartásáról szóló döntést is hozta, a kormányok kötelezettséget vállaltak arra vonatkozóan, hogy a nők számára biztosítják a döntéshozatalban való egyenlő részvételt és növelik a nők lehetőségeit és képességeit a döntéshozatalban.

Az ENSZ Közgyűlés 62/136 számú, 2007. decemberi határozata (https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/136, letöltés: 2020.06.15.) kimondja: felismerve a vidéki nők nehéz helyzetét, ideértve a bennszülött nőket, a mezőgazdaságban és vidékfejlesztésben tevékenykedők kritikus helyzetét, célul tűzte ki a vidéki szegénység felszámolását. Az ENSZ Közgyűlése egyetértett abban, hogy a fejlett világ falusi térségeiben élő nőire manapság is rengeteg teher hárul: helyt kell állniuk a családban, a gyermekek nevelésében, az idősek és betegek gondozásában, ezen kívül a munkahelyeken részt vesznek a gazdaság építésében is.

A vidéken élő nőket többszörös mértékű diszkrimináció éri, mivel fokozott kockázata van a szegénységnek, az erőszak előfordulásának, és a bizonytalanságnak. Az éghajlatváltozás is súlyosbítja a női gazdálkodóknál az akadályokat és kockázatokat, például a föld és a víz hiánya újabb és újabb kihívásokat teremthet. Az éghajlat változékonysága és a kiszámíthatatlan időjárás növeli a mezőgazdasági károkat, csökkenti a mezőgazdasági termelékenységet és az élelmiszerhez jutást bizonytalanná teszi. A nőknek pedig a gazdálkodó férfiaknál is nehezebb a sorsuk. Helyzetük javítása nagyban hozzájárulhatna a világban éhező és szegény emberek számának csökkentéséhez, ami a Fenntartható Fejlődés Program 2030 egyik célja. (<https://www.vajma.info/cikk/tukor/6963/Ma-van-a-videki-nok-nemzetkozi-napja.html>, letöltés: 2020.06.15.)

Az Európai Parlament A8-0058/2017. számon, 2017. március 8-án a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Bizottság és a Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság kezdeményezésére tárgyalt plenáris ülésén egy jelentést a nőkről és szerepükről a vidéki térségben. (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0058_HU.html, letöltés: 2020.06.15.)

A Jelentés leírja a női szerepek multifunkcionalitását a vidéki térségekben, melyet a gazdasági és az életkörülmények változásával indokol. Megállapítja, hogy a fenntartható fejlesztési stratégiákban már szereplő diverzifikációs intézkedések és a multifunkcionalitás fogalma új, még nem teljes mértékben kiaknázott lehetőségeket jelent a nők számára. A nők a mezőgazdasági termelésen túl más területeken is innovátorok, vezetők, részt vesznek a turizmusban, a vidéki térségek hagyományainak ápolásában és megőrzésében, ezáltal a regionális identitás erősítésében. A nők által végzett tevékenységek sokszínűsége hozzájárul a mai modern nő képének kialakulásához.

Az Eurostat gazdaságszerkezeti felmérése szerint az Európai Unió 28 tagállamában a családi gazdaság a legelterjedtebb gazdálkodási forma, ahol a munka 76,5 %-át a gazda, vagy családtagjai végzik el, nyilván a nők jelenléte is jelentős a munkavégzés során.

A Jelentés támogatná a „Vidéki térségben élő nők” tematikus alprogramok létrehozását az EU tagállamaiban, valamint felhívja a Bizottság és a tagállamok figyelmét arra, hogy a jövőbeni fejlesztési politikában támogassák, segítsék és mozdítsák elő a vidéki nők hozzáférését a munkaerőpiachoz, valamint vidékfejlesztési programjaikban határozzanak meg kifejezetten a nők számára szóló alprogramokat.

A Bizottság tagjai a terjedelmes és sok egyéb kapcsolódó szempontra kiterjedő Jelentést 56 igen szavazattal, 5 ellenszavazat és 3 tartózkodás mellett fogadták el.

Magyarországon nincs kifejezetten a vidéki nők életminőségének javítása érdekében elfogadott intézkedés, azonban a Kormány családpolitikai törekvései nagymértékben érintik a vidéki térségeket is. A 2014-2020-as időszakban nagyszámú bölcsődei férőhely létesült, folyamatosak az óvoda- és bölcsőde felújítások, adókedvezmények is segítik a családok jobb megélhetését, a kisgyermekes anyák visszatérését a munka világába.

Hazánkban 2014 óta emlékeznek meg október 15-én a Vidéki Nők Nemzetközi Napjáról rendezvények, konferenciák keretében.

Jövedelemszerzési lehetőségek vidéken

A világ bármelyik pontján is élünk, a nők szerepe a vidéki térségekben mindenütt jelentős. Sokan a közeli nagyvárosokban dolgoznak, valamint helyben a közintézményekben vagy a szolgáltatóiparban. Azonban gyakran előfordul az, hogy a gyermekek születése után már nem tudnak visszamenni előző munkahelyükre az asszonyok, részben azért, mert nem tudják összeegyeztetni a bölcsőde, óvoda nyitvatartásával a munkahelyük időbeosztását.

Ilyen esetekben gyakori az, hogy a nők nem tudnak elhelyezkedni az eredeti szakmájukban, és vagy kompromisszumra kényszerülnek a családi kassza biztonsága érdekében, vagy egy teljesen új dologba kezdenek és vállalkozóvá válnak.

Valós példákon keresztül szeretném bemutatni, hogy milyen alternatív jövedelemszerzési lehetőségekkel lett sikeres két, háromgyermekes asszony.

Pannonhalma Provence

Fekete-Gyimesi Barbarára és a Pannonhalma Provence-re a közösségi portálon figyeltem fel. Barbara folyamatosan posztolja újabbnál újabb, szebbnél szebb kézműves termékeit, melyeket az érdeklődők Pannonhalmán meg is vásárolhatnak.

Panorámás, családi hangulatban vár mindenkit a pannonhalmi levendula ültetvényük, ahol szezonálisan lehetőség nyílik levendulát szedni, egész évben kézműves ajándéktárgyakat lehet vásárolni, míg a gyerekek a kertben található játszótéren játszanak.

Barbara cukrásznak készült, majd tanító diplomát szerzett. Férje munkája miatt elfoglalt volt, így a három gyermekük nevelése és a háztartás vezetése miatt, ő nem tudott volna visszamenni dolgozni, de szeretett volna hozzájárulni a családi kasszához. Merész gondolatát a férje is támogatta, így levendulával telepítették be a kertjüket.

„Pannonhalmán élünk a három gyönyörű gyermekünkkel. Egy sugallat hatására levendulát ültettem a gyermekeim segítségével 2017. március 17-én a kertünkbe. Ezt azért emelem ki, mert maguktól jöttek mellém mind a hárman és azt kérdezték: Miben tudnak segíteni? Büszke vagyok rájuk! Közel 600 tő levendulát ültettünk, közte fehérét és rózsaszínt is. A teraszon árusítottam először a levendulával töltött portékákat egy pici asztalon. Néhány anyuka, akik hobbiból varrnak, mellém álltak egy kis bevétel, de leginkább az alkotás öröme miatt. A barátoknak köszönhetem, hogy a kezdésben támogattak és vásároltak tőlem. Így indult útjára Pannonhalma Provence Levendula.

Egy év után, tavaly nyáron 130 kg virágot vittem fel az Apátságba lepárlásra, amiből olajam és virágvizem lett. Mérföldkő egy ilyen fiatal levendulás életében, hogy olyan terméket adsz ki a kezedből, ami másoknak megnyugvást, gyógyulást hoz. Leírhatatlan érzés.

A levendulásomat minden reggel bejárom. Ahogy a földre lépek tudom, hogy öntözniem vagy kapálniom kell. Trágyázom minden aratás után, nem kizsigerelem.

Ma egy „Levendula Gyönyörde” nevű kézműves házika áll a közepén, mert már a terasz kicsinek bizonyult. A házikóban jelen vannak más pannonhalmi kézművesek, levendulások termékei is, akik beleteszik szívüket-lelküket munkájukba, pont úgy, ahogy én.

Szeretettel hívlak Benneteket, hogy nézzetek be hozzám és vigyetek magatokkal egy csipetet abból a vidéki nyugalomból, ahol élhetek.”

Ahol minden csupa-csupa szeretet, és levendula.

Barbara javaslatára és szervezőmunkájának hatására indult el Pannonhalmán 2020 nyarán a helyi piac, Pannonkamra néven. Idén már 300 kg virágot hozott a levendulaültetvény, melyből illóolaj is készült, mely a sok értékes kézműves termék mellett megvásárolható a Pannonhalma Provence levendulásában.

Péri dédi nádikója (<http://videkihalozat.eu/?p=13351> Letöltés: 2020.06.15.)

„Dombok alatt, falu végén Lakik az én péri dédim.

Nádas háza, nagy kapuja

Mindenki előtt tárva-nyitva.”

A Győr-Moson-Sopron megyei Pér település a 81-es főút mellett fekszik, közel Gyórhöz és az M1-es autópályához. Könnyen elérhető közúton, valamint nemzetközi repülőtér miatt akár repülőgéppel is.

A település dinamikusan fejlődik, múltját ugyanolyan nagy gonddal ápolja, mint ahogy a jövőjét építi, a péri csárda rekonstrukciójára 2012-ben nyert támogatást a település közalapítványa. Az egykori csárda a térség legidősebb épülete, az 1600-as években téglából épült. A pár éve történt felújítás az épület harmadát érintette, ahol az egyik helyiségben a szőlőfeldolgozás, a bortermelés térségre jellemző eszközei, korabeli kocsmái bútorok és kellékek kaptak helyet. Egy másik helyiségben pedig eredeti bútorokkal, tárgyakkal berendezett, múlt század eleji szoba látható.

A múlt ápolásában és a hagyományok átadásában látta jövőjét Dömötörné Markotics Zsuzsanna is, aki 2008-ban pályázatot nyújtott be a Turisztikai tevékenységek ösztönzése felhívás keretében, és 2,7 millió forintot kért egy tájjellegű játszóház létesítésére.

Zsuzsa harmadik gyermekével, akkor hároméves kislányával volt még otthon, intézte a háztartás és a családi gazdaság ügyeit. Tudta, hogy győri munkahelyre nem tud majd visszamenni dolgozni, viszont szeretett volna „valamit” csinálni.

Álmodott egy nagyot, és elhatározta, újra életet visz dédszülei 1909-ben épített nádas házába, ahol gyermekek számára szeretett volna foglalkozásokat tartani.

A pályázat nyert, a nádasház felújításra került, de már a hozzágondolt, gyermekek számára épített kis templommal, két kisházzal és foglalkoztatóval együtt, melyet saját forrásból készített el a család.

Zsuzsa népi játékokat, kézműves technikákat tanult meg és igyekszik minden évben valami újat vinni a Nádikó életébe, hogy az évről-évre visszatérő gyerekek is jól érezzék magukat. Ottjártamkor egy vegyes korcsoportú csapat látogatott el Péri Dédi Nádikójába, a négyéves korú kisgyermek a nagyok ugyanúgy megtalálták maguknak a szórakozási lehetőséget, mint a 14 éves kamaszok. A gyermekeknek nagy élmény, hogy állatokat lehet simogatni, lovat, birkát, nyulat lehet etetni, szénabálákon lehet ugrálni, bújócskázni, játszani a játszótéren, vagy a kötélbábrakörben. Volt, aki már negyedszer járt itt, ő már ismerte az állatokat, láthatta, mennyit nőtt a kiscsikó legutóbbi látogatása óta.

Zsuzsa a játék mellett bemutatta számukra a tájház épületét, építészeti sajátosságait, berendezési tárgyait, valamint – népviseletbe beöltöztetett babákkal szemléltetve – az 1900-as évek elejének öltözködési stílusát is. Megcsodálhattuk a búbos kemencét és a rakott tűzhelyet, a korabeli bútorok és használati tárgyak visszarepítettek bennünket a múltba.

A program része volt a kézműves foglalkozás, a gyermekek nemez labdát készítettek, melyet emlékebe haza is vihettek.

Zsuzsát megkérdeztem, mi a legfontosabb neki a játszóházban? Azt mondta, a hagyományok átadása a gyermekek számára. Az elmúlt évek alatt ő is sokat tanult, utánajárt dolgoknak, mert a gyermekek kérdeznek, az épületről, a berendezési tárgyairól, és neki tudnia kell a kérdésekre a választ. A programkínálat egyre bővül, az állatsereglet szaporodik, egyre több gyerekcsoport látogat az újjászülött Péri Dédi Nádikójába, mely olyan, mint egy megvalósult álom.

2017 júliusában egy foglalkozáson vettem részt Zsuzsánál a táborozó gyerekekkel együtt. Most újra felvettem vele a kapcsolatot, és megkérdeztem, mi történt vele az utóbbi időben?

Elmondta, hogy részben a korona vírus miatt 2020-ban alig volt látogatócsoportja, hiszen az általa végzett tevékenység időszakos, főként nyáron érkeznek hozzá érdeklődők. Igyekszik kihasználni a meglévő adottságokat, így a mezőgazdasági tevékenység fejlődik, növényágyak, gyógynövénykert létrehozását tervezi.

Élethelyzete is megváltozott időközben, hiszen amikor a projektet elkezdte, a családi gazdaság főállású alkalmazottja volt, az akkori törvényi előírások miatt. Ma már nincs ilyen kötelezettsége és közben a gyermekek is felnőttek.

A továbbiakban szeretne nyitni a felnőttek felé, főként a kisgyermekes anyukák számára szeretne programokat szervezni a parasztház udvarán. Pár órás programokat, foglalkozásokat tervez, melyek kiszakítják az anyukákat a dolgoz mindennapokból, pihenési, kikapcsolódási lehetőséget nyújtanak számukra. Újra iskolapadba ül, kisgyermeknevelő szeretne lenni, és ezzel a végzettséggel elhelyezkedni a település most épülő bölcsődéjében.

Nők a helyi közösségekben

Ahhoz, hogy a vidéki települések élhetőek legyenek, fontos, hogy aktív helyi közösségek tevékenykedjenek bennük. A civil szervezetek, helyi kezdeményezők a lakosság összefogását kezdeményezik olyan felmerülő problémák és elérendő célok megoldásához, melyekre az önkormányzatnak, kormánynak nincs ideje, pénze, rálátása. Néha ezek valóban kis dolgok, azonban egy település lakossága számára fontosak.

Munkám során azt tapasztaltam, hogy a helyi kezdeményezések elindítói és vezetői általában nők. Ma hazánkban nehéz nőként vezetői szerepet betölteni, érvényesülni a férfi vezetők között.

Miért vállalnak a nők mégis fel olyan feladatokat, melyek sok esetben „csak” sikerélményt okoznak számunkra? Ez külső megfigyelők számára sokszor érthetetlen. „Jó dolgában nem tudja, mit csináljon! Nincs gyereke / felnőtt már a gyereke, van rá ideje! Nem tudja, mire költse el a pénzét!” – ilyen és ehhez hasonló kritikákat kapnak a társadalomtól.

Véleményem szerint az okok máshonnan fakadnak. A nőkről alkotott képben még mindig élnek azok a sztereotípiák, melyek miatt nem veszik kellőképpen komolyan őket. Eszerint otthon kelle- ne maradniuk, a családdal és a háztartással tölteni az idejüket, nem szükséges az „önmegvalósí- tás”, hiszen a férfi a pénzkereső a családban. Amíg egy ambiciózus férfiről pozitív képünk van, egy ugyanilyen viselkedésű nő agresszívnek, törtetőnek és karrieristának tűnik sokak szemében. Pedig mindkét fél indíttatása ugyanaz, a munkájukat szeretnék kiemelkedő minőségben végezni, mely lehetőséget biztosít számukra a versenyképes fizetéshez, megbecsüléshez vagy a ranglétrán való előre haladáshoz. A vidéki közösségekben tevékenykedő nők egyrészt közösségi élményt keresnek, másrészt észreveszik azokat a települési hiányosságokat, igényeket, melyek megvalósítása érdeké- ben tudnak és akarnak is tenni.

Sokorópatkai Nőegylet

Régen a fonóba vagy tollfosztásra jártak össze a lányok, asszonyok a falvakban, manapság a közös sportolás ad számukra közösségi élményt. Így volt ez Sokorópatkán is, ahol hetente két alkalommal tornáztak együtt a 30-40 éves korosztályból. A közös társaság közös gondolatokat ébresztett, melye- ket tettek is követtek. A sportos lányok más programokat is szerveztek, besegítettek a falu közösségi eseményeinek szervezésébe és lebonyolításába, majd 2017-ben megalapították a Sokorópatjai Nő- egyletet, 19 taggal.

Azóta taglétszámuk jelentősen megnövekedett. A Nőegylet tagjai más szervezetekkel és az önkor- mányzattal együttműködve bálakat és családi napokat szerveztek, a pandémia idején maszkokat varrtak és véradást szerveztek. A legjelentősebb rendezvényük Sokorópatka Község Önkormányza- tával és a Pannontáj–Sokoró Natúrparkkal közösen megrendezett Kísértetjárta túra a vörös barátok nyomában, mely 2020-ban már negyedik alkalommal kerül megvalósításra. Október 20-a környékén, mely időpont a Táj Nemzetközi Napja, a magyarországi natúrparkok területükön tájsétákat szervez- nek, ezáltal is bemutatva a térséget, a helyi hagyományokat. Ilyen tájséta ez a túra is, melyre évente több mint 300 fő látogat ki. A túra feleleveníti a vörös barátok mondáját, mely a térségben ismert, és az esti félhomályban elindulva, már sötétben érnek a résztvevők a Harangozóhoz, melyen egykor a vörös barátok vára állt.

A Nőegylet segítségével jött létre a településen 2018-ban a Málna Bölcsőde, mert egyre nagyobb igény mutatkozott bölcsődés korú gyermekek elhelyezésére, az anyukák munkavállalása miatt.

Több alkalommal jótékonysági bált szervezett az egyesület, melynek bevételéből a bölcsődét, vala- mint egy települési kötetet támogattak, mely a falu háborús hőseiről szólt. Jelenleg egy Trianon-em- lékműre gyűjtenek a rendezvényeken.

A Sokorópatkai Nőegylet egy vidám társaság, tagjai egymást és a települést is segítik, emellett igazi közösséget alkotnak, ahova jó tartozni.

Összegzés

A kormány családpolitikai törekvéseinek hatására fiatal családok előnyben részesítik a magyar kis-településeket a városokkal szemben, amikor ingatlant vásárolnak. A pályázati lehetőségek hatására új bölcsődék és óvodák létesülnek, a régiók megújulnak, lehetőséget adva a kisgyermekes anyáknak arra, hogy újra munkába állhassanak.

Fontos lenne a munkáltatók hozzáállásának változása is ahhoz, hogy sikeres legyen a nők munkaerőpiacra való visszatérése, például részmunkaidős állások és alternatív foglalkoztatási megoldások bevezetésével. Jelenleg is zajlik a 2021-2027. közötti programozási időszak tervezése, melyben véleményem szerint helyet kellene adni a vidéki nők számára képzési és alternatív jövedelemszerzési elképzeléseik megvalósításához, a munkáltatók számára pedig távmunka és részmunkaidős foglalkoztatás feltételeinek megteremtéséhez. A kormány által folytatott családpolitikai törekvésekkel együtt ezek a pályázati támogatások jelentenének garanciát arra, hogy a vidéken élő nők megfelelő munkahelyekhez és jövedelemhez jussanak.

Felhasznált irodalom

https://www.ksh.hu/apps/shop/kiadvany?p_kiadvany_id=1053767&p_lang=HU Letöltés: 2020.06.15.

https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/136 Letöltés: 2020.06.15.

<https://www.vajma.info/cikk/tukor/6963/Ma-van-a-videki-nok-nemzetkozi-napja.html> Letöltés: 2020.06.15.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0058_HU.html Letöltés: 2020.06.15.)

<http://videkihalozat.eu/?p=13351> Letöltés: 2020.06.15.

Krizsán Kinga²: Hajléktalan nők problémái Győr városában

Kulcsszavak: hajléktalanság, prostitúció, női életutak, kiszolgáltatottság, kiilleszkedési karrierút

Absztrakt:

Jelen tanulmány szakdolgozatom rövidített változata. Évek óta a Győri Hajléktalanokat Segítő Szolgálat munkatársa vagyok. Munkám során egyre gyakrabban találkozom nőekkel, akik a rendszerünk valamilyen ellátását veszik igénybe, Érdekelt és izgatott a kérdés, hogyan kerül a család „oszlopos” tagja, a család melegségéért, összetartásáért „felelős” nő az utcára? Ez okból kezdtem el vizsgálni a győri hajléktalan nők egy kis csoportját, akiknek életútját, a hajléktalanságba és a hajléktalanságból (be és ki) vezető útjait vizsgáltam. Eredményeim az alábbiakban olvashatók.

A környezet bemutatása, női szemmel

Győr városában a jelenleg érvényben levő Helyi Esélyegyenlőségi Program (2018) szerint elmondható, hogy több társadalmi probléma is érinti a nőket. „A megye, a járás és a város foglalkoztatási szerkezetéből adódóan a női álláskeresők száma magasabb, mint az országos átlag. Atipikus foglalkoztatási formák hiánya. Belső migráció keretében érkező családoknál a nők munkakeresése sokáig tart, nehezebben találnak munkát a férfiakhoz képest. Látens, nehezen tetten érhető diszkrimináció a női bérezéssel kapcsolatosan. Óvodák nyitvatartása nem rugalmas, nem igazodik a szükséglethez. 2017-ben emelkedett a felszínre került bántalmazásos esetek száma, amely a család- és gyermekjóléti szolgáltatás keretében jelent meg. Súlyozott lakhatási problémák, főleg a várandós nők esetében.” (GYMJV HEP 2018:134)

Túlreprezentált a női álláskeresők aránya, köszönhetően a város férfias foglalkoztatási szerkezetének. A legtöbb munkára férfiakat keresnek, a közfoglalkoztatottak többsége is férfi. Ezt a problémát átképzésekkel, rugalmas munkakezdési idő bevezetésével, egy műszakos rendek bevezetésével és gyermekfelügyelet biztosításával próbálják áthidalni.

„Győr-Moson-Sopron megye, a Győri járás tekintetében is kiemelkedő probléma a belső migráció, amely három tekintetben okoz gondot: egyrészt a javarészt Kelet-Magyarországról érkezők, másrészt az Ausztriába, Németországba kivándorlók, harmadrészt pedig az ingázók tekintetében. A belső migráció keretében érkezőknél jellemző, hogy elsősorban a férfiakat vonzza a megye, illetve Győr munkaerőpiaca, és a későbbiekben érkezik a „család”, a női munkavállaló is. Míg a férfiak azonnal találnak

---

² Krizsán Kinga szociális munkás, a Győri Hajléktalanokat Segítő Szolgálat Nappali Centrumának munkatársa.

munkát, a foglalkoztatási szerkezetből adódóan a nők elhelyezkedése sokkal tovább tart.” (GYMJV HEP 2018:122) A nők ritkán ingáznak, az ő feladatuk a családban általában a mentális – családi – közösségi szükségletek kielégítése egy ingázó férfi mellett. „A nők foglalkoztatottságáról Győr tekintetében összefoglalóan megállapítható, hogy felülreprezentáltak az álláskeresők között, ugyanakkor a városban leginkább az egészségügyi és szociális szolgáltatások terén, valamint a műszaki területen, operátorként tudnak elhelyezkedni. Ugyanakkor ezek azok a területek is, ahol a női munkaerőhiány megmutatkozik.” (GYMJV HEP 2018:123)

Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező nők elhelyezkedési lehetőségeinek aránya a városban nagyobb, mint az ország többi részén, viszont alacsony a bérezés. Ezek a nők leginkább többműszakos operátori állást töltenek be, vagy a közfoglalkoztatásban vesznek részt. Legrosszabb helyzetben a vidékről ingázó kisgyermekes anyák vannak, ők nagyon nehezen találnak munkát, mert nem sok olyan munkáltató van, aki engedélyezi a rugalmas munkakezdést vagy esetleg saját bölcsődéje, óvodája lenne, ami alkalmazkodik a munkarendhez.

A nőknél nagy a nyomás, a stressz, hogy össze tudják hangolni a munka világát a családi szerepekkel. Nincs olyan bölcsőde, óvoda, iskola, mely alkalmazkodni tudna akár egy három műszakos munkarendhez. A helyzetet tovább nehezíti, hogy nagyon sokszor nem határozatlan munkaidős szerződéseket kapnak a nők, hanem határozott időre szólót, ami még egy stresszforrás lehet és a bizonytalanságérzet fokozódik.

A város szociális ellátórendszerében kifejezetten a nőkre szabott ellátásként két szolgáltatás található: egyik a Szt. Cirill és Method Alapítvány Családok Átmeneti Otthona (mely kifejezetten anyákat fogad gyermekeikkel lakhatási probléma vagy bántalmazás esetén), illetve a Máltai Szeretetszolgálat által működtetett Családi Kör, mely – bár nem kifejezetten nőkre irányul – legtöbb esetben 3 év alatti gyermekeket nevelő nőket vonz be szolgáltatásához.

A jelen tanulmányban célcsoportként meghatározott hajléktalan nők vagy a Családok Átmeneti Otthonában jelennek meg (amennyiben 18 év alatti gyermekük velük él), vagy a város hajléktalanellátó rendszerében, ahova azonban egyedül vagy párjukkal érkeznek, mivel az intézmény nem láthat el kiskorú személyt.

Hajléktalan nők Győrött

A továbbiakban a mélyinterjúk során bemutatom, hogy milyen helyzetben is vannak győri hajléktalan nők. Első lépésben alapvető jellemzőiket ismertetem, majd a hajléktalanságba vezető útjaikat vázolom fel.

Az interjúalanyaimat javarészt 2017 novemberétől ismerem, azóta dolgozom velük napi szinten, az interjúkészítésnek egyúttal ez volt az előnye és hátránya is. Előny volt, hogy már kapcsolatban álltam velük, mindegyik nővel kialakult már a bizalmi kapcsolat, ugyanakkor hátrány volt, hogy nem mindenki mesélt el részletesen újra, illetve voltak olyan témák, amiről nem szívesen beszéltek a gondozójuknak, akivel napi kapcsolatban vannak.

Az interjúalanyok kiválasztása nem volt egyszerű, sokat gondolkodtam, kik lennének a legmegfelelőbbek, szerettem volna olyan nőket megmutatni, akiknek az életében minél több olyan tényező nyomon követhető, ami a kiilleszkedési karrierútjukhoz vezetett. Első körben úgy gondoltam, hogy az Időszakos Éjjeli Menedékhely és az Átmeneti Szálló lakóit fogom felkeresni, majd a főnököm segítségével kettő olyan nővel is felvettem a kapcsolatot, akik évekig hajléktalanok voltak, de végül sikerült kikerülniük a hajléktalanlétből.

Az interjúalanyok csoportja életkort tekintve nagyon változatos, a legfiatalabb interjúalanyom 24 éves, a legidősebb 71 éves. Azonban összekötik őket az életutakban megjelenő azon töréspontok, amelyek elbeszéléseik alapján kiváló tényezők lehettek a hajléktalanná válásban.

Első interjúalanyom **O. Zsuzsa 71 éves**, 23 éve hajléktalanként él. Zsuzsa több gyermekotthonban és több nevelőszülőnél is élt. 16 évesen elszökött nevelőanyjától és megszülte első gyermekét. Hozzáment a gyermek édesapjához, és együtt nevelték első gyermeküket, ebbe a házasságba még 2 gyermeket szült, majd férje meghalt. Anyaotthonba került, ahol nem megfelelően viselte gondját gyermekeinek, akiket ezért nevelésbe vettek. Zsuzsa barátainál húzta meg magát, majd börtönből börtönbe járt apróbb bűncselekmények és szabálysértések miatt. Összesen 8 gyermeket szült, de egyiket sem tudta felnevelni, 8 gyermekéből 3 szintén hajléktalan. Elmesélte, hogy sokszor előfordult, mikor még „fiatal hajléktalan” volt, hogy bántalmazták férfi társai akár fizikálisan, akár szexuálisan, majd rájött, hogy kell egy társat keresnie sorstársai közül, aki „védelmezi”. Első hajléktalan párkapcsolata 11 évig tartott, majd egy újabb kapcsolat következett, mely 8 évig tartott. 4 éve nincs párja, de elmondása szerint már nem is szeretne. Megélhetését jelenleg minimális nyugdíjából biztosítja, illetve a fiaival jár el dobozolni. Jövedelme nagy részét alkoholra költi, a maradékot élelmiszerre.

K. Natasa 26 éves szerhasználó, prostituált, 4 éve hajléktalan. Édesapja még csecsemőkorában elhagyta a családot, édesanyja nevelte őt és testvérét. Édesanyja folyamatosan váltogatta partnereit, akik szexuálisan többször is molesztálták Natasát és testvérét, anyjuk azonban nem hitt nekik. 14 évesen lett egy párkapcsolata és a fiúhoz költözött, ebből a kapcsolatból 2 gyermek született. Natasa drogfüggő lett, ezért a gyermekei felett elvesztette a szülői felügyeleti jogot. Függősége anyagi problémákat okozott, melyet először kölcsönökkel, majd teste árulásával oldott meg. 4 éve azért került utcára, mert elszökött az addigi főbérelője elől, aki bántalmazta és korlátozta szabadságában. Hajléktalansága ideje alatt kialakított egy párkapcsolatot, szintén egy hajléktalan, szerhasználó férfival, aki többször is kiküldi az utcára, hogy meglegyen a napi adagjuk.

Harmadik interjúalanyom, **V. Veronika, 24 éves** szerhasználó, pszichiátriai beteg, 3 éve hajléktalan. Szülei nevelték fel őt és nővérét. Nincsenek szép emlékei gyermekkoráról, édesapja fizikailag rendszeresen bántalmazta, édesanyjáról neki és nővéreinek kellett gondoskodnia, mert nagyon beteges volt. 14 évesen férjhez adták. 5 gyermeket szült és jelenleg a 6. gyermekével várandós. 3 gyermeke Németországban él, akiket a nővére nevel, 2 gyermekét pedig nevelőszülők nevelik. Férjétől elköltözött, mert férje drogozni kezdett és ezt nem bírta. Lett egy újabb párkapcsolata, ahol már neki is kialakult a függősége, és elvesztették lakhatásukat. Hajléktalanként új párt választott magának, akivel azóta is együtt van, ez a kapcsolat a közös pénzszerzésért és a „védelem nyújtásáért” alakult ki.

Következő életút **B. Judité, aki 39 éves** értelmileg sérült nő, 12 éve hajléktalan. Judit nevelőszülőknél nevelkedett 3 hónapos korától. Emlékei szerint jól bántak vele, szerették őt. 27 évesen vesztette el nevelőszüleit, amelyet súlyos veszteségként élt meg, és a mai napig nem tudta feldolgozni. Ezután került utcára, mert elmondása szerint nevelőszüleinek családja kisémmizte őt. Párkapcsolatot létesített és teherbe esett, egy kislányt szült, akit egy éve örökbeadott. A hajléktalanszállón több párkapcsolata is volt már. Judit testét is árulja, hogy pénzhez jusson, vagy akár egy üveg borhoz.

K. Andrea 41 éves, 2 éve hajléktalan. Andrea intézményi keretek között nevelkedett csecsemőkorától, mert édesanyja börtönbüntetését töltötte, édesapját meg nem is ismeri. 11 évesen került vissza édesanyjához, de nem kötődik hozzá, inkább a nagymamáját szerette. 13 évesen elszöktették és férjhez adták, s bár Andrea nem szerette férjét, mégis szülnie kellett ebbe a kapcsolatba egy gyermeket, majd 25 évesen tudott eljönni. Ezután új párkapcsolatot alakított, ebből a kapcsolatból 4 gyermek született. Akkori párja bántalmazta, emiatt családok átmeneti otthonába költözött a gyermekekkel. Andrea végül visszament párjához, gyermekeit viszont nem vitte magával és nem is látogatta őket, ezért nevelőszülőkhöz kerültek a gyerekek. Majd a párja újra bántalmazta és akkor elmenekült tőle, így került utcára. A hajléktalanszállón újabb párt talált. Andrea nem dolgozik, jövedelemmel nem rendelkezik, párja tartja el őt. A pénz legnagyobb része drogra fogy el.

Hatodik interjúalanyom **K. Sz. Mária 69 éves**, büntetett előéletű, 3 éve hajléktalan. Mária ikertestvérrel és még két testvérrel, szüleinél nevelkedett. Kiegyensúlyozott gyermekkorra emlékszik vissza. Húszas éveiben házasodott meg, 2 gyermek érkezett ebbe a kapcsolatba. Megözvegyült, utána kezdődtek a bajok, ahogy ő fogalmazott. Anyagi gondok adódtak, nem tudta fenntartani magát alacsony fizetéséből és bűncselekményeket követett el, ezek között szerepelt csalás, közokirat hamisítás. Börtönbüntetése után került utcára, szabadulása után nem tudott visszamenni lakásába, mert elárverezték azt. Elmondása szerint hajléktalansága idején nem volt párkapcsolata és nem is vágyik rá. Családjával évekig nem tartotta a kapcsolatot, alkoholbetegsége miatt, de már több mint egy éve nem fogyasztott alkoholt, így a kapcsolatát is tudta rendezni gyermekeivel és testvéreivel. Azóta szerzett egy takarítói állást, és már a kiléptető lakások egyikében él, folyamatosan beadja a szociális bérlakásokra a kérelmét és bízik benne, hogy sikerül kikerülnie a hajléktalanlétből.

C. Erika 48 éves, alkoholbeteg és szerhasználó, 5 éve hajléktalan. Édesanyja nem nevelte csecsemőkorában, gyermekotthonba került. 14 féle intézetben nőtt fel, rossz magatartása miatt küldték el újra és újra, elmondása szerint. Többször bántalmazták a nevelők érzelmileg, fizikailag. A gyermekotthonból egyenesen utcára került, több évig utcán volt, majd elkezdett dolgozni és kivett magának egy albérletet. Megismerkedett egy férfival, akinek szült egy gyermeket, egy ideig közösen nevelték, majd a férfi elhagyta őket. Erika ekkor mértéktelen alkoholfogyasztásba kezdett és nevelésbe vették gyermekét. Majd újra utcára került és drogozni is elkezdett. Jelenleg munkajutalomért dolgozik és egy barátja szokott pénzt adni neki, a pénzének legnagyobb részét függőségeire költi.

Nyolcadik interjúalanyom, akinek történetét megismerhettem, **F. Mónika. 51 éves**, gyógyszerfüggő, 12 éve hajléktalan. Mónikát édesanyja nevelte fel. Gyermekkoráról szívesen mesél, édesanyjával a mai napig jó kapcsolata van, elmondása szerint csak rá számíthat az életben. Gyermeke nem született, egy hosszú távú párkapcsolata volt, de párja meghalt, és azóta újabb kapcsolatot senkivel nem

létesített. Mónika háztartásbeli volt férje haláláig, utána már nem tudta fenntartani lakásukat, hitelt hitelre halmozott, így került utcára. Ekkor többféle pszichiátriai betegséget diagnosztizáltak nála, pánikbetegség, depresszió, súlyos gyógyszerfüggő azóta is. Rokkantsági ellátásból él, illetve ritkán alkalmi munkákat végez.

K. Anikó 64 éves, 2 éve szociális bérlakásban él. Szülei nevelték fel, 4 testvérével együtt, szép gyermekkorra emlékszik vissza. Megismerkedett egy buszsofőrrel, akinek szült egy lány gyermeket. Majd megismerkedett egy másik férfival, akihez feleségül is ment, neki egy fiúgyermeket szült. Férjével külön költöztek, ő albérletbe költözött, ami elvitte az összes pénzét, illetve a sok alkoholfogyasztás miatt került utcára. Anikó először elutasította az intézményi ellátást, de miután szívinfarkta volt, elfogadta a szolgáltatást. Mértéktelenül fogyasztotta az alkoholt, majd egyik napról a másikra letette az italt (már 4 éve nem fogyaszt alkoholt). Belső foglalkoztatásban kezdett el dolgozni, majd az egyik kiléptető lakásba költözhetett, és folyamatosan adta be a lakáskérelmeket. Hetedik kérelme után, egy évvel ezelőtt, kapott egy szociális bérlakást, és azóta ott él.

A tizedik életút **N. Tamaráé, aki 35 éves**, 3 éve már nem hajléktalan. Szülei nevelték őt és 2 testvérét 11 éves koráig. Ekkor elvesztette szüleit egy autóbalesetben, és testvéreivel együtt az anyai nagyszülőkhöz kerültek, ők nevelték fel. Tamara gyermekkorára nem szívesen emlékszik vissza, és nem is mesél róla sokat. 22 évesen szülte meg első gyermekét, 26 évesen a másodikat. Tamara egyre nehezebben tudott megélni, miután férje elhagyta őt és közös gyermekeiket. Válás után súlyos depressziót diagnosztizáltak nála, ekkor a gyermekek Tamara testvéréhez (Olgához) kerültek, és azóta is ő neveli őket. Ezek után Tamara elvesztette lakhatását és bekerült a rendszerbe. A hajléktalan léte alatt új párkapcsolatot alakított a szállón, és össze is házasodtak. Sikerült kiköltözniük párjával egy albérletbe, most már csak egy vágya maradt, ami szeretné, ha minél előbb teljesülne, hogy újra ő nevelhesse gyermekeit.

Interjúalanyaim életkorukat tekintve javarészt a 36-69 közötti korosztályban mozognak. Az iskolai végzettséget tekintve érettségit 1 fő szerzett, szakmunkásképzőt/szakiskolát 2 fő végzett, általános iskolát 5 fő fejezte be és 2 fő nem fejezte be általános iskolai tanulmányait sem. Az alacsony iskolai végzettségéből, illetve a város foglalkoztatási szerkezetéből is adódik, hogy az aktív korú nők közül fele álláskereső, másik fele pedig nyugdíjas vagy rokkantási ellátásban részesül. Ezek az adatok megerősítik Szoboszlai Katalin (2010) eredményeit: „Esetükben a munkaerőpiacról való kiszorulás, az értéktelen szakma, a tartós hajléktalanság komoly akadálya a társadalmi reintegrációnak. Az alacsony társadalmi státusz mellett a nők családi pozíciója roppant gyenge, mivel a gyermekeikről nem gondoskodnak, háztartást nem vezetnek, és nem sok esélyük van a munkavállalásra.” (Szoboszlai 2010:46)

Az általam vizsgált csoport jövedelemszerzési módszerei, iskolai végzettségük következményeként is, inkább a hajléktalan lét túlélési stratégiáit idézik. A 10 főből 2 fő rendelkezik (stabil, legális, folyamatos) jövedelemmel. A maradék 8 fő önkormányzati segélyekből, kéregetésből, dobozolásból, párjuk fizetéséből vagy testük árulásából tartja fenn magát. Interjúalanyaim között olyan is van, aki aktuálisan is prostituáltként dolgozik, mert máshogy nem tud pénzt szerezni magának vagy éppen az aktuális párja „adja el” őt.

K. Natasa így mesélt életének ezen részéről: *„Két életem van, az egyikben Natasaként ismernek és van egy másik, ahol én csak Irén vagyok. Prostitúáltként „dolgozom” és szerzek pénzt. ... A pénzt leginkább a drogra költöm. ... Míg nem tudok leállni a droggal, valószínűleg ezt az életvitelt sem tudom abbahagyni.”*

Jelenleg a 10 főből 2 nő már szociális bérlakásban él, az egyik 64 éves, előtte 6 évig volt hajléktalan, a másik 35 éves nő 4 évig élt hajléktalanszállón, mielőtt sikerült kikerülnie az ellátásból. A legidősebb hajléktalan nő (71 éves) 23 éve hajléktalan.

5 fő az, aki hajléktalanságának időtartama egy és öt év közé tehető, korösszetételük nagyon változó, 24 és 69 éves kor között van. 2 fő már 12 éve hajléktalan, az egyik 39 éves, a másik 51 éves.

Hajléktalanságba vezető utak

A tíz nőnél a hajléktalanságba vezető utak közül a következők voltak felismerhetők: állami nevelt volt és nem tudott új életet kezdeni, valamilyen függőség/betegség miatt vesztette el lakhatását, bántalmazó kapcsolatból menekült el, anyagi problémái lettek válás után, illetve börtönbüntetése után elárverezték lakhatását. Persze a későbbiek során egyik probléma hozta a másikat, és egymásba fonódtak a gondok. A lakhatási nehézségek ellensúlyozására gyakran fordultak a függőséget okozó szerekhez, vagy éppen az állami nevelésből való kikerülés hozta magával az anyagi gondokat és a szerhasználat „szabadságát”.

O. Zsuzsa így mesélte el, hogyan került utcára: *„Sosem volt biztos fedél a fejem felett, kedves... Már gyermekkoromban is dobáltak jobbra, balra, 7 testvérem közül én voltam az egyetlen, aki intézetbe kerül, persze nem viseltem jól, ezért több otthonban és nevelőszülőnél is megfordultam. 16 évesen férjhez mentem gyereket szültem, akkor a férjem lakásában éltünk, azt sem éreztem sosem biztos lakhatásnak, a sok veszekedésnél mindig azzal fenyegetett, hogy utcára tehet bármikor, mert nekem semmim sincs... meg is tette. Mikor elzavart a férjem, anyaotthonba mentem gyermekeimmel, majd jött a börtön, és végül az utca. Nekem sosem adatott meg, hogy biztos, kényelmes, meleg otthonom legyen, én sem kaptam meg ezt a melegséget és sajnos én sem tudtam ezt előteremteni a családomnak.”*

C. Erika függősége miatt került utcára, ő így emlékszik vissza: *„Nem indult túl fényesen az életem, csecsemőkoromban anyám lelépett és intézetbe kerültem, utáltam ott lenni... Egészen rendbe hoztam az életem a kislányom születéséig, szépen neveltük Bélával, amikor egyszer csak Béla is lelépett. Egyedül maradtam egy csöpp lánykával, és nem voltam elég erős, és az italhoz nyúltam, onnantól nem volt megállás. Elvették a gyereket, aztán már nem csak ittam, hanem drogozni kezdtem, ami rohadt sok pénz. Elvesztettem ezek a szarok miatt a lakásom és csöves lettem, ez volt 5 éve, azóta vagy itt vagyok bent, vagy az utcán.”*

Az interjúalanyaim közül négyen voltak állami neveltek, a többiek ugyan nem kerültek intézetbe, de legtöbbjüket bántalmazták, érzelmileg, fizikálisan vagy szexuálisan.

K. Natasa így emlékezett vissza gyermekkorára: „*Sosem voltam intézeti gyerek, de lehet jobb lett volna... Édesapámat nem ismertem, elhagyott minket mikor én megszülettem. Anyám nevelt minket... Folyamatosan új férfiakat hozott haza anyu... Szinte rendszeres volt, hogy ezek a férfiak, amikor anyám dolgozott, testvéreimet és engem molesztáltak, szexuálisan bántalmaztak.*”

Az interjúk idevonatkozó részéből szófelhőt készítettem, melyben megrázó volt látni az interjúalanyok leggyakoribb szavait (1. ábra).

1. ábra: Interjúalanyaim leggyakrabban használt szavai

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúban tapasztaltakat a szakirodalomban olvasottakkal összevetve megállapítható, hogy a hajléktalanságba vezető út legfőbb oka az egyén életében a család teljes hiánya vagy a diszfunkcionálisan működő családban való nevelkedés. Ha a gyermek nem a családban vagy nem megfelelően működő családban nevelkedett, akkor az elsődleges szocializáció nem tudott helyesen megvalósulni, nem tud kialakulni az egészséges érett személyiség.

A szállókon súlyos bántalmazásoknak vannak kitéve nők, mind verbálisan, mind fizikálisan, mind szexuálisan. Sok nő azért alakít párkapcsolatot a hajléktalan szállókon, hogy az adott férfi védelmezze őt. A hajléktalan nők kisebb arányban élnek egyedül, mint férfi társaik.

„Kapcsolati hiányok két irányból is jellemzik a hajléktalan embereket: egyrészt a hajléktalan helyzetbe vezető út jelentős mérföldkövei a kapcsolatok elvesztése, szétesése, segítő háló beszűkülése, diszfunkciója, eltűnése. Másrészt maga a hajléktalan életforma is a kapcsolatok további erodálódását, jelentős átalakulását eredményezi.” (Fehér-Kovács 2018:82)

A hajléktalan nők helyzetével kapcsolatosan vizsgálni kell a hajléktalan anyákat, akiknek kiskorú gyermekei vannak. Az interjúalanyaim közül 6 főnek a gyermekei gyermekotthonokban, nevelőszülőknél vagy örökbefogadó szülőknél nevelkednek. 6 fő közül 2 fő tart rendszeres kapcsolatot gyermekeivel, ez a kapcsolattartás leginkább telefonbeszélgetésekre korlátozódik és ritkán személyes találkozásokra. 1 főnek nem született gyermeke, 3 főnek pedig már felnőttek a gyermekei. Van az interjúalanyaim között olyan nő, akinek gyermekei közül három szintén hajléktalanszállón van. Elmondható, hogy az édesanyák többsége szintén intézményi keretek között nőtt fel és most gyermekeik is, ez egy ismétlődni látszó minta, a tanult magatartásmintát alkalmazzák most saját gyermekeiken is.

Kozma Judit (2003:22) szerint: „A helyzet legszembetűnőbb és legjelentősebb vonása a szélsőséges bizonytalanság. Ebben a helyzetben a túlélés jelenti a központi kérdést. A túlélésre való berendezkedés viszont sajátos életformát diktál. Le kell épülnie az érett felnőtt életformát megalapozó személyiségvonásoknak és készségeknek, egyrészt mert sürgősen, másrészt mert akadályozzák a túlélést. (...) a gondolkodás beletapad az itt és most-ba.” Azok a nők viszont, akik az itt és most-ra koncentrálnak, és nem érett felnőtt életformát valósítanak meg, nem tudnak tervezni a jövőre, nem tudnak biztos keretet nyújtani másoknak, legfőképpen gyermekeiknek.

A hajléktalanságból kivezető út

Az általam vizsgált csoportnál 10 főből 2 nő tudott eddig kikerülni a hajléktalanságból. Ők ketten szociális bérlakáshoz jutottak, de mint mesélték, nem volt egyszerű az ide vezető út.

K. Anikó így emlékszik vissza a küzdelmes évekre: *„Miután már utcára kerültem, addigra masszív alkoholista lettem, előtte is ittam, de az utcán máshogy nem bírtam létezni, csak ha csont részeg voltam mindennap. Nő létemre estem-keltem egyfolytában, undorító korszakom volt az. Egyik nap bekerültem a szállóra, mert eltörtem a lábam, de még törött lábbal is megoldottam, hogy inni tudjak. 3 hónapja lehettem körülbelül a szállón, mikor kaptam egy szívinfarktust, a kórházban mikor magamhoz tértem nagyon megijedtem és tudtam, ha élni akarok, változtatnom kell. Egyik napról a másikra tettem le az alkoholt. Az első pár hét kegyetlen volt, attól féltem, hogy az elvonási tünetekbe fogok belehalni, DE TÚLÉLTEM! Dolgozni kezdtem és folyamatosan adtam be a lakáskérelmet. Sikert, megkaptam ezt a csodaszép lakást és azóta itt élek, mindenféle függőség nélkül, na jó, talán a takarítás lett az új függőségem.” (nevet)*

N. Tamarának a következő a története: *„Depresszióval küzdöttem, orvosi segítséggel sikerült meggyógyulnom úgy érzem. Elkezdtem dolgozni és ott megismerkedtem a jelenlegi férjemmel. Rájöttünk, hogy nekünk együtt van dolgunk az életben, elvett feleségül és együtt sikerült kivenni ezt az albérletet, 3 éve élünk itt. Valószínűleg nélküle nem sikerült volna kivezető utat találnom a hajléktalanságból. Egyedül nem lenne elég jövedelmem fenntartani ezt a lakást...”*

A vizsgált nőkkel kapcsolatosan két kivezető utat tudtam azonosítani a hajléktalan létből: egyik a trauma, amit az egészség hirtelen megromlása okozott, és ami olyan motivációt adott, hogy sikerült kikerülni a hajléktalanságból. Másik pedig a stabil párkapcsolat, aminek révén a korábban gyengült, illetve elvesztett anyagi biztonság és kapcsolati háló is elkezdett helyreállni.

Összegzés

A hajléktalanná válás okainak felsorolása során három nagy típust tudtam megkülönböztetni: rendszerszintű tényezők, személyes hiányosságok (megoldatlan normatív krízisek), és negatív, balszerencsés történések (akcidentális krízisek).

Rendszerszintű okok alatt azokat a kondíciókat értem, melyek az egyén környezetét, lehetőségeit körvonalazzák, az érintett irányításán felül állnak, úgymint az alacsony költségű lakhatás elérhetősége, munkaerőpiaci lehetőségek, szociális juttatások elérhetősége, és a jóléti juttatások színvonala.

A személyes hiányosságok az egyén azon jellemzőire vonatkoznak, melyek befolyásolják a lakáshoz jutás vagy megtartás képességét. Ezeknek a személyes hiányosságoknak a hátterében olyanok állhatnak, mint például abúzus elszívődése, elhanyagoltság, nélkülözés, a fizikai állapot és a mentális egészség hiányosságai, ezeket az egyén nem tudja kontrollálni. Illetve munkanélküliség, italozás, kábítószer fogyasztás szintén ide sorolható. Mindezek általában korábbi, az egyes életciklusokban nem megoldott, csak átlépett életfeladatok megoldatlanságából adódnak.

Balszerencsés történések a hirtelen kialakult krízisek, a váratlan események, mint a jövedelem elvesztése, a váratlan egészségügyi probléma és költség, albérlet hirtelen felmondása, vagy családon belüli erőszak. (Johnson – Ribar – Zhu 2019)

A hajléktalanságba vezető út kezdete lehet az is, mikor az egyén intézményi keretek között nőtt fel. Hiszen hozzászokott egyfajta szabályrendszerhez és ahhoz, hogy mindig megmondják, mit kell csinálnia, ha úgy tetszik, hospitalizálódott, kialakult az intézményi függés. Ennek a létformának további veszélyét adja, főként nők esetében, hogy nincsenek családi minták, amiket aztán saját családjában működtetésében alkalmazni tudna a továbbiakban, így csak az intézményi függést tudja „tovább örökíteni”. A probléma több interjúalanyom esetében jelentkezett, akiknek gyermekei gyermekvédelmi ellátórendszerben, illetve hajléktalanellátásban élnek jelenleg is.

A nők hajléktalanságának következményei tehát sokrétűek és generációkon ívelnek át. A hajléktalan nők hiányt szenvednek egészségügyi szükségletek kielégítésében, táplálkozásban és általános jólétben, majd a Maslow-i piramison felfele haladva gazdasági viszonyok, biztonság, érzelmi jólét és kapcsolati stabilitás tekintetében. (Johnson – Ribar – Zhu 2019)

Ezek közül talán a legsúlyosabb tényező, hogy a hajléktalan nők biztonsága nagyobb veszélyben forog, mint a férfiaké, védtelenebbek a támadásokkal szemben. A női hajléktalanok gyakran válnak szexuális támadások és erőszak áldozataivá, illetve előfordul, hogy védelemért cserébe szexuális szolgáltatást nyújtanak.

Összességében a szakirodalmi hivatkozásokban feltárt tények felismerhetők az interjúalanyok életében is. Párhuzamba lehet állítani az általam vizsgált hajléktalan nők életútját akár a pszichoszociális fejlődéstudomány életciklusával, akár a mintakövetéssel. Interjúalanyaim közül a legtöbb hajléktalan nő állami nevelt volt, vagy diszfunkcionális családból érkezett. Gyakran párkapcsolati konfliktusok miatt kerülnek a szállóra, vagy épp bántalmazójuktól menekülnek el. Jellemző rájuk a beszűkült, nem megfelelően működő kapcsolati háló. Deviáns viselkedési forma is megjelenik, mint hajléktalanságba vezető út, gondolok itt a társadalom által nem elfogadott értékekre és normákra, például az alkoholizmusra, drogfogyasztásra, vagy a kifejezetten női hajléktalanok jellemzőjére, a prostitúcióra. Végül pedig a szociális krízishelyzeteket (munkanélküliség, bántalmazás, férfiaknak való kiszolgáltatottság) is meg kell említeni, hiszen ezek is gyakori okai voltak, hogy utcára kerültek nők. Interjúalanyaim életútjaiban jól nyomon követhetőek a fejlődési szakaszokban bekövetkezett krízisek, melyek megágyazták a hajléktalanságba vezető utat.

Felhasznált irodalom

Fehér Boróka – Kovács Ivetta (2018): Különbségek és hasonlóságok. Hajléktalan helyzetű nők és férfiak összehasonlító vizsgálata a 2016. február 3-ai adatfelvétel alapján. Esély 2018/6. 75-106.

Győri Hajléktalanokat Segítő Szolgálat belső statisztikái (2019). Héra Gábor – Ligeti György (2014): Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása. Osiris Kiadó, Budapest

Johnson Guy, C. Ribar David, Zhu Anna (2017): Women's Homelessness: International

Evidence on Causes, Consequences, Coping and Policies https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2927811 letöltés időpontja: 2018. március 5.

Kozma Judit (2003): A szegénység pszichológiai vonatkozásai. Esély 2003/2. 15-30.

Szoboszlai Katalin (2010): Nők fedél nélkül. In: A megértés útjai. Hajléktalan sorsok, traumák és a segítő kapcsolat. Otthontalanul... sorozat 8. kötet, Menhely Alapítvány – BMSZKI, Budapest

Universitas-Győr Nonprofit Kft. – Győr Megyei Jogú Város Helyi Esélyegyenlőségi Programja, Kézirat, 2018.

Szalayné Perjámosi Beáta³: Hallgatni arany

Kulcsszavak: abúzus, kapcsolati erőszak, gyermekvédelem, családsegítés

Absztrakt:

A szociális munkásként dolgozó szerző egy családon belüli bántalmazást is tartalmazó esetet – konkrétan az esetvitel során készített interjút – mutat be, folyamatrögzítő módszerrel. Tehát egyaránt hangsúlyos a leírás módszere és a tartalom, az eset. A szerző munkája során szinte naponta találkozik olyan családokkal, emberekkel, akiket az abúzus valamilyen formában érint. Az eset különösen alkalmas a módszer használatának bemutatására, ezért esett rá a választás, nem azért, mert a történet egyedülálló lenne.

Interjúalany rövid bemutatása

41 éves, meggyötört, problémákkal terhelt arcú, férjezett nő, öt kiskorú gyermek édesanyja. Házassága megromlott, de együtt éltek, csendes terrorban. A család lakhatási, és anyagi problémái miatt került a gyermekjóléti szolgálathoz alapellátásba. A családról akkor annyit tudtak, hogy az ország másik végéről érkezett, aminek oka később derült ki. Az édesanya tulajdonában álló kisház lakhatatlanná vált. A javításra összegyűjtött pénzt az édesapa nagyrészt elköltötte, saját szórakozására. A gyerekek családból való kiemelése elől költöztek a Dunántúlra.

Az interjú előzményei

Egy pénteki napon a család otthonában a négy kiskorú – 3-12 éves – gyermek szobájába, szénmonoxid áramlott vissza a használhatatlan kéményből. A család az életét annak köszönheti, hogy miután az apa elment otthonról dolgozni, az anya kihívta az ügyeletes orvost, mert az újszülött ötödik gyermek rosszul volt, az idősebbek pedig nagyon fájlalták a fejüket, és volt, aki hányt is az este folyamán. Az anya tehetetlennek érezte magát, ezért kért segítséget. Az orvos megérkezésekor az orvosi táskára szerelt szénmonoxid-jelző azonnal bejelzett. Rögtön mentőket hívtak, és a családot bevitték a kórházba. Szombaton reggel három gyereket a kórház hazabocsátott édesapjukkal, egy leánykát, az újszülöttet és vele édesanyjukat további megfigyelésre a kórházban tartották.

Szolgálatunk hétfőn reggel kapott hírt a történetekről, én azonnal kimentem az apához megbeszélni, hogy amíg a család a kórházban van, a kéményt meg kell javítani. Hideg, kosz és hatalmas

---

³ A szerző családsegítőként dolgozik.

rendetlenség fogadott. Az apától távozva feltártam, hogy milyen segítségeket tud kapni a család, kedden reggel újra felkerestem a családot. Kértem az apát, kérjen árajánlatot, és segítünk összegyűjteni az árajánlatban szereplő összeget. Az apa fenyegetőzve és üvöltözve közölte, hogy 300.000 forintba kerülne a kémény javítása, és ha összeszedtük a pénzt, azt adjuk oda, de biztos, hogy nem kéményre fogja költeni, mert, van annak máshol is helye. A család meg tud aludni kabátban is, a 6 hetes újszülöttet meg melegítse az anyja. Ha gond lesz a gyerekekkel, majd (közben az öklét emelgette) elbeszélget négy szemközt a feleségével. Ezután döntöttem úgy, hogy bemegyek az anyához a kórházba. Kedden délután látogattam meg.

	Kérdések- válaszok	Nonverbális jelek	Reflexiók
1.	Jó napot kívánok! Jó napot!	Zavar, meglepődöttség és egyben mosoly az arcon.	Kétes érzések vannak benne. Örül, hogy mentem, de fél is, mert fogalma sincsen, hogy miért.
2.	Hogy van? Köszönöm megvagyok.	Nyílt tekintet, elhúzott száj, és folyamatosan néz.	Próbálja mutatni, hogy minden rendben van.
3.	És a baba? Szerencsére ő is. De ő nem azért került be a kórházba, mert szénmonoxid mérgezést kapott, neki valami más baja van.	Baba felé nyúl, de nem néz oda, próbálja tartani a szemkontaktust.	Magyarázkodás, hogy enyhítse a bajt.
4.	Mikor kapják meg a zárójelentést? Már holnap reggel, és már mehetünk is haza... de legalább látom a gyerekeket.	Fura hangsúly. Lehajtja a fejét, magára erőltetett, kényszeredett mosoly.	A kérdésre feltett válasza után az arcán látszik, hogy el van mélyülve gondolataiban és a külvilágot is teljesen kizárta. Amikor hirtelen feleszmél, próbálja mutatni arcán az örömet, és minden kérdés nélkül konstatálja, hogy legalább a gyerekeit láthatja, ha hazaér.
5.	A gyerekek jól vannak? Persze jól, csak a második legnagyobb lányomat fogták bent pár nap megfigyelésre. De már őt is haza vittem.	Újra őszintén mosolyog, és a szemembe néz.	Nyíltan válaszol, amit gondol.

<p>6.</p>	<p>Hazavitte? Nem az apja vitte haza?</p> <p>Nem. Én akartam. Mert úgy is haza akartam menni egy receptért, és már jöttem is vissza a kicsihez.</p>	<p>Miközben elkezd beszélni, félrenéz, és úgy válaszol.</p>	<p>Nem mond igazat, magára vállalja, hogy ő akarta, miközben magyarázkodik, hogy a férje felelősségét enyhítse.</p>
<p>7.</p>	<p>És jól vannak a gyerekek otthon?</p> <p>Hááát igen, minden rendben volt velük. A férjemmel nem találkoztam, mert éppen nem volt otthon.</p>	<p>Feje lehajtva, vagy inkább folyamatosan nézi a kicsit. Miközben a férjéről beszél, egyik öklével összeszeszorítja a másik öklét, mintha fázna a keze.</p>	<p>Idegés, mert kellemetlen a kérdés. Miközben a férjéről beszél egyre halkabb és egyre stresszesebb.</p>
<p>8.</p>	<p>Hol volt?</p> <p>Nem tudom.</p>	<p>Lehajtott fej, leeresztett vállak, tehetetlen testtartás.</p>	<p>Ismét kellemetlen kérdés számára.</p>
<p>9.</p>	<p>És maga mégis visszajött a kórházba, a négy 13 éven aluli gyermeket magára hagyva?</p> <p>Igen, mert biztos, hogy nem ment messze, csak valahova a környékre. Bár a gyerekek sem tudták hol van, mert órák óta nem látták már akkor ők sem.</p>	<p>Néha rám néz, és karba teszi a kezét, valamint néha tördeli, az ujját, majd elkezdi rágni a körmét.</p>	<p>Zavart magyarázkodás, és egyértelmű, hogy a férjére rossz szat nem szeretne vagy nem mer mondani, de látszik, hogy ideges rá, amiért egyedül voltak a gyerekek.</p>
<p>10.</p>	<p>Bántja magát a férje?</p> <p>Neeeeeeem. Dehogyan bánt, soha nem bántott. Kiabálni kiabál. De ki nem? Mindenki szokott, ettől ő még nem rossz ember.</p>	<p>Nem néz a szemembe, félre néz és a testét különböző helyeken simogatja, ahogy beszél. Az arca megfeszített pókerarc.</p>	<p>Valószínűleg azokat a helyeket simogatja, ahol ütni szokta.</p>
<p>11.</p>	<p>Maga szokott kiabálni a férjével?</p> <p>Nem, én sosem, hogyan kiabálhatnék vele? Én nem vagyok olyan. (Majd halkán motyorogja:) „Hallgatni arany”.</p>	<p>Elmosolyodik, mintha viccet meséltem volna, majd fura riadt tekintet néz vissza rám. Körülbelül, mintha Isten nevét vettem volna a számra. Ahogyan válaszol, folyamatosan oda nézeget a bejárati ajtó felé. Közben egyet hátralép.</p>	<p>Zavarja ez a téma, és olyan érzetet kelt, mintha azt várná, hogy amiért a férjéről merünk beszélni, az mindjárt beléphetne az ajtón. Egyértelműen fél a férjétől. És nagyon kellemetlen számára a téma. Ideges, amit próbál leplezni. Fél!</p>

12.	<p>Igen, hallgatni arany! Mint most itt előttem is, ugye? Abból nincsen baj, ha nem derül ki semmi.</p>	<p>Néma csend, nem szól, semmit csak nézi a földet, és képtelen megmozdulni.</p>	<p>Megdermed. Látszik, hogy nyeli vissza a sírását.</p>
13.	<p>Voltam kint én is maguknál, mielőtt bejöttem a kórházba. És találkoztam a férjével is. És kihoztam belőle azt az embert, aki miatt „Hallgatni arany”. Így sem szeretne velem beszélgetni? Nincs miről?</p> <p>Nincsen a férjemmel semmi probléma. Biztos sok neki, a négy gyerekkel lenni, azért volt agresszív. Velem sosem az.</p>	<p>A hangja kemény, és határozott. Még hihető is lenne, ha közben nem kapta volna fel az alvó kisbabát, és szorította volna magához, miközben az agresszív szót kimondta.</p>	<p>Felvett egy látszólag védekező állást, esetleg ezzel célt érve, hogy nem folytatom ezt a beszélgetést arról, akitől esetleg ő fél.</p>
14.	<p>Ezt miből gondolja? Én nem mondtam, hogy agresszív volt.</p> <p>Hát, mert azt mondta, hogy találkozott vele. Nekem kellett volna hamarabb hazaérni, nem magának. Akkor nem lett volna semmi baj.</p>	<p>Zavart nézés. Tördeli a kézfejét. Ideges. Keresi a szavakat.</p>	<p>Érzi, hogy rosszul szólalt meg. Ismételten önmagát emeli ki hibásnak.</p>
15.	<p>Az az anya, akinek van négy kiskorú gyermeke otthon, és helyette inkább bent marad a picivel a kórházban, pedig tudja, hogy itt jó helyen van nélküle is a gyermek, ellenben azokkal, akiket otthon hagyott, az rendkívüli módon retteg a férjétől. És neki a kórházi napok felérnek egy wellness-pihenéssel. Biztos, hogy rosszul látom a férjétől való rettegését?</p> <p>.....Nem.....</p>	<p>Zavart, félrenéző tekintettel, halkán válaszol. Válla előre görnyed, kézfejeit markolássza a teste előtt, és próbálja tartani magát.</p>	<p>Beleegyezik az általam elmondottakba, és nagyon szégyelli magát.</p>

16.	<p>Meséljen, mi történik a négy fal között, amiért „Hallgatni arany”? Én nem csak azért kérdezem, mert ez a dolgom, hanem azért, mert fogok tudni magának segíteni. De csak akkor, ha valóban őszinte.</p> <p>De ha elmondom, elveszik tőlem a gyerekeket. A férjem is megmondta.</p>	<p>Sírva fakad. Összehúzza magát és nagyon halkán beszél. A bejárati ajtót folyamatosan nézi. Néha megsimogatja a babát.</p>	<p>Meggyötörtség és a félelem látszik rajta. Tétovázik, hogy ha beszél baj lesz belőle, és elindít valamit, amit nem biztos, hogy tud irányítani.</p>
17.	<p>Ezzel zsarolja magát?</p> <p>...Igen.....</p>	<p>Hosszú csend, majd nagyon lassan bólint.</p>	<p>Meggyötörtség és a félelem látszik rajta.</p>
18.	<p>Mondja el mi történik? Hogyan telnek a napjaik?</p> <p>Nagyon korán reggel, felkelek, hogy mire a férjem felébred, meleg legyen a ház hajnalban. De előtte ki kell mindig mennem, hogy a szél hogyan fúj, mert tudtuk, hogy rossz a kémény. Ezért is az én hibám, hogy a gyerekek rosszul lettek, mert nem döntöttem el jól, hogy merre fúj a szél. A férjem azt mondta, ebből is látszik, hogy rossz anya vagyok.</p>	<p>A kezeit az ölébe teszi, majd nagyot sóhajt. Nem néz a szemembe, valahol a lába előtt nézi a padlót. A válla előre görnyed. Halkan beszél.</p>	<p>Szégyelli magát. A tehetetlenség és a félelem érződik rajta.</p>
19.	<p>Megüti önt?</p> <p>Nem mindig. De most biztos, hogy kapni fogok, mert ez a helyzet kialakult... ez most miattam van.</p>	<p>A kezei az ölében vannak. A szemeivel az ajtót fürkészi. És ismét simogatja a testét. (Vállát, arcát, oldalát, karját)</p>	<p>Félelem és beletörődés érződik. Elismeri, hogy ezeken a testrészeken bántja a férje.</p>
20.	<p>A gyerekek előtt is megüti?</p> <p>Nem, ők semmit nem tudnak a verésekről. Mindig úgy csinálja, hogy ne lássa senki.</p>	<p>Rezenéstelen arccal mesél, mintha egy tegnap esti filmet mesélne, de a szemét le se veszi az ajtóról.</p>	<p>Úgy viselkedik, mintha ugrás előtt lenne, hátha most jön be a férje az ajtón.</p>

<p>A gyerekek szemében ő a legjobb apa, szerintem. De testileg nem sűrűn bánt, mert megtanultam már, hogyan kell úgy beszélnem, és viselkednem, hogy ezt elkerüljem. Inkább lelkiileg terrorizál. Egy kimondatlan csendes terror zajlik köztünk.</p> <p>Egyszer évekkkel ezelőtt anynyira megvert, hogy két hétig nem tudtam lábra állni. Akkor azt mondta a gyerekeknek, hogy megfáztam azért vagyok gyenge. Nekem pedig akkor megígérte, hogy soha többet nem ver meg, Ha mindig az lesz, amit ő akar.</p>		
<p>21. És ezután mi történt?</p> <p>Az volt, amit ő akart. Így szépen éltünk.</p>	<p>Elhúzza a száját, ahogy mondja a mondatot. Mint-ha mosolyogna, de inkább fintorog.</p>	<p>Elkeseredettséget és egy kicsi haragot érzek rajta.</p>
<p>22. Valóban azt gondolja, hogy a gyerekek ebből semmit nem vesznek észre?</p> <p>Már nem hiszem azt, eltelt pár év, és ahogyan a gyerekek nőttek, mindig jobban vissza kezdtem beszélni. Aminek verés lett a vége, de már ez sem érdekelt. Bíztam benne, hogy valami csak lesz.</p>	<p>Harag látszik a szemében. A kezeit ökölbe szorítja.</p>	<p>Elkeseredettség és harag változtatva érződik a hangján.</p>
<p>23. És lett valami?</p> <p>Nem. Többen is tudták, tudják, hogy bánt, de mindenhol mindenki félre nézett, óvoda, iskola, bolt, én pedig azóta is tudom, hogy nincsen kiút.</p>	<p>A kézfejei elernyednek. A vállai most még jobban előre görnyednek.</p>	<p>A kilátástalanság érződik a hangján. Az utolsó mondatnál néz újra rám. A szemében keserűség látszik.</p>

<p>Az ötödik gyermekemet is azért kellett megszülnöm, hogy ki legyen neki szolgáltatva. Pedig én három gyereknél már meg szerettem volna állni.</p>		
<p>24. Azt mondta, hogy már a gyerekek is sejtegetik, hogy valami gond van. Miből gondolja ezt? Abból, hogy érzik a feszültséget, sokat sírok, és teljesen tehetetlen vagyok. Most a gyerekekkel kezdett el zsarolni. Ha nem az van, amit ő akar, akkor a gyerekeket bünteti.</p>	<p>A szemei kikerekednek, ahogy a szavakat mondja. Pánik és félelem érződik a szavaiban.</p>	<p>Fél, és félti a gyerekeit is.</p>
<p>25. Hogyan bünteti a gyerekeket, üti őket?</p> <p>Nem, nem!</p> <p>Rengetegszer mondja el ne- kik, hogy ha anyátok nem úgy viselkedik, ahogyan kell, akkor el fognak venni tőlünk benneteket és mind külön-külön helyre kerültök, és soha többet nem láthatjátok egymást se, meg bennünket szülőket sem.</p> <p>De megcsinált olyat is, hogy kiec- pecelte a gyerekek között, hogy este kinek kell a családnak bundáskenyeret sütni. Nekem pedig megmondta, hogy ha közbe merek avatkozni, az összes gyereket megveri, és kizárja a hideg kamrába.</p>	<p>Most először emeli fel a hangját. Nagy szemekkel, erősen gesztikulálva mondja a mondatokat. A kezeivel kíséri a mondandóját.</p>	<p>Dühös a helyzetre és félti a gyerekeit.</p>

26.	<p>És ki lett az áldozat?</p> <p>Az egyetlen fiú. Hatéves. ... Fel kellett állnia egy kiszűkre, és úgy kellett neki sütni, azonban az első szelet kenyérenél a forró olaj belefröccsent az arcába. Ettől a férjem nagyon megijedt, hogy ki fog derülni ezért újra azt mondta a gyerekeknek, hogy ez is anyátok hibája, de ha ez kiderül, mindenkit elvisznek.</p>	<p>Felemelt hanggal mesél tovább. A kezeivel ugyanúgy kíséri a szavait. A szemei kikerekednek, ahogy a fia balesetét meséli.</p>	<p>Dühös a helyzetre, és félti a gyerekeit.</p>
27.	<p>A gyerekek erre hogyan reagáltak?</p> <p>Csendesebbek lettek, velem pedig durvábbak, mert szerintük is itt minden miattam van, hiszen apa is megmondta. A kórházba sem akartak hozzám bejönni, mert apa azt mondta, hogy ez is nekem köszönhető. Még szerencse, hogy ő ott van, mert már minden gyereket elvittek volna tőlünk. Most a gyerekek nagyon utálnak.</p>	<p>Felemelt hanggal mesél tovább. A kezeivel ugyanúgy kíséri a szavait. Az utolsó mondatnál elhalkul a hangja. A fejét lehajtja. A kezeit tördeli.</p>	<p>Düh és elkeseredés érződik a szavaiban. A kéztördelés kilátástalanságot, és elkeseredettséget éreztet.</p>
28.	<p>Nem gondolja, hogy a gyerekek nem is magát utálják, csak a kialakult helyzetet? Ha mutatna nekik egy kiutat arra, hogy lenne lehetőség ezen a szorított helyzeten változtatni, biztos, hogy akkor is utálatot mutatnának?</p> <p>Nem tudom. Nem tudom, mit érezhetnek.</p>	<p>A hangja halk. A szemével a földet vizslatja. A kezeit tördeli az ölében.</p>	<p>Elkeseredés érződik a szavaiban. A kéztördelés kilátástalanságot, és elkeseredettséget éreztet.</p>

<p>29. Amit maga, hogy egyedül vannak, és nincsen kire támaszkodni, nincsen, aki segít nekik. Én tudnék egy megoldást, ha ön is változtatni szeretne. Érdekli?</p> <p>Igen, bármit vállalok, csak a gyerekeimmel maradhasak, és ne a férjem közelében. Bár úgylis megtalál. De akkor nekünk végünk.</p>	<p>A kérdésekre felemeli a fejét. Nyugodtan néz a szemembe. Megsimogatja egy kézzel a gyermekét. Ránéz, majd újra a földre néz.</p>	<p>Egy pillanatnyi remény látszódik a szemében, majd újra az elkeseredettség uralkodik el.</p>
<p>30. Megkérhetem, hogy a férjével ne beszéljen arról, hogy itt jártam? És holnap újra visszatérünk arra, milyen megoldást tudok ajánlani erre a szorult helyzetre. De aggódni nem kell, most törődjön a picivel, és babázzon. Holnap jelentkezem ismét és mindent átbeszélünk.</p> <p>Rendben köszönöm szépen. Nagyon köszönöm! Bármit megteszek csak segítsenek megoldást találni a jelenlegi állapotból.</p>	<p>Most először néz bizalommal teli tekintettel rám. A kezeivel a kezem után nyúl. A hangja erőteljesebb. A testtartása egyenesebb. Kicsit mosolyog.</p>	<p>Remény látszódik a testtartásán, a hangján és a tekintetében is egyszerre.</p>

Utóélet

Ezután felvettük a kapcsolatot, az Országos Kríziskezelő Központ vezetőjével, hogy egy anya krízishelyzetben van, segítségre lenne szükségünk, a férje elől szökne 5 gyermekkel. Miután biztosítottak bennünket, hogy tudják őket fogadni, szerdán visszamentem az anyához, magammal vittem az előkészített nyilatkozatot, amit aláírt az édesanya, hogy ő kérte a segítségünket a férjétől való megszöktetésben, valamint engedélyt adott, hogy a gyermekeit elhozhassa a Család- és Gyermejkölési Szolgálat munkatársa az iskolából, és az óvodából. A gyermekek az anyával csütörtökön reggel titkos helyre távoztak.

Borsodi Erzsébet⁴: Láthatatlanul

Kulcsszavak: látássérülés, vakság, érzékenyítés

Absztrakt:

Irományom – merthogy érzésem szerint tanulmányoknak nevezni túlzás – rólam szól. Aliglátóként élem mindennapjaim tinédzserkorom óta. Az alábbi írással célom bemutatni, hogy milyen egy látásfogyatékkal élő nő élete, milyenek mindennapjai, céljai. Hiszem és remélem, hogy az alábbiakból nem csak az fog kitűnni, hogy nehéz ez az élet, hanem az is, hogy korlátaihoz képest teljes és élvezetes.

Életutam

1983 decemberében levált a jobb szememen a retinám. Nyolc éves gyermekként nem volt ez számomra olyan tragikus. Debrecenben, Szegeden műtöttek többször és alkalmanként egy-egy hónapig is bent voltam egyedül a kórházban. Sajnos a műtétek ellenére teljesen megvakultam a jobb szememre. Iskolából nagyon sokat hiányoztam, évet kellett volna ismételnem, de az akkori tanítónőm bevállalta, hogy nyáron tanul velem és augusztusban levizsgázhatok az éves anyagból. Nehezen éltem meg, hogy tornából felmentett lettem. Nagyon szerettem fára mászni, focizni.

18 éves koromban egyik december reggel úgy keltem fel, hogy nem látok úgy, mint mikor lefeküdtem. Sajnos a bal szememen is levált a retinám. Este már a II. Szemészeti Klinikán voltam. Megkezdődött a műtétek sora. Minden műtét után egy számmal kevesebbet láttam a vízustáblán. Elkezdtem Istent keresni. Tíz évvel korábbi tapasztalataim miatt úgy éreztem, hogy itt Isten segítségére is szükség van, hogy ne vakuljak meg teljesen.

Döntéshelyzetbe kerültem. Befordulok, elkezdem magamat sajnálni és átengedem az életemet a depressziónak. Megkeseredve élek tovább szüleimmel, testvéremmel és várom, hogy majd egyszer meghalok. Másik lehetőségnek azt láttam, hogy a lehető legtöbbet kihozom ebből az új helyzetből. Mindent megteszek, hogy kiegyensúlyozott, boldog életet élhessek.

Én az utóbbit választottam.

---

⁴ Borsodi Erzsébet szociális munkás, jelenleg a Nemzeti Fogyatékosügyi- és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Non-profit Kft. győri Információs és Koordinációs Pontjának fogyatékosügyi tanácsadója. Tapasztalati szakértő, aki látássérülteként folyamatosan tart érzékenyítő órákat gyermekeknek és felnőtteknek, láthatatlan vacsorákat szervez és tart szerte Győr-Moson-Sopron megyében.

Megmaradt látásom stagnálásakor úgy éreztem, szeretném befejezni (vagy inkább újra kezdeni) a gimnáziumot. A kapuvári Felsőbüki Nagy Pál Gimnáziumba iratkoztam be. Akkori igazgató nagyon kedvesen fogadott és közölte, hogy megérti a helyzetemet, de csak akkor tud felvenni, ha a leendő matematikatanárom vállalja, hogy engem is tanít. Hála Istennek, a leendő tanárom egy másik iskolában már tanított engem, így egyszerre bele is egyezett a felvételembe.

Megbeszéltük, hogy ha valamit nem értek az órán, akkor szólok neki és elmagyarázza nekem külön a szünetben. Osztálytársaim is nagyon kedvesek, segítőkészek voltak. Vakvezető kutyámat is nagyon szerették. Érettségi tablónkra is felkerült, és bizonyítvány osztáskor külön oklevelet kapott, igazgató, osztályfőnök dicséretével.

1999-ben kezdtem el dolgozni középvezetőként egy megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató cégnél. Szerettem a munkámat és a kihívásokat, de valami mégis hiányzott az életemből. Szerettem volna még tanulni, hogy szakszerűbben tudjak segíteni a sorstársaimnak. Beiratkoztam a Széchenyi István Egyetem szociális munka szakára. Felvételikor közölték, hogy a pontszámaim alapján bekerülhetnék az államilag támogatott nappali képzésre is. Sajnos szüleim már ekkor nem éltek, így nekem kellett eltartanom magamat és a vakvezető kutyámat is. Így az önköltséges levelező képzésre jelentkeztem végül. Nem volt egyszerű munka, háztartás mellett még tanulni is, de nagyon élveztem és egy életre szóló barátságot kötöttem egy csoporttársammal. Diploma átvétele után, mint szakember dolgozhattam, de sajnos a munkaadóim visszaéltek azzal, hogy megváltozott munkaképességű vagyok, és a lehető legalacsonyabb béren tartottak. Eddigi munkahelyeimen úgy éreztem, hogy a felletéseim, kollégáim is fenntartásokkal fogadtak. A magyar törvények előírják, hogy minden 25 főnél többet foglalkoztató cégnek rehabilitációs hozzájárulást kell fizetnie, ha nem alkalmaz egy megváltozott munkaképességű személyt. A „büntetés” elkerülése érdekében inkább alkalmaznak bennünket, de az óraszámunkat vagy a bérünket a lehető legalacsonyabbra sorolják be.

Szemléletformálás

Munka mellett rendszeresen járok szemléletformáló előadásokat tartani óvodákba, általános iskolákba, középiskolákba, egyetemekre, cégekhez és időotthonokba is. Ezt nagyon szeretem, és úgy érzem a hallgatóságom is nagyon élvezi. Előadáson mesélek a vakvezető kutyák képzéséről, és bemutatok néhány általam is használt segédeszközt, melyet a résztvevők is kipróbálhatnak. Talán a legnagyobb sikere mégis Gesztenyének a kutyámnak van, akit az előadásom végén megsimogathatnak a résztvevők. Természetesen akkor Gesztenye már hám nélkül van, mert hámban soha nem simogatható a vakvezető kutya. Azt szoktam mondani, ha esetleg elkezdenék simogatni, becézgetni munka közben a vakvezető kutyát, az olyan, mintha a sofőr szemét befognák vezetés közben! Nagyon jó érzés most már Győrben sétálni, mert szinte minden alkalommal találkozok olyan gyermekkel vagy felnőttel, aki ezzel tisztában van és tanítja a közelében lévő társait. Emlékszem, egyszer nagyon meg is hatódtam, mert egy kislány az otthonom előtt odajött hozzám, és a tőlem tanultak szerint először megérintett, köszönt, bemutatkozott (Móra iskola 2. osztályos tanulója) majd megkérdezte, hogy tud-e valamiben segíteni? „Sajnos”, épp akkor nem volt szükségem

segítségre és megköszöntem neki, hogy odajött hozzám, bátorítva, hogy legközelebb is menjen oda, ha lát egy látássérültet.

A láthatatlan vacsorák is nagyon szórakoztatóak és főleg tanulságosak mind a résztvevők, az étterem számára és még én is sokat tanulok belőlük. A vacsorák úgy zajlanak, hogy a vendégek szemét bekötjük már az étterem előterében, és úgy vezetjük be őket az asztalokhoz. Pár szóval elmondom, hogy én hogyan szoktam elfogyasztani a vacsorámat. Hogyan nézem meg, mi van a tányéromon, hogyan nézem meg, mi van az asztalon. Nagyon hálás vagyok a Patrónus Lions Klubnak, hogy az első vak vacsorámon náluk vehettem részt. Ott jöttem rá, hogy ha más emberek is „elveszítik a látásukat”, akkor nekik sem megy jobban és könnyebben az étel elfogyasztása, mint nekem. Környezetemben mindenki látó volt és nagyon feszélyezett, hogy néha üres villát kaptam be, vagy túl nagy volt a falat. Most már teljesen felszabadultan eszek étteremben, társaságban, azzal nyugtatva magamat, hogy másnak se megy jobban, ha elveszíti a látását.

Mindennapjaim

A mindennapokban nem teszik elém az ételt, és „csak” meg kell ennem, hanem részben meg is termelem az alapanyagokat. Szeretek kertészkedni. Minden évben ültetek paprika, paradicsom, padlizsán, cukkini palántákat és vetek borsót, babot. Jó érzés leszedni a saját termésemet és abból megfőzni az ebédemet. Szokták kérdezni, hogyan kapálsz? Nem kapálsz ki a palántákat? Természetesen ezt is, mint sajnos majdnem mindent, lassabban csinálom, mint látó társaim, de talán kitartóbb vagyok. Mielőtt megteszem az első kapavágást, kitapogatom, hogy hol is van a palánta, majd nagyjából körbe kapálom. Megint megnézem és akkor már teljesen körbe is kapálom. Harmadik csekkolás, hogy megvan-e még, és hogy minden gazt eltávolítottam a palánta mellől. Órák kérdése, és rendben van a kertem egy kicsiny darabja. Nagyon szeretem a lekvárokat, befőtteket. Mivel nem bízom a nagyipari minőségben, gyümölcsstartalomban, így inkább saját magamnak készítem el őket. Nagy segítség, ha van valaki, aki segít a forró gyümölcsöt üvegekbe merni, de ha épp nem akad senki segítség, arra is kifejlesztettem már egy módszert.

Gesztenyével ketten élünk, így a háztartás minden feladata rám hárul. Az otthonomban igyekszem mindent ugyanoda lerakni és természetesen megjegyezni, hogy hol is van mindennek a helye. Takarításnál is nagyon aprólékos vagyok. Porszívózásnál is többször végig húzom a porszívófejet, nehogy valahol is elmaradjon egy kis por, vagy kutyaszőr. Az ablakpucolásnál emlékeim nagyon sokat segítettek. Mikor kislány voltam, rendszeresen mentem segíteni nagymamámnak ablakot pucolni. Ő a folyamat közben ott állt mellettem és figyelve tanított, hogy mindenhol gyönyörű legyen az ablak, mikor végzek vele. Emlékszem, mindig mondta, hogy ebben vagy abban a sarokban töröljem át még egyszer. Most, hogy már nincs ott mellettem, és nem is látom, inkább minden egyes sarkot jó alaposan áttörölök.

Kezdetben a vásárlás volt a legnehezebb. Akkor sem szerettem vásárolni, mikor még jól láttam. Ahogy egyre inkább romlott a látásom, a vásárlás annál nehezebb tehernek tűnt. Mostanra már vannak

boltok, ahova szívesen bemegyek, mert segítenek, hogy a számomra legalkalmasabb dolgokat tudjam megvenni. Hivatalos protokoll: Gesztenyével bemegyek az üzletbe és megkérem, hogy vezessen oda a pénztárhoz (ott mindig ül valaki), a pénztáros szól a munkatársának, és vele együtt vásárolok. A ruhák vásárlásánál azokat az üzleteket szeretem, ahol őszintén megmondja az eladó a véleményét. Gesztenyével oda örömmel megyünk, mert őt is, és engem is mindig szívesen fogadnak. Évának elmondom, hogy mi az elképzelésem, és ő, ha kell többször is körbe járva az üzletet, válogat számomra ruhákat. Én a tükörben már nem látom magamat, így mikor felveszek valamit, ő és a kolléganői elmondják az őszinte véleményüket.

Előadásaimon is el szoktam mondani, hogy nekünk élő tükreink vannak. Hálásak vagyunk, ha megdicsérik a ruhánkat, persze csak akkor, ha tényleg jól áll, vagy figyelmeztetnek, ha valami nincsen rendben rajtunk. Sajnos az ajándékvásárlás nehézségeit még mindig nem sikerült megoldanom. Nagyon nehéz, hogy nem látom a kirakatokat vagy az üzletek polcait. Látó koromban sokszor úgy jöttek az ötletek, hogy valamit megláttam és úgy gondoltam, az majd biztos tetszeni fog annak, akit megajándékozok vele. Sok újdonságról, új termékekről nem is tudok, mert nem látom őket. Látó barátaim azért segítenek ezeknek az akadályoknak a leküzdésében. Beszélgetések közben előjön, hogy ki milyen háztartási készülékeket használ. Amelyik nekem nem ismerős, megmutatják és elmondják, hogy hogyan is kell használni, ha kell, még a beszerzésében is segítenek. Megfigyeltem magamon, hogy a barátaim nagy része a „látók” közül van. Többször beszélgettem velük erről, hogy szerintük ez miért is lehet. Arra jutottunk, hogy mivel én úgy élem az életemet, mintha teljesen jól látnék, így ők sem a látássérültet látják bennem, hanem az egyenrangú barátjukat. Ez abban is megnyilvánul néha, hogy mikor Gesztenyét elengedem futkározni, akkor sokszor elfelejtenek segíteni közlekedni. Én viccesen utánuk kiabálok, hogy Elveszttem! és akkor sűrű bocsánatkérés közben (Ne haragudj, de elfelejttem mindig, hogy te nem látsz olyan jól, mint mi.) visszajönnek értem. Jót nevetünk, és egy kicsit meg is nyugszik a lelkem, hogy akkor nem hagyom el magamat, és nem élek vissza a mások jóindulatával. Hisz, ha valaki nem a vakot látja bennem, akkor mégis csak jól csinálok valamit.

Szeretek túrázni, kirándulni. Persze ezekhez is látó segítségre van szükségem. Gesztenye elvezet bárhová, ahova csak menni szeretnék, de a szabadidős programjaimon neki is jó, ha egy kicsit leteheti a munka terhét, és ő is egy átlagos kutyaként élvezheti a szabadságot, természetet. Tavaly októberben körbe gyalogoltuk a Balatont. Előzetesen felvettem a caminós lányokkal a kapcsolatot, és az indulók számára létrehozott facebookos csoportba beírtam, hogy szeretnék én is túrázni, de segítségre van szükségem. Hajni szinte azonnal vissza is jelzett, hogy ő vállalná a kísérő szerepét. 226 km-t gyalogoltunk 10 nap alatt. Útközben túratársaimmal is beszélgettem és meséltem nekik a vakok életéről. Volt egy-két bátor jelentkező, aki vállalta, hogy bekötött szemmel, segítség nélkül (helyesebben az én segítségemmel), belém karolva teszi meg az út egy részét. Gesztenye végig szabadon futkározott mellettünk. Közlekedésben nagy segítség, hogy figyeljük, mi van a talpunk alatt. Útközben is a kerékpárúton haladtunk, és ha füves részre léptem, akkor egyből korigáltam magamat. Természetesen figyeljük még a körülöttünk lévő zajokat, az arcunkat és testünket ért fuvallatokat is. Gesztenye hámban dolgozik. Ilyenkor én mondom neki az irányokat (jobbra, balra, előre), és a parancsszavakat. Erre jó hasonlat, hogy úgy közlekedünk, mint a GPS-szel navigált sofőrök. Én vagyok, aki kiadja az utasításokat (tovább jobbra, balra zebrához, megállóhoz, lépcsőhöz, ajtóhoz stb.), Gesztenye pedig végrehajtja őket. Mielőtt bárhova is elindulok, fejben útvonal tervet készítek. Végiggondolom,

hogy amerre menni fogok, milyen várható akadályokkal fogok találkozni. Rendszeresen belefutunk váratlan helyzetekbe is. Sajnos az autósok előszeretettel parkolnak úgy a járdára, hogy ketten nem férünk már el rajta. Vannak olyan felelőtlen kutyatartók, akik, ha látják is, hogy Gesztenye szeretné őket elkerülni (mivel munka közben nem játszhat más kutyákkal), ők oda engedik a saját kutyájukat. Biciklivel a járdán keresztben állva beszélgetnek, és csak nagy nehezen állnak félre mikor látják, hogy a kutyával szeretnék tovább haladni. Többször megtapasztaltam, hogy kattogós lámpánál állok és várom, hogy jelezze, átmehetek a zebrán, sajnos többen elhaladnak mellettem és senki nem szól, hogy a lámpa nem működik. Forgalmas útnál ez elég veszélyes, mert az autók folyamatosan mennek, és csak néha engedik át a gyalogosokat. Mire rájövök, hogy nem a kattogó romlott el, hanem a lámpa ki van kapcsolva, addig akár 15 percig is ott állhatok az átkelőnél. Ilyenkor nem is az eltelt időt sajnálom legjobban, hanem az emberek közönyössége miatt vagyok szomorú. Sajnos a közönyösség megnyilvánul még abban is, hogy a lakosság kérésére lehalkítják a buszmegállóban elhelyezett totemoszlopokat, kattogó lámpákat. A buszokon gyakran egyáltalán nem, vagy csak nagyon halkán működnek a hangosbemondók. Ezek az intézkedések számunkra nagyon megalázóak. Mivel európai uniós előírás ezeknek az eszközöknek a felszerelése, így meg is csinálják, de utána már használatra alkalmatlanok. Jó példa erre a kiosztott távirányító. Ezeknek az eszközöknek az lenne a feladata, hogy a totemoszlopokat be tudjuk kapcsolni, ha szükségünk van rá és akár különben nem is kellene nekik beszélni. Nagy örömmel mentem az első oszlophoz, hogy kipróbáljam ezt a fantasztikus eszközt, mely megkönnyíti a közlekedésünket. Nagyot csalódtam, mikor rájöttem, hogy a győri oszlopokkal nem kompatibilis a távirányító. Budapesten járva, gondoltam, már csak poénból is kipróbálom az új eszközömet. Hát először nem tudtam, hogy sírjak vagy nevesek! Láss csodát, a fővárosi totemoszlopoknál jól működik. Lehet, hogy a győri helyijáratot üzemeltető cég titokban azt szeretné, hogy Pesten közlekedjek inkább Győr helyett?

Győr nagyon szépen fejlődik. Felújítanak épületeket, utakat és próbálnak is akadálymentesíteni. Ahogy régebben is, most sincs ez másként, elfelejtene bennünket megkérdezni, vagy a különböző érdekvédelmet együtt leültetni, hogy mindenki elmondhassa, mi is számára az akadály. Sajnos vannak, amik a mozgáskorlátozottaknak akadálymentesítést jelentenek, számunkra viszont nehézséget. Ilyen például, hogy a járdáknak lekerekítik a szélét és rámpásítják. Ezzel számunkra megszűnik a tájékozódási lehetőség és észrevétlenül kigyalogolhatunk az úttestre. Persze, itt is létezne egy megoldás, ami mindkét csoport számára megfelelő lenne. Taktilis sávokat helyeznének el a zebra mindkét végénél. Pár évvel ezelőtt felújították a Baross utat és a mozgáskorlátozottak kérésére megszüntették a szintkülönbségeket. Azóta a látássérülteknek megszűntek a tájékozódási pontok, így csak nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem tudunk egyedül sétálni rajta. Itt is elég lett volna egy taktilis sáv letétele és fantasztikus lett volna számunkra is Győr sétálóutcája. A város előszeretettel helyezi el a villanyoszlopokat, jelzőtáblával ellátott oszlopokat a járda közepére, melyet persze szürkén hagy, hogy még a gyengénlátó is fennakadjon rajta, ha esetleg nem számít rá. Mikor a Jedlik-híd elkészült, még jobban láttam, de hála Istennek már kutyával közlekedtem. Nagyon megörültem, mikor a híd elején láttam, hogy a kerékpárutat sárga piktogrammal látták el. Naivan gondoltam, hogy akkor nyugodtan mehetek, mert nem lesz oszlop. Hát nagyot tévedtem! A kerékpárutat jelző táblát a gyalogos járdán helyezték el. Jó érzés töltött el, mikor a Széchenyi István Egyetem Közlekedésmérnök Tanszékéről megkerestek, hogy a hallgatókkal tegyek egy sétát, melyben megtapasztalhatják, hogy mik azok a dolgok melyek akadályt, nehézséget okoznak a látássérülteknek. Az egyetem környéke tele van

körforgalommal. Sajnos nekem a körforgalom nagyon nagy kihívás. A szintkülönbségeket ott is teljesen megszüntették, így nem, vagy csak nagyon nehezen tudom megtalálni a számomra helyes utat.

Sokan mondták már, hogy ők biztos, hogy nem mernének elindulni. Én nem félek, hogy valamilyen baleset érhet? Nem szabad erre gondolni, mert akkor soha nem mennénk sehova. Jól bevált módszerem, hogy mikor zebrás útkereszteződéshez érek és senki látó segítő nincs mellettem, akkor a fülemre hagyatkozva és egy néma fohászt elmondva – „Ha Isten is úgy akarja, akkor átérek a zebrán” – bátorítom magamat, és elindulok. A legkisebb félelemérzést is ki kell űzni magunkból, mert az bizonytalanná tesz bennünket, és akkor a környezetünk sem tudja, mit szeretnénk. Ez esetlegesen balesethez vezethet.

Volt, aki megkérdezte, hogy szoktam-e álmodni? Ha igen, akkor álmomban látok-e? Igen, épp úgy álmodom, mint mikor teljesen jól láttam.

Mostanában sokszor azon kapom magamat, hogy egyáltalán nem kapcsolok villanyt a napi rutin elvégzése közben. Sokkal könnyebb, biztonságosabb és gyorsabb is, ha sötétben, más érzékszerveimre hagyatkozva végzem el a mindennapi tevékenységeimet. Egyre többször csal meg a látásom, mivel már csak körvonalakat látok, azokat is csak eléggé elmosódva, így a távolságokat szinte már nem is tudom jól megbecsülni. Nagyon nehéz megküzdeni azzal, hogy rohamosan romlik a látásom. Eszembe jut, hogy múlt héten még ezt vagy azt láttam, és most már nem.

Azt is meg szokták kérdezni tőlem, hogy kinek könnyebb, annak, aki vakon született, vagy látott és csak később vakult meg? Erre a kérdésre nem tudok válaszolni. Hisz én nem vagyok született vak és nem tudom, ők hogy is élik meg a vakságukat. Volt, aki azt mondta, hogy nem tudja, mi hiányzik az életéből, mert soha nem látott. Az, aki látóból lett vakká, tudja mit veszített, viszont van is elképzelése arról, hogy a környezete, tárgyak, színek hogy néznek ki, és mikor mesélnek valamit neki, akkor jobban el tudja képzelni. Én egy jól látóhoz képest nagyon keveset látok, de még én sem tudom elképzelni, hogy milyen vaknak lenni. A vakok azt mondják, az, aki csak fényt lát, már az is nagy segítség. Erre szintén van egy példám: nagy ködben valaki vezeti az autóját és az útból csak az előtte haladó autónak a lámpáját látja. Milyen nagy segítség, ahhoz képest, ha az sem lenne! Az információk több mint 80%-a szemünkön keresztül jön be. Mi ezt veszítjük el, mikor nem látunk. A többi érzékszerveinkre hagyatkozunk. Előadásaim során be szoktam bizonyítani egy játék segítségével, hogy az nem igaz, hogy azért, mert nem látunk olyan jól, akkor a hallásunk javul. Mi sem hallunk jobban, mint mások, csak jobban oda figyelünk arra, amit mondanak nekünk és természetesen a környezetünkben lévő zajokra.

Eszközök, segítségék

Látássérültek között elég sok az, aki tud valamilyen hangszeren játszani. A betanított kézi munkát végzők mellett vannak vak irodai adminisztrátorok, szociológusok, szociális munkások, jogászok is. Tanulásnál és a munkánk során rendelkezésünkre állnak segédeszközök.

Számítógépünkre beszélő programot telepítünk (JAWS), mely felolvassa, ami a képernyőn megjelenik. Az okos telefonok is nagy segítségük számunkra. Mindegyiken be lehet kapcsolni a beszélő funkciót. Így mi is tudunk facebookot, messengert, emailt és a többi kommunikációs csatornát használni, segítség nélkül. A weboldalak használata már nagyobb kihívás. Még a kormány által üzemeltetett honlapok sem akadálymentesek. Egy kis odafigyeléssel ezeket az akadályokat is meg lehetne szüntetni, hogy ne érezzük magunkat kiszorítva a többségi társadalomból. Aliglátóknak nagy segítség a digitális nagyító. Én a mindennapi munkám során sokat használom. A kívánt szöveget átfordítja nekem inverzbe (fekete háttér, fehér betűk) és még a betű méretét is tudom növelni. Címkéző toll is nagy találmány. Irodai mappákat, ruhákat, dobozokat jelölő címkével meg tudjuk jelölni. Minden egyes jelölő címkéhez a „toll” segítségével szöveget rendelhetünk, majd azt bármikor vissza is hallgathatjuk, csak a tollat hozzá kell érintenünk a címkéhez. Persze mindenki a számára legmegfelelőbb segédeszközt használja. Ezek az eszközök, mivel nem tömegcikk, így nagyon sokba kerülnek. Viccesen szoktam mondani, nem olcsó mulatság vaknak lenni.

Kormány nagyon sok erőfeszítést tesz az akadálymentesítésre a kultúra területén is. Támogatja a színházak narrált előadásait. Képzéseket indít, hogy az érdeklődőket megtanítsák a megfelelő narrációra. Győrben még nincsenek narrált előadások. Én barátnőmmel Budapesten szoktam színházi előadásokat, operákat hallgatni. A narráció segítségével visszkapom azt az élményt, amit a színház nyújtott látó koromban. Az előadás hallgatása közben a narrátor egy kis eszköz segítségével a fülembe mondja azokat a lényeges információkat, melyeket a többi néző lát. Így én is megértem azokat a poénokat, melyeket a színészek metakommunikációjukkal fejeznek ki. Régebben meglepődtek, mikor vakvezető kutyával mentem színházba. Beengedtek, mert a törvény kötelezte őket, de azért érezhető volt az aggodás a hangjukban. Ez természetesen gyorsan eloszlott, mikor megtapasztalták, hogy a kutyusok milyen fegyelmezettek és jól viselkednek az előadás alatt.

„Szemeink”

Magyarországon két nagy vakvezető kutyakiképző iskola működik. A leendő vakvezetőkutyakölykök egy kölyöknevelő programba kerülnek be. Egy éves korukig egy önkéntes család vállalja, hogy felneveli őket. Fontos, hogy kiegyensúlyozott, boldog felnőtt kutyák legyenek. A kölyöknevelők nem kell, hogy kutyakiképzők legyenek. Ez egy önkéntes munka, ahol a nevelő vállalja, hogy megtaníttja azokra az alap dolgokra, amit egy házi kedvencnek is illik tudni. Nem szabad a kutyusnak ellopni az asztalról az ételt, ágyba feküdni, macskát kergetni, gödröket ásni, szétrágni a gazdi cipőjét, lakását. Jó, ha megtanulja, hogyan kell pórázon közlekedni, többi kutyussal viselkedni, esetlegesen nagyobb tömegben (bevásárlóközpontban) hogyan kell viselkedni. Természetesen a kölyöknevelők folyamatosan kapcsolatban vannak a kutyaiskola kiképzőivel és a kiképzők amellelt, hogy segítenek a nevelésbe, folyamatosan figyelik, hogy a kölykök továbbra is alkalmasak lesznek-e a kijelölt munkára. Egyéves korukban kerülnek vissza a kutyaiskolába. Kölyöknevelők azt mondják, a legnehezebb feladat megválni a kutyusoktól. Természetesen a későbbiekben is találkozhatnak, de már nem velük él és nem ők a kutyusok gazdijai. A kiképzők 6-8 hónap alatt képeznek ki egy kutyát. Gesztenye is megtanulta a vakvezetés minden csínját-bínját. Nagyon szeret dolgozni. Mikor hozzám került, játéknak tekintette a munkát. Egészen

addig, míg véletlenül utunk során kezemmel el nem értem a falat. Akkor láttam rajta, hogy megdöb-bent: a gazdi tényleg nem lát! Onnantól kezdve nagyon komollyá vált munka közben, és látszik rajta, hogy rendkívüli módon koncentrálni arra, hogy minden akadályt időben észrevegyen és kikerüljön, vagy felhívja rá a figyelmemet. Reggelente, mikor készülődök munkába, már ott van a közelemben és várja, hogy bele bújhasson az ő munkaruhájába. Sugárzik belőle a szeretet és az aggodás. Ő már a harmadik kutyusom, de még mindig nem tudom megszokni, hogy egy élőlény ennyire tud fenntartások nélkül szeretni. Mindent félretesz, még a legősibb ösztönének is tud parancsolni, csak hogy nekem jót te- gyen és vigyázzon rám. Míra, az első kutyám, nem volt ivartalanítva. Tüzelés közben, mikor dolgozott elkergette a fiú kutyákat. A gazdi mindenekelőtt! Szokták mondani, ezek a kutyák olyan okosak, hogy csak éppen nem beszélnek. Én azt tapasztalom, hogy mindegyik kutyusom tökéletesen jól megértette magát velem. Mindegyik különböző módon, de elmondta, mit és hogyan szeretne csinálni szabad ide- jében. Munka közben hova megy szívesen és hova csak kötelességtudatból. Nagyon hálás vagyok min- den kiképzőnek, hogy az életét arra tette fel, hogy rászorult embereknek segítsen, lehetőséget adva, hogy teljes életet élhessünk. A kutyaiskolák pályázatokból, adományokból, 1%-os felajánlásokból tart- ják fent magukat. A hámon rajta van a kutyaiskola logója. Egy számomra addig ismeretlen faluba érve, az első ember, akivel találkoztunk, meglátta a logót és egyből mondta, hogy ő is ezt a kutyaiskolát támogatja. Nagyon megható, hogy sok ember érzi, segítenie kell másoknak. Nekem Gesztenye már a harmadik kutyám, és ha meg kellett volna venni őket, talán soha nem lett volna kutyusom. Gesztenye 3 évvel ezelőtt került volna 3 millió forintba. Kb. 6-8 évig dolgozik egy vakvezető kutya. Utána nyugdí- jazzák, ha már a gazdi úgy érzi, a kutyusnak túl fárasztó a munka, vagy már esetleg hibázhat. Ilyenkor a vak gazdi igényelhet másik kutyát és a régit megtarthatja, vagy ha nem tudja vállalni a nyugdíjas kutya tartását, akkor befogadó családot keresnek számára. A kutyák ilyenkor felszabadulnak és egy bohókás, játékos kutyává változnak át. Egy kutya értelmi szintje 3 éves gyermekének felel meg. Egy felnőtt ember munkáját kell elvégeznie. A vakvezető kutyák elsősorban nem fizikailag, hanem pszichésen fáradnak el. A nagy felelősség, koncentrált figyelem megterhelő a számukra. Ezért munka után mindig jön a ju- talom, dicséret, hogy feloldjuk a feszültséget.

Támogató környezet

Néha az emberi segítség is jól jön a kutya mellé. Sokan vannak, akik azért nem jönnek oda hozzánk segíteni, mert nem tudják, hogyan kell, hogyan szólítsanak meg bennünket. Milyen szavakat használ- janak, hogy ne bántsanak meg bennünket?

Az, aki odajön hozzánk, már segített! A lelkünknek már jót tesz, hogy nem vagyunk egyedül a bajban, kiszolgáltatott helyzetben. A legjobb, amikor valaki odamegy egy vakhoz, egy pillanatra megéri. Köszönés után megkérdezi, hogy miben tud segíteni? Vezetésnél mindig engedjék meg, hogy a látás- sérült karoljon, mert ily módon le tudja követni a látó mozgását, nem történik baj, ha az esetlegesen elfelejt szólni valamilyen akadálnál. Abban az esetben, ha ülőhelyet keresünk elég a szék háttám- lójára tenni a kezünket és attól kezdve mi már boldogulunk. Ha vakvezető kutyával közlekedőnek szeretnének segíteni, soha nem szabad a kutya pórázát, hámját megfognia a segítőnek. Hisz a kutya jól lát és nincs szüksége a vezetésre!

Amellett meg nekünk a kutyánk a szemünk. A hámon keresztül azt is érzem, ha a kutya elfordítja csak a fejét. A legkisebb rezdülését is megérezem. Mikor valaki elmarkolja a hámat, ezt a biztonságot veszi el tőlem. Teljesen kiszolgáltatottá tesz és húz vakon a kutya után. Mi nem látjuk az arcokat, az emberek hangjuk alapján azonosítjuk be. Nagy segítség, amikor odajön hozzánk valaki, bemutatkozik és esetlegesen azt is megmondja mikor és hol találkoztunk előtte. Jellegzetes hiba, amit a látók elkövetnek, hogy szó nélkül otthagynak bennünket.

Ilyenkor mi esetlegesen beszélünk hozzájuk tovább, de a környezetünkben már nincsen senki. Fájdalmas tud lenni a felismerés, hogy magunkkal beszélgetünk. Számomra még az is nehézség, ha egy csoportban egyedül vagyok látássérült. Nagyon nehéz bekapcsolódni a beszélgetésbe, mert nem tudom, épp ki figyel rám. Milyen reakciót váltok ki a másokban azzal, amit mondtam. Ilyenkor fordulhat elő, hogy az ember közösségben is magányos.

Ma Magyarországon 80 ezer látássérült van nyilvántartva. Sajnos a valódi számot még megbecsülni sem tudjuk. A látássérültek csoportja a legrejtőzködőbb. Nagy részük azoknak, akik felnőtt korban veszítik el a látásukat nem mer kimozdulni egyedül, a családnak meg nincs rá türelme, energiája, hogy a vakot kísérgesse. Könnyebb helyette megcsinálni, elintézni mindent, mint hivatalba, üzletbe kísérgetni. Így a látássérült ember egyre inkább elveszíti az addigi képességeit, és végül teljesen kiszolgáltatottá válik.

Létezik a vakok elemi rehabilitációja. Felnőtt korban látásukat elveszítetteket megtanítják a mindennapos tevékenységek elvégzésére (főzés, mosás, gombfelvarrás stb.), fehérbotos közlekedésre, segédeszközök használatára, számítógép kezelésére, mobiltelefon használatára. Én úgy gondolom, hasznos minél előbb belevágni ebbe a képzésbe, mert ha sokáig sajnáljuk magunkat, vagy haragszunk a világra, hogy miért éppen velünk történt ez meg, akkor annál nehezebb újból talpra állni. Tudom, nem mindenki olyan szerencsés, mint én voltam annak idején. Mellettem voltak olyan emberek, kik segítettek, bátorítottak, hogy ne adjam fel a küzdelmet. Mai napig nagyon hálás vagyok érte. Mai napig minden reggel meg kell hozni a döntést, hogy felkelek, és ahogy tőlem telik, megpróbálok teljes életet élni. Nagyon meglepődöm, mikor kiderül, hogy „egészséges” emberek irigyelnek, hogy milyen sok mindent elértem annak ellenére, hogy nem látok úgy, mint ők. Persze azt a sok munkát, küzdelmet, megpróbáltatást nem irigyli senki! De mégis azt mondom, inkább ezer irigyem legyen, mind egy sajnálóm. A rokkantságom megtanított arra, hogy tudjak örülni minden kis apróságnak. Reggel, mikor felkelek, és besüt a szobámba a nap, nagyon hálás vagyok, hogy láthatom a gyönyörű napsugarakat. Életem csupa lemondásokból állt, kezdve a gyermekkori játékoktól

(fáramászás, focizás) a munkakör kiválasztásáig, nem űzhetem azt a sportot, amit szeretnék és így tovább. Rá kellett jönnöm, ha ezekre a dolgokra tekintek és elkezdem sajnálni magamat, akkor az nem vezet jóra. Így most már nem álmodozok, hanem felmérem a lehetőségeimet és mindig abból próbálom meg kihozni a legtöbbet. A rokkantságom megtanított, hogy minden nap éljem meg azt, ami jó, és ne rohanjak el az életem mellett. Sokan csak bent vannak a mókuskerékben, és valószínű ez nálam sem lenne másként, ha nem válik le a retinám. Most viszont elmondhatom az embereknek – és talán egy kis szeletét be is mutathatom –, hogy milyen nagy kincs birtokában

vannak azzal, hogy látnak. A vakos segédeszközök kipróbálása során, vakvacsorán, vak szemtanú játéka közben nem látnak, és mikor visszanyerik a látásukat, én hiszem, hogy elgondolkoznak, mik is a valódi értékek az életükben.

Egy sorstársam gyönyörű szépen megfogalmazta egy versben ezeket a gondolatokat.

Németh Attila: Útravaló

*Ej, dőre gondolat azt hinni,
Hogy az élet nehéz, és megtörsz a súly alatt.
Hogy az élet keserű, és csak könny fakad.
Mert nincsen pénz, és nincsenek javak.
Nyitjuk a szánkat, és ömlik a panasz.
Megannyi sok-sok buta gondolat.*

*Ej, dőre gondolat azt hinni,
Hogy a legnagyobb baj az,
Hogy nincs autóm, házam, s a mókuskerék magával ragad.
És nincs nagyobb bánat, mint az,
Hogy a világ kegyetlen, és az ember is az.
Megannyi sok-sok buta gondolat.*

*Állj fel ember, és porold le magad!
Nézz körül, s láss, mert megannyi csoda van.
Gyere ki a fényre, és emeld fel arcodat!
Nyújtsd ki a két kezed, és Isten utat mutat!
Mert egészséges vagy, s amúgy jól érzed magad,
Hát ne hagyd, hogy élted vezesse sok buta gondolat!*

*Mert példát mutat sok vak, de nem világtalan.
Kiktől elvett az élet, s mégis állva maradt.
Mi gyógyítjuk a lelkünk, és kimegyünk a fényre.
Örülünk a napnak, s az egészségnek.
Egészség és vakság, együtt hogyan értem?
Boldog lehetsz bárhogy, ha magad teszel érte.*

*Tarts hát velünk ember, kinek bútól lóg az orra!
Gyere ki a fényre, és találj rá a jóra!
Lásd, a vakság sem egy átok, sem pedig métely.
Mellyel ne lehetne élni, boldogan, és szépen.
Dőre gondolatra hát ne pazarold élted!
Mit Isten adott, ajándékként éld meg!*

CSALÁDOK

Oszter Bettina⁵: A kisgyermekes édesanyák kapcsolatainak alakulása a gyermek/ek megszületését követően

Kulcsszavak: anyaság, kapcsolatok alakulása, szabadidő, problémák, lehetőségek

Absztrakt:

Az édesanyák kapcsolatai a gyermek/ek megszületését követően megváltoznak, átalakulnak. Kérdőíves felmérést végeztem annak érdekében, hogy kiderüljön, milyen irányú változásról számolnak be, főként azok az édesanyák, akiknek legkisebb gyermeke életkora alapján még nem érte el az óvodakötelezettség időpontját, tehát 0-3 éves. A kapcsolatok elemzésekor kitértem a házastárssal/élettárssal, rokonokkal, barátokkal és az ismerősökkel való viszony feltérképezésére. A kitöltők életkora szerint három korcsoportot határoztam meg, az adatok korcsoportokra lebontva kerültek elemzésre. Az életkor előrehaladtával a kapcsolatok is negatív irányú változást mutatnak. Minden korcsoportra igaz, hogy a személyes kapcsolattartást preferálják, azonban ez gyakorta nem valósul meg és inkább az online platformokra támaszkodnak. Szabadidejük nagy részét házimunkával töltik, az én-idő szignifikánsan redukálódik, a kapcsolattartás más színtereken valósul meg.

Bevezetés

2019. március-április időszakban végzett kutatásom eredményeit mutatom be jelen tanulmányomban.

A kutatás, létjogosultságát meghatározza az, hogy az anyaság kérdésköre ösztársadalmi szinten is középpontba került, hiszen 2018. a Családok Éve volt, valamint a 2019-ben hatályba lépő hétpontos családvédelmi akcióterv, és az azon belül létrehozott intézkedések mind a demográfiai folyamatok befolyásolására irányulnak, amely minden kétséget kizáróan korrelál a szülővé válás, az anyaság kérdésével.

A gyermekvállalás okozta változásokkal, a kialakuló problémákkal egyéni szinten kívánok foglalkozni.

Induktív logika mentén kutatom azt, hogy a kapcsolatok változása általánosan kimutatható-e.

---

⁵ Oszter Bettina a Széchenyi István Egyetem Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola PhD hallgatója. Ugyan ezen az egyetemen 2016-ban szociális munka alapszakon, 2019-ben közösségi és civil tanulmányok mesterszakon diplomázott.

Egyrészt felderítő jellegű a vizsgálat célja, másrészt a felvett adatok alapján ok-okozati összefüggések keresése, magyarázata.

Keresztmetszeti vizsgálatot folytattam az aktuális állapotról. Módszerek tekintetében a beavatkozással járó módszereket helyeztem előtérbe, így primer kutatást végeztem, kvantitatív csoportba tartozó kérdőívvezéssel. A kérdőív kérdései között szerepeltek egyválaszos zárt kérdések, több választ is befogadó vegyes kérdések, valamint nyitott kérdés is.

Áttekintés

A család nem csupán elsődleges szocializációs színtér, hanem a szolidaritás alapköve is.

„A család szocializációs, érték- és attitűdformáló szerepe befolyással van a közösségi szolidaritásra.” (Harkai 2006:20) A civilség vagy civil társadalom alappillére, melynek hatalmában áll azt fejlődésre mozdítani, vagy stagnálásra kényszeríteni. (Utasi 2000, in.: Harkai 2006)

A rendszerváltást követően felértékelődtek a családon belüli kapcsolatok, melyek csökkentették a barátokhoz fűződő viszony értékét. Ennek oka származhat a rendszerváltást megelőzően működő második gazdaság meghatározó szerepéből, melyet elsősorban a családon belüli együttműködés jellemezett, mely gátat szabott szerződéses, bizalmon alapuló kapcsolatoknak, s ez redukálta a társadalmi szolidaritás jelentőségét. (Seligman 1997, in.: Harkai 2006) A család, mint közösség jelentette tagjai számára az állampolgári létet, egyfajta csatornaként funkcionált az egyén és társadalom között. A család, mint a közösségiség legelemibb formája a rendszerváltást követően sem engedett teret a civil szervezetek nyújtotta hálózatok bővítése lehetőségének, hanem továbbra sem lazult a kötelék a várt mértékben, ez a momentum lassú folyamat eredménye. Lényegi eleme, hogy a gazdaságban bekövetkezett változás okozta feszültséget, a család megtartó, összetartó ereje képes volt csökkenteni. A '90-es évek végén a család továbbra is domináns szerepet töltött be, mint a közösségiség legfőbb színtere. (Harkai 2006)

Jelentős változást idézett elő a családok szerkezeti átalakulása, mely napjainkra jellemző, az egy- szülős háztartások, az együttélések, élettársi kapcsolatok térnyerése a tradicionális családdal szemben, mely kiegészül a gyermekvállalási kedv kitolódásával, a csökkenő gyermekszámmal és a házasságon kívül született gyermekek számának növekedésével, a hosszú távú tervezés ellehetetlenülésével. (Spéder 2001, in.: Harkai 2006)

A családok kohézióját tekintve ütközik egymással a közösségiség, illetve az individuum ellenállása, ami a tradicionális értékek csökkentésének igényével és azok tényleges lazulásával, valamint a tekintélyelvűség csökkenésével magyarázhatóak. A közösségi létben is kimutatható ez a fajta kettősség. (Somlai 1986, in.: Harkai 2006)

A családi élet az anyaság, a tanult magatartásminták befolyással vannak-e a kapcsolatok alakulására? A házastárssal/élettárssal, rokonokkal való viszony a gyermek/ek megszületését követően milyen irányú változást eredményez a kapcsolatukban? A korábban szoros kapcsolatok erősödnek-e vagy negatív tendenciát mutatnak? A negatívnak ítélt kapcsolatok milyen irányú változást mutatnak?

A 20. századig a házasság és gyermekvállalás korrelációját elválaszthatatlannak tekintették. A lánygyermekeket, már egészen fiatal koruk óta az anyaság „hivatására” készítették fel, míg a férfiak feladata a munka, az anyagi javak előteremtése, a család védelme volt elsődlegesen. A tanulás lehetősége a férfiakat illette meg, a nők a háziasságot, a tűz melegének őrzőjeként, biológiai céljaikból fakadóan az anyaság funkcióját testesítették meg. A 20. századtól megjelent a családtervezés igénye, elterjedtek a terhesség megelőzését szolgáló különféle eszközök és készítmények, valamint a terhesség megszakítás is. A 20. század közepéig ez azonban annyit jelentett, hogy a házasság létrejöttével nem egyidejűleg szerettek volna a párok gyermeket vállalni, hanem néhány évvel később annak érdekében, hogy a gyermekvállaláshoz szükséges feltételeket megteremtsék. Mára az a jellemző, hogy a késleltetés rendszerint kitolódik további évekkel, akár évtizeddel is, mert fókuszba kerül a karrier, az önmegvalósítás, melyek beteljesüléséhez vezető úton a gyermek akadály. Míg korábban Magyarországon a nők életkora az első gyermek megszületésekor 22-24 év volt, addig mára sok esetben ez az esemény a harmincas éveikben következik be, mikorra úgy érzik, hogy karrierjük és a külvilág megismerésének igénye beteljesült, tehát megjelent a tudatos családtervezés. Fontos szempont továbbá a párok egymáshoz fűződő viszonya, hiszen életformájuk megváltozik a gyermek megszületésével. (Ranschburg 2009)

Az életforma megváltozása nem csupán a párok viszonyára van hatással, hanem az édesanya rokonnal, barátaival, ismerőseivel folytatott kapcsolataira is.

John M. Gottman (2016) szerint az édesanyák 67%-a nem tud alkalmazkodni az anyaság nyújtotta szerepkörhöz, sem a kihívásokra nem tud idejében, megfelelően reagálni. A problémák forrása lehet a gyermek iránt érzett fokozott felelősségérzet, az alváshiány, az alulértékeltség, a munkahelyi szerepkör és az anyaság közti konfliktus. A megoldás alapvetően abban rejlik, hogy a férj mennyire veszi ki a részét a gyerekevelésből, mennyire érzi felelősnek magát a gyermek nevelése kapcsán, illetve mennyire befogadja a „mi-tudatra”, mely magában foglalja az új családtagot, a gyermeket is. A férj részvétele, a „teher” megosztása elengedhetetlen feladat a dolgozat tárgyát képező problémák megoldásában.

Fischer (1982) megkérdőjelezi azt, hogy a barátság, mint fogalom nyilvánvaló lenne. Az egészségügyi szakemberek csak „társadalmiként” tartják számon, a szociológusok azonban a társadalmi hálózat fontos alkotóelemét látják benne, azonban megjelennek a nemzetek közötti különbségek is. Egyes értelmezésekben a barátság az a viszonyulás, ahol a szeretet és megbecsülés megjelenik. A klasszikus Oxford English Dictionary egyes rokoni, valamint intim kapcsolatokat is a barátság fogalma alá helyez. Fischerék kutatása alapján a korábbi O.E.D. definíció nem fedi a valóságot a rokoni kapcsolatok tekintetében, hiszen a barát címke használata nem volt jellemző rokonsági kapcsolatok esetében, sokkal inkább lazábbnak tűnő szomszédsági vagy munkatársi kapcsolatok, de csak akkor, ha azok régóta fennállnak vagy az egyének életkora nem tér el nagyon egymástól.

Granovetter (1982) szerint a gyenge hálózatok nagyobb számú emberek halmazát foglalják magukba, ahol az információáramlás - habár lassabb -, mégis nagyobb embertömegeket ér el, tehát könnyebben elérhetők az egyén társadalmi körén kívüli kapcsolatok.

A gyenge kötések funkciói az alábbiak körébe sorolhatók (melyek az édesanyák körében is hasznosak lehetnek):

- összekötik az egyént tágabb közösségekkel,
- integrációs lehetőséget biztosítanak,
- a gyenge kötések további kialakításához járulhatnak hozzá, amelyek esetében lehetőség adódik az erős kötések gyarapításához is - heterogén környezetet biztosít.

Valóban gyenge a gyenge kötés vagy egyes funkciók szempontjából erősebb, mint az erős kötés? Erre választ adhat a kapcsolatok alakulásáról, valamint az azokkal való elégedettség kérdését boncolgató fejezet.

A számítógépes hálózatok óhatatlan velejárói a közösségi hálózatoknak. A számítógép, mint eszköz megjelenésekor, valamint elterjedésekor ez a kapcsolat még nem volt kimutatható. Az elektronikus levelezéssel, az '90-es évek tájékán beindult az a folyamat, ami megalapozta a kapcsolattartást a közeli és távoli rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel. Mára a számítógépre nem eszközként gondolunk, hanem szinonimaként használjuk rá az internet fogalmát, mint a közösségi háló színterét. (Wellman 2001)

Mennyire támaszkodnak a kisgyermekes édesanyák az internet nyújtotta lehetőségekre kapcsolattartás terén?

A kutatás eredményei

Alapadatok

A véglegesített kérdőívet két online, édesanyákat összefogó, egymás segítségét szolgáló fórumon tettem közzé. Egyik fórum a Győr és környéki, másik Szolnok és vonzáskörzetében élő (vagy onnan származó) édesanyák körét öleli fel. Az összes kitöltött kérdőív darabszáma 336, melyből 333 értékelhető. Ez az arány annak köszönhető, hogy ezekben a csoportokban kiszűrjük a férfiakat a témák esetleges kényessége miatt. Az azonban elkerülhetetlen, hogy a kitöltők között első gyermeküket váró kismamák is prezentálják segítőkészségüket, azonban a téma szempontjából válaszaik még nem relevánsak, így a szelektálás során 3 db kérdőív a még meg nem született gyermek/ek miatt nem került elemzésre.

A kitöltők életkora tekintetében elmondható, hogy felülreprezentált a 21-30, valamint a 31-39 évesek aránya. Előbbi korcsoportból 135, utóbbiból 167 válasz érkezett. A 20 év alattiak csekély számú jelenléte figyelhető meg, így a 20 év alattiakat besoroltam a 21-30 éves korosztályba, s a továbbiakban már 30 év alattiak csoportjaként kerül elemzésre.

A gyermekek számának alakulását az jellemzi, hogy a többség egy vagy két gyermeket nevel és a kitöltők csupán 11,4% a válaszolta azt, hogy három vagy több gyermek él a háztartásban. 277 kitöltőnek, vagyis a válaszadók 83%-nak a legkisebb gyermeke 3 év alatti. Amennyiben korcsoportok szerint vizsgáljuk a gyerekszám alakulását, úgy a 30 év alattiak 68%-a 1, 29%-a 2, 4%-a 3 vagy több gyermeket, a 31-39 éves kitöltők 49%-a 1, 38%-a 2, 13%-a 3 vagy több, a 40 év felettiak 23%-a 1, 35%-a 2, 42%-a 3 vagy több gyermeket nevel. A 31-40 évesek körében azt láthatjuk, hogy a két vagy három gyermeket nevelő édesanyák aránya nagyobb, azonban a különbség nem olyan számottevő. A különbség szembeűnőbb a 40 év fölöttiek körében, habár a minta kisebb, de az arányokban az látszik, hogy jellemzőbb 2-3 gyermek a családban, mint az 1. Ez természetesen magyarázható életkori sajátosságként, addigra megszületnek a vállalni kívánt gyermekek.

Az figyelhető meg, hogy a falun élők csoportja inkább a 21-39 éves korosztályból került ki, míg a 31-39 évesek többsége városban vagy megyeszékhelyen él.

Iskolázottsági mutatók alapján azt a képet kapjuk, hogy a megyeszékhelyen élők körében vegyes az iskolai végzettség mutatója. A nyolc általánost vagy szakiskolát végzettek aránya kisebb az egyéb városi és falusi lakosság arányához képest. Ha a felsőfokú szakképzést tekintjük, akkor az arányok csökkennek és a számok szinte azonosságot mutatnak. A diplomával rendelkezők aránya már eltérést mutat a megyeszékhelyeken, valamint a

városokban és falvakban élőkéhez képest, azonban a legjelentősebb eltérés a mester diplomával rendelkezők körében mutatkozik, akiknek lakóhelye jellemzően megyeszékhely.

Kapcsolatháló

Az alapadatok után következzen a kapcsolatháló bemutatása. Hogyan alakult a kapcsolat a gyermek megszületését követően a házastárssal vagy élettárssal, rokonokkal, barátokkal, valamint az ismerősökkel.

1. táblázat

Házastárssal/élettárssal való kapcsolat alakulása és az elégedettség aránya (%)

30 év és alattiak	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	5,7	17	48	29,3
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	17	17	33,5	32,5
31-39 évesek	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	7,8	16	60	16,2
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	16	21	36	27
40 év és feletti	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	7,7	15,4	69,2	7,7
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	11,5	38,5	38,5	11,5

Forrás: saját szerkesztés

A 30 év alatti kitöltők (összesen 140 fő) közel felének állítása szerint házastársukkal/élettársukkal való kapcsolatuk nem változott a gyermekek megszületését követően. Bizakodásra adhat okot, hogy harmaduk megítélése szerint kapcsolatuk javuló tendenciát mutat. Ebben a korcsoportban összesen 32 fő vallotta, hogy ezen nexusaik romlásnak indultak vagy beszűkültek. Összesítve az adatokat, az első csoportban a válaszadók 3/4-e azt nyilatkozta, hogy kapcsolata nem változott vagy javult a gyermek/ek megszületésével. A további korcsoportokat tekintve, a 31-39 éves korosztály (167 fő) esetén nem változik arányaiban a beszűkült és romlott tendencia. Az eltérés csak a „nem változott” és a „javult” válaszlehetőségek arányainak eltolódásában jellemző. Míg előbbi 60%-ra emelkedett, utóbbi 16,2%-ra redukálódott. A 40 év feletti válaszadók alacsony száma miatt (26 fő), az összevetés csak az arányok ismertetésére korlátozódhat. A válaszok hasonlóságot mutatnak az előző korcsoportok által adott válaszokra, azonban az ő esetükben a javuló tendencia tovább csökkent, s nem éri el a 10%-ot. Felmerülhet a kérdés, hogy ezekben az esetekben - majd a további elemzések során - mit takar az a válasz, hogy „nem változott”. Fennmaradt a korábbi jónak ítélt kapcsolat vagy a korábban is inkább negatív tendencia jellemző? A kérdésre a választ - részlegesen ugyan -, de az elégedettségi mutató adja meg.

A 30 év alattiak 17%-a nem elégedett kapcsolata alakulásával, ami hasonló a 31-39 éves korosztály válaszaihoz ebben a kategóriában. A 40 év feletti esetében ez az érték 11,5%. A táblázatból is jól látszik, hogy összeszámolva a százalékokat, az alábbiakat tapasztaljuk:

- 30 év alattiak esetében: a nem változott és javult kategóriák összességében 77,3%-ot tesz ki, míg ezt összevetve az elégedettek és nagyon elégedettek arányával, ez 66%.
- Ugyanezek az értékek a 31-39 évesek körében az alábbiak szerint alakulnak: míg előbbi
- 76,2%, addig utóbbi 63%,
- 40 év feletti: 76,9%, valamint 50%

A „megfelelő” opció a válaszadók értékítéletét figyelembe véve, némileg módosíthatja az eredményt. Feltételezhetően azok, akik ezt a lehetőséget jelölték meg, az ő esetükben a kapcsolat minősége nem üti meg az elégedettség mércéjét, az osztályzatok skáláján 3-as érdemjegyet kapna. Ezek fényében optimistán kezelem az eredményeket és úgy ítélem meg, hogy a házastárssal/élettárssal való kapcsolat pozitív.

2. táblázat

Rokonokkal való kapcsolat alakulása és az elégedettség aránya (%)

30 év és alattiak	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	9,2	6,4	65,7	18,7
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	10,7	40	37	12,3
31-39 évesek	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	9,5	5,9	70,6	14
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	7,8	38	44	10,2
40 év és feletti	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	11,5	7,7	73,1	7,7
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	11,5	65,5	15,4	7,6

Forrás: saját szerkesztés

A továbbiakban is korcsoportok szerinti lebontásban szemléltetem a vizsgált adatok eredményeit. Rokoni kapcsolatok viszonylatában, a 30 év alattiak 15,6%-a vallotta azt, hogy kapcsolataik romlottak vagy beszűkültek, a 31-39 évesek körében hasonló adatot láthatunk, 40 év felettiak esetében azonban már 19,2%-os a ráta. A házastárssal/élettárssal való kapcsolat alakulásának vizsgálatakor bemutatott eredményekhez hasonlóan, ebben az esetben is magas a „nem változott” lehetőséget jelölők száma. Százalékos arányban ez az alábbiakat jelenti: 65,7%, 70,6%, 73,1%. Érdekes eredmények

születtek a javuló tendencia esetében. A házastárssal/élettárssal való kapcsolatok alakulásának esetében azt láttuk, hogy a 30 év alatti válaszadók 29,3%-a vallott a kapcsolat javulásáról, addig a jelenlegi vizsgálat tárgyát képező kötés, ugyanebben a kategóriában 18,7%-os eredményt mutat, tehát valamivel több, mint 10%-os visszaesés mutatkozik. A további csoportoknál számottevő eltérést nem tapasztalhatunk. Az adatok közel azonos méretet öltenek javulás tekintetében.

Elégedettség kérdése:

- 30 év alatti kitöltők válaszai alapján az alábbi következtetések vonhatók le:
  1. Azt láttuk, hogy a válaszadók 84,4%-a szerint kapcsolata rokonaival nem változott vagy javult, addig az elégedettségi vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy ehhez viszonyítva, csupán 49,3%-uk elégedett vagy nagyon elégedett a kapcsolat alakulásával.
  2. 40% a megfelelőnek ítélt kapcsolatok aránya, közepes minőségű, ami arra enged következtetni, hogy a „nem változott” esetek nagy része ebbe a kategóriába esik.
  3. Érdekes lehet az összevetés, mely a romlott és beszűkült (15,6%) és a nem elégedett (10,7%) opciók között figyelhető meg. A fennmaradó 4,9% a megfelelő kategóriába foglaltatott.

- 31-39 éves korosztály jellemzői:
  1. A csoport 84,6%-nak megítélése alapján rokoni kapcsolatai nem változtak vagy javultak, hasonlóan az előző korosztály eredményeihez, az elégedettség 54,2%-os.
  2. A megfelelő alternatíva is hasonlóan bizonyul a maga 38%-val a korábbihoz.
  3. Habár a beszűkülés szintén közel azonos arányban jelenik meg az előző korosztály válaszaihoz hasonlóan, a nem elégedettek aránya 3 százalékkal visszaesett.

- 40 év feletti korosztály jellemzői:
  1. A korábbiakhoz hasonlóan szintén 80% feletti a nem változott, valamint javult válaszok aránya, az elégedettség 23%-ra esett vissza.
  2. Az elégedettség visszaesése magával vonja azt, hogy a megfelelőnek minősített kapcsolatok aránya 65,5%
  3. A beszűkülés százalékos aránya nem sokkal magasabb az előző korosztályokban tapasztaltakhoz képest, azonban megegyezik a nem elégedett válaszok arányával.

3. táblázat

Barátokkal való kapcsolat alakulása és az elégedettség aránya (%)

30 év és alattiak	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	31,4	31,4	35,7	1,5
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	35,7	29,3	25,7	9,3
31-39 évesek	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	24,6	28,7	46	0,6
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	24	34	35	7
40 év és felettiak	Beszűkült	Romlott	Nem változott	Javult
	46	11,5	42,5	0
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	31	46	23	0

Forrás: saját szerkesztés

A baráti kapcsolatok alakulásának vizsgálatakor, a korábbiaknál negatívabb képet kapunk. Látható, hogy a 30 év alattiak 31,4%-a állította, hogy ezen kapcsolatai beszűkültek, ezzel azonos arányban romlottak.

Összességében, számszerűsítve, a 140, 30 év alatti kitöltőből 88 fő kapcsolatainak negatív irányba való elmozdulásáról számolt be. Kapcsolata javulásáról 2 fő vallott. A 31-39 éves korosztály esetében 53,3% szerint romlottak vagy beszűkültek nexusaik, ez összesen 89 főt jelent a 167-ből, és csupán egy személy számolt be javulásról. A 40 év felettiak körében a negatív irányba való elmozdulás a fentiekhez hasonló eredményt mutat, a mérleg nyelve azonban számottevően elmozdul a beszűkülés felé. Azt egy személy sem állította, hogy kapcsolatai javultak volna gyermeke/i megszületését követően.

Elégedettségi mutatók:

- A 30 év alattiak körében:
  1. A nem elégedettek aránya 35,7%, ami jelentős eltérést mutat az előző két relációhoz képest;
  2. Az elégedettek aránya összesítve 35%;
  3. Összevetve a kapcsolatok megítélését az elégedettséggel az látható, hogy nem mutatkozik nagy eltérés;
  4. A nagyon elégedettek aránya csökkenő tendenciát mutat.

- 31-39 éves korosztály jellemzői:
  1. A nem elégedettek aránya a korcsoportban 24%-ra csökkent;
  2. Az elégedettek aránya 42%
  3. Számottevő eltérés szintén nem mutatkozik a megítélés és elégedettség vonatkozásában;
  4. A nagyon elégedettek száma további csökkenést mutat, immáron csupán 7%

- 40 év felettieket tekintve:
  1. A nem elégedettek aránya, a 30 év alattiak csoportjához hasonlóan, szintén magas, összességében 31%;
  2. Az elégedettségi arányszámot, az előző korcsoportéhoz képest, több mint 10% visszaesés jellemzi;
  3. A megítélés és elégedettség kérdéskörében negatív irányú eltolódás figyelhető meg;
  4. Egyetlen személy sincs, a kitöltők között, aki nagyon elégedett lenne baráti kapcsolatainak minőségével.

4. táblázat

Ismerősökkel való kapcsolat alakulása és az elégedettség aránya (%)

30 év és alattiak	Beszűkülött	Romlott	Nem változott	Javult
	28	25	47	0
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	24,3	51,5	19,2	5
31-39 évesek	Beszűkülött	Romlott	Nem változott	Javult
	31	22,5	44	2,5
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	18	53,4	25	3,6
40 év és felettiek	Beszűkülött	Romlott	Nem változott	Javult
	42,5	11,5	46	0
	Nem elégedett	Megfelelő	Elégedett	Nagyon elégedett
	19,1	65,5	15,4	0

Forrás: saját szerkesztés

Az ismerősökkel való kapcsolat szembenűnően más jellemzőkkel bír. A negatív irányú tendencia csúcspontjához érkezünk a házastárssal/élettárssal, rokonokkal, barátokkal, valamint ismerősökkel való kapcsolat tengelyén. A 30 év alattiak több mint fele kapcsolatainak beszűküléséről vagy romlásáról számolt be, nem sok százalékot veszítve úgy ítélik meg, hogy nem változott, de senki nem jelölte

azt, hogy az ismerősökkel való kapcsolat javult volna. Közel azonos arányok születtek a 31-39 évesek körében is, azzal az eltéréssel, hogy 4 fő javulásról számolt be. A 40 év felettiak esetében éleződik ki a helyzet, akik 42,5%-a kapcsolatait beszűkültként jellemzi, további 11,5% a „romlott” jelzőt használta, a „nem változott” arányszám azonos az előző korcsoportokéval, valamint javulásról nem számoltak be.

Elégedettség:

- 30 év alattiak körében:
  1. 24,3% nem elégedett a kapcsolatok alakulásával;
  2. hasonlóan az elégedettek és nagyon elégedettek összesített arányához, ami összességében 24,2%
  3. A megítélés és elégedettség összekapcsolása változatos eredményt hoz, hiszen a nem elégedettek és az inkább megfelelőnek, mint kielégítőnek ítélt kapcsolatok összességében 75,8%-ot tesz ki.

- 31-39 éves korosztály:
  1. Visszaesés mutatkozik, hiszen a nem elégedettek aránya 18%, ehhez képest
  2. az elégedettek és nagyon elégedettek összesített aránya 28,6%
  3. 71,4% a nem elégedettek, valamint megfelelő minősítést adók számaránya.

- 40 év felettiak esetében:
  1. A beszűkült opciót jelölők magas száma ellenére, csupán 19,1%-os a nem elégedettek aránya;
  2. ehhez az adathoz hozzáadva a „romlott” minősítést, plusz 11,5%-ot, az összességében 54%;
  3. ennek ellenére a nem elégedettek aránya 19,1%, ami némi ellentmondást feltételez, kivéve akkor, ha a megfelelőnek ítélt magas arány (65,5%) valójában a kapcsolatok alakulásába való beletörődést fejezi ki;
  4. az elégedettek aránya 1,4%, de nem érkezett visszajelzés kapcsolatok javulásáról.

5. táblázat

Van-e olyan személy, akire számíthat gyermeke ellátását, felügyeletét illetően? (db válasz)

Házastárs/élettárs	129
Nagyszülő/k	248
Dédszülő/k	35
Testvér, unokatestvér	98
Barátok	92
Bébiszitter	2

Forrás: saját szerkesztés

Ahogy az a táblázatból is látszik, erősödik az előzőekben nyert tapasztalat, miszerint a leszámítás, valamint házasság útján létrejött kapcsolatok nyújtanak olyan természetes támaszt, mely a gyerekek megszületését követően is életre lehet hívni. Egy kitöltő több választ is megjelölhetett. Látható, hogy az első helyen a nagyszülők állnak segítség szempontjából, valamint az is, hogy a házastárs/élettárs segítségére számíthat a többség másodsorban. A nagyszülők részvétele az eredmények alapján megkérdőjelezhetetlen, az az adat azonban, hogy partnerére az édesanyák alig több mint 1/3-a számíthat, némiképp megingatja a korábbi tapasztalatokat, mely szerint a házastárssal/élettárssal való kapcsolat nem változott vagy javult.

6. táblázat

Házastárssal/élettárssal való kapcsolat romlott, beszűkült (/fő)

Összesen 78 fő	
Rokonokkal való kapcsolat romlott, beszűkült	20
Barátokkal való kapcsolat romlott, beszűkült	60
Ismerősökkel való kapcsolat romlott, beszűkült	78

Forrás: saját szerkesztés

Az előzőekben részletezett eredmények miatt elemzésre kerültek azok az adatok is, melyek esetében azt vizsgálom, hogy van-e összefüggés a házastárssal/élettárssal való kapcsolat romlása vagy beszűkülése, és más kapcsolatok alakulása között. Összesen 78 fő nyilatkozott arról, hogy házastársával/élettársával negatív irányba változott kapcsolata. Ezen személyek válaszainak vizsgálatakor az mutatkozott meg, hogy negyedik rokon kapcsolatai is hasonlóképp alakultak, de ami a legaggasztóbb képet festi, hogy a baráti kapcsolatok minőségéről 3/4-ük, ismerősi viszonylatban 100%-uk vallotta ugyanezt.

7. táblázat

Házastárssal/élettárssal való kapcsolat javult (/fő)

	Összesen 70 fő			
	Javult	Nem változott	Romlott	Beszűkült
Rokonokkal való kapcsolat alakulása	20	41	4	5
Barátokkal való kapcsolat alakulása	3	30	23	14
Ismerősökkel való kapcsolat alakulása	3	35	14	18

Forrás: saját szerkesztés

Javuló tendencia mérésére irányuló kísérletek, olyan szempontból akadályba ütköznek, hogy a „nem változott” válasz esetén az előzmények ismeretének hiányában inkább semleges válaszként tekinthetők. Ezek fényében az alábbi eredmények olvashatók ki a táblázatból:

- Amennyiben a házastárssal/élettárssal való kapcsolat javult, úgy a rokoni kapcsolatokról 27,5%-a; baráti, valamint ismerősi kapcsolatokról a válaszadók 0,4%-a vallotta ezt;
- A kitöltők, a „nem változott” a fenti sorrendben az alábbi százalékos arányban jellemezték: 58,5%, 42,8%, 50%
- Romló tendenciáról az alábbiak szerint nyilatkoztak: a rokonokkal való kapcsolat a válaszadók minimális százalékában mutatnak romlást, barátok tekintetében ez az arány 32,8%, ismerősök esetében 20%. Az kimutatható, hogy az előzőekben bemutatott esetekhez képest - mikor a romlás, illetve beszűkülés került górcső alá -, pozitívabb képet kapunk a rokoni kapcsolat alakulásáról.
- A kapcsolatok beszűkülését tekintve rokonok esetében az arány szintén minimális, míg barátok, valamint ismerősök esetében 20-25,7%

Az természetesen nem állítható, hogy a házastárssal/élettárssal való jó kapcsolat irányítja a további kapcsolatok minőségét, sokkal inkább azt, hogy a kiegyensúlyozott partneri kapcsolat hatással van az egyén nexusainak alakulására.

8. táblázat

Van-e lehetősége napi/heti szintű személyes találkozásra családtagjaival? (darab válasz)

Együtt élnek	1
Igen, a közelben élnek	171
Igen, bár más, közeli faluban, városban élnek	81
Nem, mert távol élnek	78
Egyáltalán nem találkoznak	3

Forrás: saját szerkesztés

A rokoni kapcsolatok pozitív irányultságát meghatározhatja az, hogy adódik-e lehetőség a személyes kapcsolattartásra, mennyire élnek távol a rokonnak ítélt személyek. Egy kitöltő több választ is megjelölhetett. Ennek tükrében, a válaszok alapján az látható, hogy a napi/heti szintű kapcsolattartás az esetek döntő többségében a közelség miatt megoldható.

9. táblázat

Milyen módon tart kapcsolatot barátokkal, ismerősökkel? (darab válasz)

Személyes találkozás	278
Internet	153
Telefon	211

Forrás: saját szerkesztés

A kapcsolattartás módjára vonatkozóan a rangsorolás az alábbiak szerint történik: személyes találkozás, telefonbeszélgetések, internethasználat. Amennyiben önmagában, az erre a kérdésre adott válaszokat vizsgáljuk, elmondható lenne, hogy a face-to-face kontaktusok, valamint az élő beszélgetés preferált a kisgyermekes édesanyák körében. Az internethasználat és az ily módon történő kapcsolattartás meglepő módon jelentősen kisebb arányban jelenik meg, holott a további elemzések alapján az derül ki, hogy az internethasználat, mint szabadidős tevékenység a legjellemzőbb (leszámítva a házimunkát), így kézenfekvő megoldást nyújthat a kapcsolatok ápolására. A további vizsgálódás, összevetések azonban módosítják a kezdeti pozitív képet.

10. táblázat

Mennyi ideje jut kapcsolatai ápolására? (darab válasz)

Napi 1-2 óra	90
Napi több óra	21
Heti 1-2 óra	109
Heti több óra	55
Havi 1-2 óra	48
Havi szinten sem jut idő kapcsolataim ápolására	10

Forrás: saját szerkesztés

A táblázat szemlélteti a megoszlásokat, melyekből az látszik, hogy leginkább a heti szintű kapcsolattartás jellemző, ezeket a lehetőségeket a válaszadók közel fele jelölte. A kitöltők 1/3nak napi szinten adódik lehetősége ezen tevékenységre, közülük 21 fő számára ez napi több órát jelent. Azok aránya, akiknek havi 1-2 órája nyílik kapcsolatai ápolására 14,5%. Elenyésző azok aránya, akiknek havi szinten sincs erre lehetősége. Összevetve az előző táblázattal, az eddig felépített pozitív szemlélet fennmarad, de haladjunk tovább az elemzéssel.

11. táblázat

Milyen tevékenységet végez szabadidejében? (darab válasz)

Házimunka	295
Internetezés	167
Pihenés	150
Otthoni tevékenységek	143
Szabadtéri tevékenységek	136
Kapcsolatok ápolása barátokkal, ismerősökkel	131
Sportolás	57

Forrás: saját szerkesztés

Elengedhetetlennek tartottam felmérni az édesanyák szabadidős tevékenységét. A kérdést olvasva, bizonyára sok kitöltőt megmosolyogtatott a szabadidő, mint fogalom. A megadott válaszok mellett nyitva hagytam a kérdést, így önmaguk is beírhattak olyan tevékenységeket, melyet gyakorta végeznek. Ilyen felvetések voltak a tanulás, önképzés, festés, olvasás (két utóbbit az otthoni tevékenységek közé soroltam, mint a varrást, sütést), szabadtéri tevékenységek között szerepelt a kirándulás, fotózás, séta, de prognosztizálhatóan felmerültek olyan kérdések, mint az, hogy mit is jelent egy édesanyának a szabadidő; nincs szabadideje (több gyermekes édesanyák esetén) stb.

Nem meglepő eredmény, hogy a válaszadók 88,5%-a megjelölte szabadidős tevékenységeként a házimunkát, mely kissé megtévesztő, gondolván, hogy a házimunka besorolása alapvetően nem szabadidős aktivitás, mégis úgy gondoltam, hogy feltétlenül szükséges lehetséges válaszként feltüntetni. Az eredmény azért is vet fel kérdéseket, hiszen az édesanyák körében oly sokszor hangoztatott „én-idő” beteljesedésének gátat szab. Feltehetően nem a takarítás, mosás, vasalás az, ami az önmegvalósítás érdekeit szolgálja, nem csupán az édesanyák, de a gyermektelen nők körében sem. Igaz, az idő és a feladatok strukturálása, a logisztika más értelmezést kap a két csoportot tekintve.

Lássuk, milyen elfoglaltságot részesítenek előnyben az édesanyák, és azok milyen rangsorban állnak. A táblázatot megtekintve, már felsejlik a gondolat, hogy ideje kissé szkeptikussá válni az előzőekben felállított, pozitív képpel kapcsolatban. A házimunka vitathatatlanul az élmezőnyben képviselteti magát, de az internetezés is megjelent a válaszadók fele esetében. A többi lehetőség nem éri el az 50%-ot, tehát ezen tevékenységek, a kitöltők több, mint felének szabadidejében nem jellemző.

Vizsgálódásom szempontjából a legmeghatározóbb elem, a kapcsolatok ápolása barátokkal, ismerősökkel, mely a rangsor 6. helyét képviselteti magát. Ez azért is érdekes, mert míg a fent említett összesítésekben 278 fő a személyes kapcsolattartást jelölte, mint jellemző módszer, sőt 275 főnek napi, heti szinten jut ideje kapcsolatai ápolására, az eredmények alapján ez a válaszadók 39%-ra mondható el. A kapcsolatok ápolása csupán a sportolást előzi meg, mely számomra nem okoz meglepetést, hiszen a sportolás relatíve időigényesebb.

A következőkben ismét olyan adat áll rendelkezésre, mely felülírja, s még inkább bizonytalanná teszi a kapcsolattartás lehetőségét, folyamatosságát.

12. táblázat

Milyen gyakran vesznek részt közös programokon rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel? (darab válasz)

Naponta	4
Hetente	79
Havonta	177
Évente	73

Forrás: saját szerkesztés

A programokon való részvétellel kapcsolatos kérdésben felsorakoztattam olyan lehetőségeket, mint közös séta, kávézás, rendezvények, nyaralás. Összességében a rövid ideig tartó elfoglaltságtól kezdve, a hosszabb időtartamot felölelő tevékenységekre vonatkozott a kérdés. Hangsúlyoztam megjegyzésként, hogy nem szempont, hogy ezek a programok gyermekkel vagy gyermek nélkül valósulnak meg. Ezek alapján az alábbi eredmények születtek:

- a válaszadók 0,1%-nak naponta nyílik lehetősége közös programokra rokonaival barátaival, ismerőseivel. Feltehetően ez a közös sétákra, kávézásra vonatkoznak;
- 23,7%-uk esetében heti rendszerességgel valósulnak meg ezen tevékenységek;
- 53% arról nyilatkozott, hogy havonta van lehetőség ilyen jellegű aktivitásra; • 21,9%-nak ennél is ritkábban.

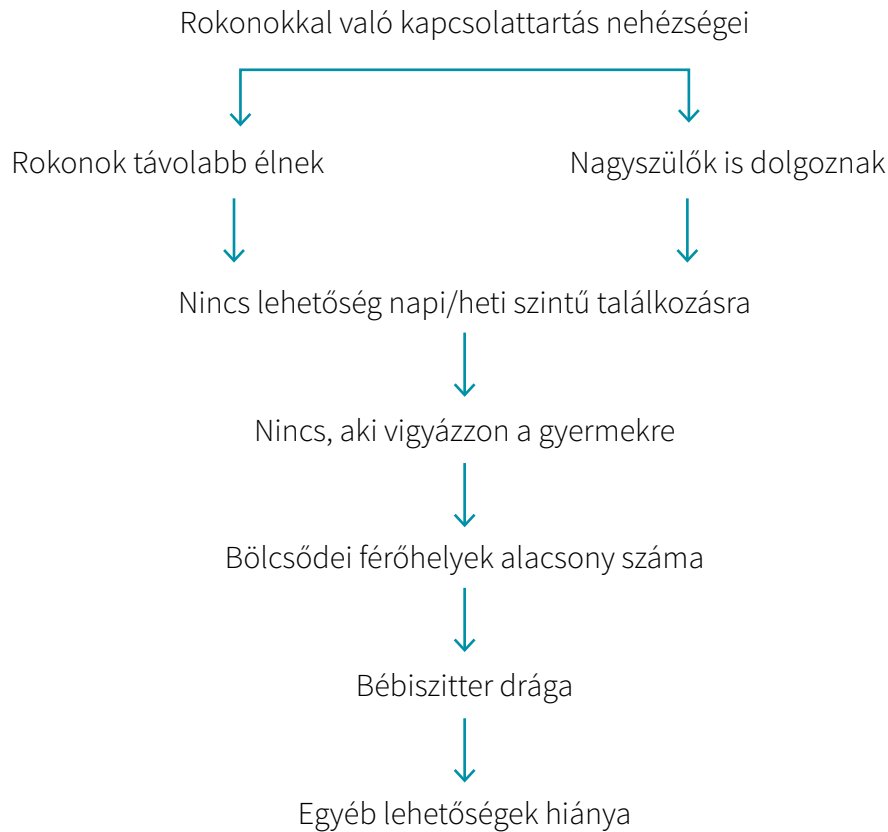
Összességében, ha az online aktivitásra szorítkozunk, akkor a gordiuszi csomót bontogathatjuk, de a vége még így is felfedetlen marad. Miután kezdetben arra a megállapításra jutottam, hogy a kapcsolatok ápolása jellemzőbb személyesen vagy telefonon, mint interneten, addig a szabadidőt erőteljesen képviseli az internethasználat, kevésbé a kapcsolatok ápolása. Szubjektív megítélésem szerint, a preferenciák is szerepet kaptak a válaszok megadásakor, valamint értelmezésbeli különbségek adódtak a szabadidő kereteinek meghatározásakor. Szabadidős tevékenységnek számít-e a játszótéren való tartózkodás vagy a gyermekneveléssel összefüggő feladatnak? A szabadidő az, amikor az édesanya átléphet egy másik szerepbe és én-időt vehet igénybe vagy az, amikor olyan tevékenységet végez, amitől jól érzi magát, pl. látva gyermeke örömét a játszótéren, miközben egyik kezét fogva az édesanya is részt vesz a mászókázásban, hajtja a hintát és csak futólag elegyedik beszélgetésbe egy másik felnőttel két attrakció között? Egyes személyes találkozások valóban a kapcsolatok ápolására irányulnak vagy a szerencsés véletlenek tudható be egy – egy félmondat váltása egy régi baráttal, ismerőssel? Miután az édesanyák életének fókuszpontjába kerül a gyermek, így a korábbi színterek nem feltétlenül alkalmasak arra, hogy gyermekükkel együtt ezeken a tereken tartsák a kapcsolatot korábbi barátaikkal, ismerőseikkel. Előre jelezhető, - és különösen igaz ez azokkal a barátokkal való kapcsolatra, ahol a másik félnek még nem született gyermeke vagy már van gyermeke, de a két család különböző napirendje miatt a személyes találkozás nehezen kiküszöbölhető akadállyá válik - hogy kapcsolati tőkét más fórumokon szeretné gyarapítani. Ezen lehetőségek között megjelennek az online közösségek, melyek otthonról könnyen elérhetőek, nincs szükség hozzá szemtől szembeni kommunikációra, játszótérek, illetve szervezeti formában megjelenő alternatív ellátási formák, melyeket az azonos élethelyzet, a nyújtott programok, szolgáltatások, a közös érdek és cél tesz vonzóvá.

Édesanyák lényeges megállapításai

A kérdőív utolsó kérdésében kértem az édesanyákat, hogy írják le, milyen lehetséges válaszok adhatók annak érdekében, hogy kapcsolataik minden téren javuló tendenciát mutassanak. Az alábbi megállapítások, - mely pontokhoz egy egységes problémagráf tördelt elemeit csatolom azok alapján - amik a kérdőívben feltett kérdésekre adott válaszok alapján születtek:

- Legtöbb válasz annak kapcsán érkezett, hogy a rokonok, barátok távol élnek, a távolság leküzdése akadályokba ütközik.

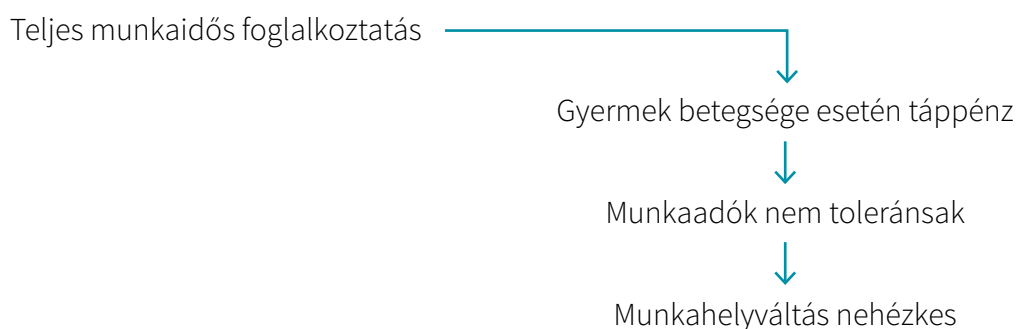
1. ábra

Forrás: saját szerkesztés

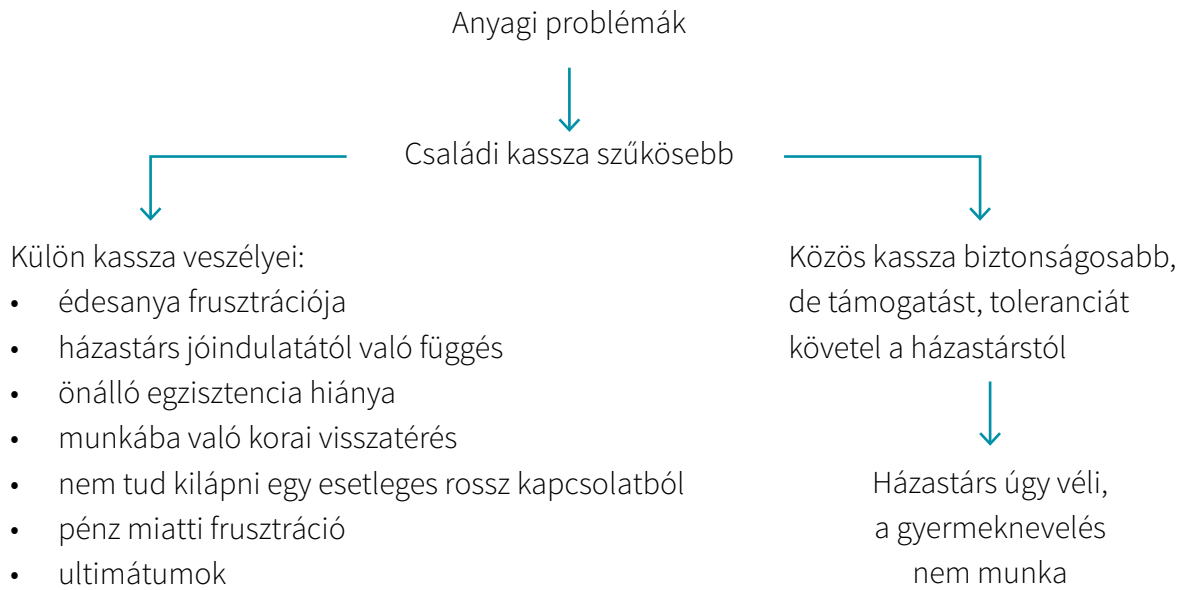
- További probléma az, hogy nincs olyan személy, aki vigyázna a gyermekekre. Kapcsolódik ez a nagyszülőktől való távolsághoz, illetve babysitter szolgáltatásainak igénybevételéhez, ami szorosan kapcsolódik a következő ponthoz,
- Anyagiak. Több válaszadó jelezte, hogy a távolság leküzdése, a gyermekfelügyelet biztosítása jobb pénzügyi helyzet esetén könnyebben áthidalható lenne. Ezekon túlmenően a házastárssal/élettárssal való kapcsolat javulását a rövidebb munkaidő, a kevesebb túlóra, magasabb bérezés kezdeményezhetné.

2. ábra

Forrás: saját szerkesztés

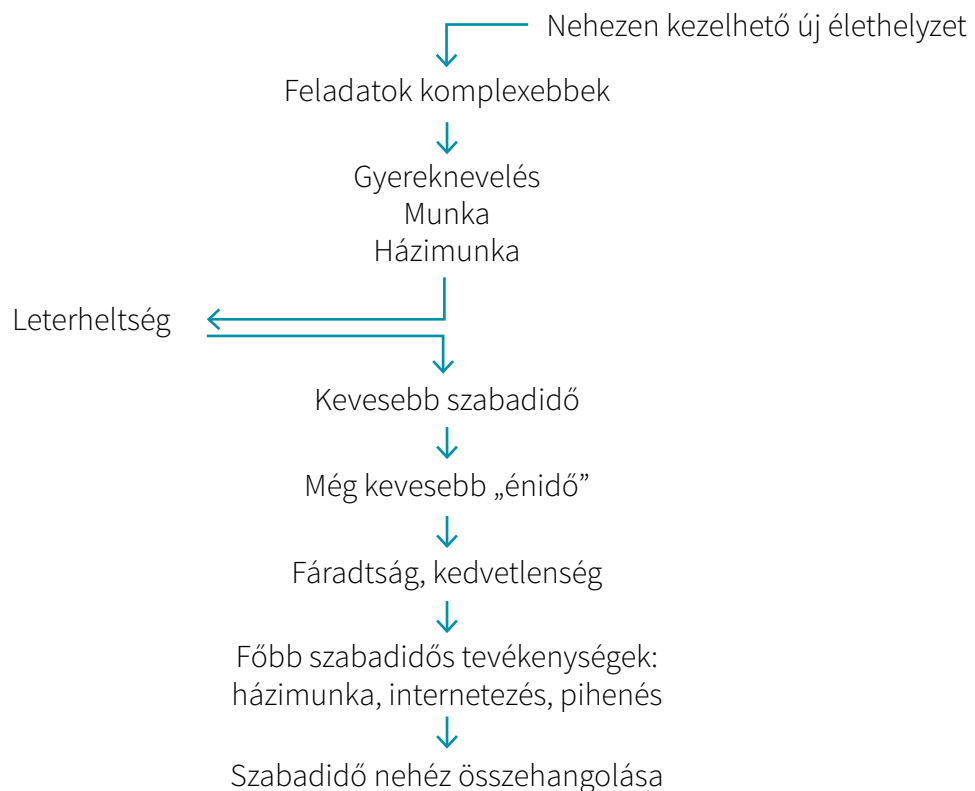
3. ábra

Forrás: saját szerkesztés

- Hasonlóan nagy számú jelzés ékeztett a szabadidő hiányára. Talán az egyik legmeghatározóbb egy kisgyermekes édesanya életében a szabadidő kezelése, beosztása, felismerése (?) ld. házimunka.

4. ábra

Forrás: saját szerkesztés

- Nagy elemszámmal érkezett a közlekedési akadályok leküzdésére irányuló megoldási kísérlet, mely kapcsolódik az anyagiak kérdésköréhez, valamint a távolsági járatok kötöttségéhez, továbbá a saját gépjármű hiányához.
- Többen jelezték a munkaerőpiacra történő visszatérés nehézségét, valamint a sikeres elhelyezkedés utáni akadályokat, ami a gyermekek megbetegedése esetén gördül az édesanyák elé. Ez a probléma nem csak a 0-3 éves gyermeket nevelő szülőket érinti, ez a későbbiek során is fennáll.

Kiemelnék néhány megoldási alternatívát, melyet a kitöltőkben megfogalmaztak. Akadtak olyan válaszok, melyek megmosolyogtatók, de mögöttes tartalmuk igazodik a fentiekben felsorolt elemekhez.

- *Teleportálás.*
- *Ha már nem lennék szoptatáshoz kötve, könnyebben kimozdulnék.*
- *Azt gondolom, ha a gyerekek idősebbek, önállóbbak, illetve terhelhetőbbek lesznek ez „javulni” fog... azt a pár évet ki kell bírnia a barátoknak is.*
- *Rajtuk múlik..., mi mindent megtettünk....*
- *Főleg azokkal a barátokkal romlott a kapcsolat, akik gyerektelenek. Ők jelenleg nagyon máshogy élnek, mint mi. Majd, ha náluk is lesznek gyerkőcök (ha lesznek...), talán újra egymásra találunk.*
- *Nincs megoldás arra, hogy valaki azt mondja, hogy a gyereket ne vigyem magammal sehova.*
- *Sokszor betegek a gyerekek, ezért nem tudjuk összehozni a találkozókat.*
- *Erre egyelőre nem látok lehetőséget.*
- *Ha nekik is több idejük lenne.*
- *Babysittert meg tudnám fizetni, illetve úgy szocializálni magam, hogy ne érezzek büntudatot, ha nem a családommal törődök.*
- *Ha felnőne a gyerekeim.*
- *... ha több részmunkaidős munkahely lenne anyukáknak.*
- *Ha anyukám többet tudna vigyázni a gyerekekre, de dolgozik még.*
- *Viccen kívül, pszichológus.*
- *Több támogatás házastársi szinten szabadidő terén.*
- *Alkalmazkodás.*
- *Kevesebb házimunka.*
- *Internet.*
- *Tolerancia.*

Összefoglalás

A szülővé válás meghatározó, komplex folyamat, amelyhez való alkalmazkodás számos problémát vet fel. 333 kitöltött kérdőív alapján az alábbi megállapítások születtek:

1. Szerepkonfliktus lép fel a nő életében, nem tudja összeegyeztetni a nő, feleség, édesanya, barát, gyermek szerepeket, mely hatással lesz a házastárssal/élettárssal való kapcsolat alakulására is. Az aktuális helyzet kívánta szerepet nem tudja felölteni, vagy nem az alkalomhoz illő szerep fog győzedelmeskedni.
2. A gyermek centrumba helyezésének fő problematikája visszavezethető az előző ponthoz, de további gondokat okozhat - mint kommunikációs nehézségek -, melyek a kapcsolatok negatív irányú változását vonhatják magukkal.
3. Élesen megmutatkozott a szabadidő szűkösége, valamint annak házimunkával való eltöltése. Az édesanya saját magára fordítható ideje szűkös. Ez lehet a nő, feleség szerep alulértékelődésének forrása is, de megjelenik a büntudat érzete is akkor, ha nem tölti minden percét gyermekével.
4. Munkával kapcsolatos és anyagi problémák kezelése. Versenyképes bérezés hiányában, valamint GYED/GYES ideje alatt a család összjövedelme kevesebb lesz, gyakran az édesanya kénytelen a gyermek 3 éves kora előtt visszatérni a munka világába, vagy egyéb esetben a házastárstól/élettárstól való anyagi függés kihathat a kapcsolat minőségére.
5. A válaszokból kiderül az is, hogy a gyermek megbetegedése esetén nincs olyan személy, akire számíthatnak az ápolás ideje alatt, így a munkavállaló édesanya kénytelen gyermekével otthon maradni, melynek két hátrányos aspektusa van. Egyrészt az, hogy a havi fizetés ezáltal csökken, másrészt az, hogy az édesanyák tapasztalatai szerint a munkaadók nem toleránsak.
6. Felmerült a gyermek táplálásának kötöttsége. Leginkább a szoptatott gyermekek esetében tapasztalható az, hogy az édesanya azért, hogy elkerülje a megvető pillantásokat, inkább nem mozdul ki otthonról, hiszen a nyilvános helyen történő szoptatás társadalmilag nem elfogadott, még akkor sem, ha az gondosan eltakarva történik.
7. A gyermekek felügyeletére vonatkozóan az is kiderül, hogy nem csupán a távolság leküzdése ütközik akadályba, mikor a nagyszülők segítségét kérik a szülők, hanem az is, hogy sok esetben ez azért hiúsul meg, mert a nagyszülők még dolgoznak, ezért a hétköznapiokon történő gyermekelhelyezés így további nehézségekbe ütközik, nem beszélve arról, hogy babysitter alkalmazása terhelő anyagi vonzattal jár.

A kapcsolatok alakulása és az elégedettség tekintetében az alábbiak mondhatók el:

- Házastárs/élettárs vonatkozásában a 30 év alattiak bizonyulnak leginkább elégedettnek vagy nagyon elégedettnek. Az arányszámok a 31-39 éves korosztály, valamint a 40 év felettiak körében hasonló, nincs számottevő eltérés.
- Rokoni kapcsolatok tekintetében a 31-39 éves korosztály a legelégedettebb, legrosszabb az eredmény a 40 év felettiak körében.
- Barátok esetében az elégedettség a 31-39 éves korosztály esetében a legjobb, a 30 év alattiak, valamint a 40 éven felüliek esetén csaknem azonos.

- Ismerősökkel való kapcsolat és elégedettség vonatkozásában, a leginkább elégedett korosztály a 31-39 év közöttiek, legrosszabb az arány a 40 éven felüliek esetében. Összességében elmondható, hogy a kapcsolatok alakulása, valamint az azokkal való elégedettség a vizsgált korosztályok közül a 31-39 évesek körében a legpozitívabb annak ellenére is, hogy a házastárssal/élettárssal való kapcsolat alakulása és az azzal való elégedettség, minden korosztály esetében pozitívabb képet mutat, mint a vizsgálat további elemei esetében.

A megítélés és az elégedettség minősége az alábbiak szerint csökken:

- házastárs/élettárs
- rokon
- barát
- ismerős.

Ezek alapján elmondható, hogy a kisgyermekes édesanyák életében az erős kötések játszanak nagy szerepet, míg a gyenge kötések szorulnak leginkább háttérbe.

Felhasznált irodalom

Harkai N.(2006): Közösség és közösségi munka, Parola füzetek, Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest

Ranschburg J. (2009): Szülők könyve- A fogantatástól az iskolakezdésig, 2. bővített kiadás, Saxum Kiadó Kft

Fischer, C. S. (1982). What do we mean by “friend”? an inductive study. *Social Networks*, 3(4), 287–306. doi:10.1016/0378-8733(82)90004-1

Granovetter, M. 1982. Alienation Reconsidered: The Strength of Weak Ties. *Connections*, 5/2. 4–16.

Wellman, B. (2001) Computer networks as social networks. *Science* 293, 20312034.

Gottman, J. M., Silver, N. (2016): A jól működő házasság 7 alapelve, Gyakorlati útmutató az USA elsőszámú párkapcsolati szakértőjétől Kulcslyuk Kiadó

Máté Melinda⁶: Kérdés a nem?

A társadalmi nem kérdésének egyes aspektusai

Magyarországon: A gyermekmentes férfiak és nők

társadalmi megítélése

Kulcsszavak: gyermekmentesség, társadalmi nem, nemi szerepek, childfree

Absztrakt:

2018-ban készült kutatásomban annak jártam utána, hogy miként befolyásolja a társadalmi nem annak a megítélését, hogy vállal-e valaki gyermeket. A fő kérdés az, hogy milyen a társadalom és a közvetlen környezet hozzáállása ahhoz a nőhöz, aki nem vállal gyermeket, és miben más, ha egy ugyanolyan korú férfiról van szó.

Bevezetés

Tanulmányomban – ami a 2018-ban készült szakdolgozatom rövidített változata – annak szeretnék utánajárni, hogy miként befolyásolja a társadalmi nem annak a megítélését, hogy vállal-e valaki gyermeket. A fő kérdés az, hogy miként alakul a társadalom és a közvetlen környezet hozzáállása ahhoz a nőhöz, aki nem vállal gyermeket és ez miben változik, ha egy ugyanilyen korú férfiról van szó.

Az, hogy alapít-e valaki családot, alapvetően magánügy, mégis sokan elképzelhetetlennek tartják, hogy vannak olyan emberek, akik gyermek nélkül szeretnék leélni az életüket. A gyermekszülés/nevelés olyan mérföldkőnek számít egy ember életében, hogy akik ennek kihagyása mellett döntenek, sokszor találkoznak meg nem értéssel, lenézéssel vagy sajnálattal, legyen szó bármelyik nem tagjairól.

A kutatásommal azt szeretném megtudni, hogy miként befolyásolja (akár pozitív, akár negatív irányba) a férfiak és nők életét az önkéntes gyermektelenség, milyen társadalmi megítélés alá esik a két nem, és milyen különbségek figyelhetők meg ebben. Az egyik fő célom rávilágítani arra, hogy a tudatos gyermektelenség létező jelenség, amiről egyre többen mernek nyíltan beszélni, egyre kevésbé tartozik a társadalmi tabuk közé. Ennek megfelelően, aki fel meri vállalni, hogy így szeretné leélni az életét, különböző akadályokba ütközik, mind professzionális, mind pedig magánéleti szinten, ezek az akadályok pedig más és más mértékűek, attól függően, hogy az illető férfi vagy pedig nő.

A kutatás fő csoportja a 18 és 40 év közötti nők és férfiak. Ők az a korosztály, akiket legfőképpen érint a gyermekvállalás és családalapítás kérdése. A kutatásomhoz két kérdőívet készítettem, az egyik

---

⁶ Máté Melinda szociálpedagógus, a Széchenyi István Egyetem volt hallgatója.

kifejezetten a gyermekmenteseknek szól, az ő tapasztalataikra fókuszál, a másik pedig mindenki másnak szól, aki nem vallja magát gyermekmentesnek, hogy megvizsgálhassam, ők miként ítélik meg a témát, mi a véleményük a mostanában egyre inkább nem-tabu kérdéstről.

A magyar társadalom az 1990-es évektől, munkaerőpiac a rendszerváltástól napjainkig

Ahhoz, hogy megértsük, mi lehet annak az oka, hogy egyre kevesebben vállalnak gyermeket, meg kell vizsgálnunk az elmúlt évtizedekben végbemenő magyar társadalmi folyamatokat. Dolgozatomban csak a rendszerváltás utáni időszakra koncentrálok, egyrészt azért, mert az előtte lévő időszakokat feldolgozni egy átfogóbb munkát kívánna meg, másrészt pedig azért, mert a „millenáris” vagy Y generáció (Howe – Strauss 2000) (nyolcvanas-kilencvenes évek elején születettek) az, akit jelen pillanatban a családalapítás kérdése a leginkább érint. Először is vizsgáljuk meg, hogy hogyan alakult a munkaerőpiac, a gazdaság, a lakáshelyzet a kilencvenes évek elejétől, miként változott a születésszám napjainkig és volt-e a mindenkori családpolitikának befolyása a népesség számának változására.

A gazdasági átalakulás egyik legnagyobb lépése a privatizáció volt, ennek következtében a gazdaság nagy része állami tulajdonból magántulajdonba került. A folyamat körülbelül az 1990-es évek végére és 2000-es évekre zárult le. Ez azonban a munkanélküliség növekedésével járt, a munkanélküliek aránya mindössze hat év alatt (1990-1996) 0,6%-ról 13,4%-ra nőtt. (Sági 2018) Ez főként a 15-19 éves, valamint a 20-24 éves korosztályt érintette. (Csaba 1998) Az előbbi csoport az, aki az iskolából frissen kikerülve azzal találta szembe magát, hogy nincs szakképzettsége, sem tapasztalata, így a munkaerőpiacon kevés sikerre számíthat.

Az egyik intézkedés, amivel a kialakult magas munkanélküliséget kezelték az volt, hogy megpróbálták tehermentesíteni a munkaerőpiacot. Ilyen problémamegoldási módszer volt például a rokkantnyugdíjazás, előnyugdíj, oktatás kiterjesztése. Az ezekhez szükséges juttatásokat közpénzből finanszírozták, ami megterhelte a társadalombiztosítási rendszereket, így 1993-tól az ellátások szigorítása következett. Folyamatosan csökkentették a munkanélküliek és munkakeresők támogatását, felülvizsgálták a rokkantnyugdíjazásokat és bevezették a közcélú munkaprogramot annak érdekében, hogy a foglalkoztatottak arányát a lehető legnagyobbra növeljék. (Ferge 2017)

Nők és férfiak a munkaerőpiacon

Az, hogy a nők miként viszonyulnak a munkaerőpiachoz, Koncz Katalin tanulmánya (2016) alapján három csoportba sorolható. Az első csoportot úgy nevezi, hogy „családi karrier”. Az ezt választó nők elsősorban a családjukkal, gyermekneveléssel és a háztartás vezetésével foglalkoznak. A családi karrier opció a férfiak számára is lehetséges lenne, azonban ők esetleg csak a GYES idejére döntenek úgy, hogy otthon maradnak. A „munkaerő-piaci karrier” azokat érinti, akik inkább a karrierjüket helyezik előtérbe. Ha vállalnak is gyermeket, a szülést követően nem veszik igénybe a GYES-t, vagy csak rövid ideig és hamar visszatérnek a munkába. A harmadik csoportot a szerző „kettős

kötődésűnek” nevezi, ezek azok a nők, akik dolgoznak és a családjuk is van, a kettőt hangolják össze a mindennapjaikban. Ez a kettős szerep nehézséget okozhat attól függően, hogy milyen munkát végez a családjában, hány gyermekről gondoskodik és milyenek a körülmények a munkahelyén, mennyire rugalmasok, mennyire „családbarát” a környezet.

A nők munkaerő-piaci helyzete az elmúlt évtizedekben sokat változott. A rendszerváltás utáni nagymértékű munkanélküliség nem kedvezett a nőknek sem, főként azoknak, akiknek családjuk és kisgyermekük is volt, és ez a 2000-es évek elejére sem változott jelentősen. (Koncz 2004) Bár Magyarországon ebben az időben az európai átlagnál magasabb volt a női munkavállalók aránya, így sem volt akkora, mint a férfiaké (Vajda 2014), még annak ellenére sem, hogy a női munkaerő iskolázottság terén jobb helyzetben volt, magasabb a főiskolát és egyetemet végzettek aránya, mint a férfiak esetében. A szakképzettséget igénylő szakmákban ezzel ellentétben, túlsúlyban voltak a férfiak. A szakképzésben a nők jellemzően „női” szakmák felé orientálódtak, így főként az egészségügyi, kereskedelmi és gazdasági területeken. A felsőfokú képzésben is hasonló volt a helyzet, itt a nők inkább a pedagógiai és szociális szakokon végezték a tanulmányaikat. (Koncz 2004) Ennek köszönhetően a munkaerőpiacon is inkább ezeken a területeken foglalkoztatták őket, így „nőiesedett” el például a pedagógus, az ápoló vagy a pénzügyi szakma is. Ezek inkább szellemi foglalkozások, míg a fizikai erőt igénylő szakmák terén a férfiak vannak többségben, és ezek az „elférfiasodott” szakmák az összes foglalkozás több mint felét teszik ki. (Czibere 2009)

A nők sajátos helyzetben vannak a munkaerőpiacon, hiszen a munkában legaktívabb évek azok, amikor egy nő szülőképes korban van. Így azok, akik igénybe veszik a fizetett gyermekgondozási lehetőségeket, vagy otthon maradnak, hosszútávra és általában főállású anyák lesznek. Az ez által kiesett munkaerőt a munkáltatók vagy férfiakkal pótolják, vagy olyan nőkkel, akik még nem anyák, vagy a gyermekeik már nagyok és nem igénylik a folyamatos ellátást. A munkáltatóknak ezért inkább érdekükben áll egy adott pozícióra olyan munkaerőt választani, aki kisebb eséllyel esik ki a munkából bizonyos idő belül, és nem kell helyette határozott időre alkalmazni senkit.

A férfiak ezzel szemben csak ritkán maradnak otthon a gyermekkel – bár a lehetőségük megvan rá -, mert ez a jelenlegi társadalmi elvárások szerint az „anya dolga”, legyen szó a GYES-ről, vagy pedig arról az esetről, amikor a beteg gyermekkel kell szabadságra vagy pedig táppénzre menni.

A munkaerőpiacon a férfiak és nők közötti különbség a bérezés területén is megfigyelhető. Hiába az egyetemi diploma, egy felsőfokú végzettséget igénylő pozícióban egy férfi akár 100.000 Ft-tal is többet vihet haza, mint egy nő (2009-es adat). (Czibere 2009) Egy friss felmérés szerint a nők átlagosan 25%-kal keresnek kevesebbet magas beosztásban, mint a férfiak. A különbség jóval kisebb ugyan, de megvan az alacsonyabb beosztásúaknál is: egy segédmunkás férfi 7%-kal több fizetést kap, mint egy nő.

(<https://www.fizetesek.hu/elemlzesek/gyengebb-jutalom-jar-a-gyengebbik-nemnek/50030>, letöltés időpontja: 2018. 10. 08)

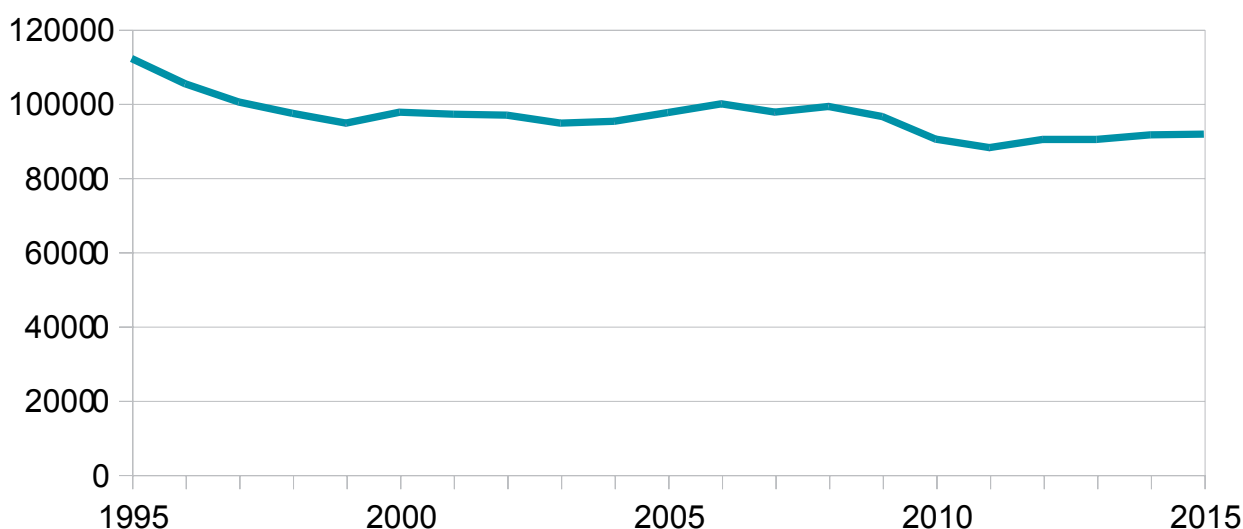
Családpolitika a rendszerváltás után

A családpolitikának a rendszerváltás utáni években is ugyanolyan fontos szerepe volt az állami intézkedések körében, mint előtte, már a 20. század elejétől kezdődően. A családi pótlék 1912, a GYES (gyermeknevelési segély) 1967. óta létezik, a GYED (gyermekápolási díj) 1985-ben került bevezetésre, a GYET (gyermeknevelési támogatás) pedig 1993 óta segítette a családokat. Ezeken a támogatásokon kívül jelent meg a családi adókedvezmény is.

A magyarországi családpolitikának a következő nagy célkitűzései emelhetők ki. Egyik a születésszám növelése, a cél minden intézkedésnél az, hogy a fiatalokat ösztönözze a gyermekvállalásra. A másik az, hogy egy anyaközpontú szemlélet alakuljon ki, ami az anyaságot helyezi előtérbe. A család és a munka összehangolása is fontos szempont, hiszen ha a nőknek a GYES után is biztos a munkahelye, elméletben nagyobb eséllyel vállalnak gyermeket. (Darvas – Szikra 2017)

A KSH adatai alapján 2002-ben 1 277 865 család részesült átlagosan havonta családi pótlékban, ennek éves összege 153 863 millió forint volt. 2016-ra a családok száma 1 094 004-re esett, az éves támogatás azonban több mint a duplájára, 313 096 millió forintra nőtt. Az adatok alapján nem csak a családi pótlék, hanem a többi családokat érintő támogatás (GYED, GYES stb.) is növekedett a 2000-es évek elejéhez képest. A támogatások növelése sem tudta azonban elérni azt, hogy több gyermek szülessen, ahogy az szintén a KSH adataiból kiderül.

1. ábra: Élveszületések száma 1995 és 2015 között

Forrás: KSH adatai alapján saját grafikon

A KSH statisztikái alapján is látható, hogy az 1995 és 2015 között eltelt évtizedekben a gyermekek születésének számában egy lassú, de egyértelmű fogyás mutatkozik. Annak ellenére, hogy a mindenkori kormányok nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a családalapítás és a gyermekvállalás jelentős támogatást kapjon, a születések számát ez sem növelte.

A KSH statisztikáiból az is kiderül, hogy az a kor, amikor a nők az első gyermeküket vállalják, jelentősen kitolódott. Míg 1995-ben a 20 és 24 év közötti nők körében 39 850 gyermek született, 2016-ra ez a szám már csak 13 674. A 25-29 éves korosztálynál ez a változás 36 467-ről 23 624-ra való csökkenés volt ugyanebben az időintervallumban. Ezzel szemben a 30-34 és a 35-39 év közöttiek sorában nagyobb lett a szülések száma. Előbbinél 15 049-ről nőtt a szám 27 556-ra, utóbbinál pedig a 6 245 növekedett 17 801-re. (KSH Startinfó 2016)

Az első gyermek késői vállalásának több oka is lehet. Az egyik ilyen a továbbtanulás, többen szereznek magasabb és/vagy több végzettséget annak reményében, hogy ezzel jobb helyzetben lehetnek a munkaerőpiacon.

Nehéz a családpolitikáról beszélni anélkül, hogy meg ne említenénk az elmúlt néhány év eseményeit, különös tekintettel a 2018-as évre. Magyarország jelenlegi vezetése kijelentette, hogy „demográfiai alapú kormányzást”

(https://index.hu/gazdasag/2018/04/26/demografia_nepesedes_csaladpolitika_2018/, letöltés időpontja: 2018. 11. 20.) szeretne folytatni, vagyis az a cél, hogy minél több gyermek szülessen és ehhez minél több és magasabb összegű támogatást adnak a családoknak és azoknak, akik terveznek gyermeket vállalni. A 2015-ben bevezetett „CSOK”-ot tovább bővítik, eddig ennek a legmagasabb összege a három gyermek után igényelhető 10+10 millió Ft volt, hamarosan azonban három gyermek után akár 15 millió Ft-ot is igényelhetnek majd a családok. Ezzel szemben a csaknem húsz éve működő lakástakarékpénztári megtakarításokhoz 2018. októberétől az állam már nem teszi hozzá azt a 30 százalékot, ami miatt megérte eddig ezt a konstrukciót választani.

(<http://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c9058e0063861fef07c12a616bfd446162066fc4/megtekintes>, letöltés időpontja: 2018. 11. 24.)

A pénztárak ugyan nem szűnnek meg, de a hozzátett plusz nélkül nem lesz olyan kedvező ez a megtakarítási forma.

Társadalmi értékek, normák, szerepek

Témám fontos részének tekintem a normákat és a társadalmi értékeket. Ahhoz, hogy egy társadalom működőképes legyen, a tagjainak követniük kell bizonyos normákat. Ezek többfélék lehetnek: vannak jogi, erkölcsi, vallási stb. normák, amiknek a megszegése vonhat maga után büntetést, vagy csak rosszállást, ezeken kívül léteznek illemszabályok és öltözködési szabályok is, amiknek a megszegése büntetéssel nem jár, de a közösség ezeket helyteleníti. Ezek a normák lehetnek egymással

ellentmondásban (például a jog büntet valamit, ami a népesség szerint erkölcsileg helyes) és az idők folyamán rendszeresen változnak.

A normák társadalmanként eltérőek lehetnek, ami az egyikben elfogadott, lehet, hogy a másikban súlyos büntetést szabnak ki arra, aki megsérti. Nem feltétlenül biztos az, hogy ha egy normát egy adott társadalom elfogad, az mindenképpen hasznos a fennmaradásának szempontjából. (Andorka 2006)

A társadalmi értékek Andorka (2006) megfogalmazásában kulturális alapelvek, amelyek definiálják, hogy az adott társadalomban mit tartanak fontosnak, jónak vagy rossznak. Az értékek koronként, országoként, társadalmi rétegekként eltérőek lehetnek.

Azt, hogy melyek az adott kor és társadalom legfontosabb értékei, a gyermek az elsődleges szocializációs közegben, a családban kezdi el megtanulni. Ezek az értékek és normák lehetnek akár családonként is eltérőek, a gyermek majd csak a kortárscsoportba kerülve tanulja meg, hogy vannak a családjától eltérő értékrendű emberek is. (Borgulya – Rab 2011)

A társadalmi szerepeket az egyén a szocializáció útján sajátítja el. A szerep viselkedési mintákból, jogokból és kötelességekből áll. (Andorka 2006) Az egyénnek az élete során egy időben, több szerepnek is meg kell felelnie (Csepeli 2001), más szerepben van a családjában, megint egy másikban a munkahelyén és megint egy másikban a társadalom egészét tekintve.

Az elvárt szerepek közül az egyik a nemi szerep.

A férfi és női szerepek szintén a szocializáció alatt alakulnak ki, születéstől fogva fiúként, illetve lányként kezelik a gyermekeket. Ez jelentkezik abban, hogy miként öltöztetik őket, milyen játékokat kapnak, milyen viselkedésre nevelik őket és ez egyre élesebb eltérést mutat a két nem között, ahogy idősebbek lesznek. A családon belüli szerepeknél is markáns eltérés van a két nem között. A háztartás vezetése és a gyermek(ek) gondozása ma is tradicionálisan női feladat. Ez akkor is így van, ha a nőnek a házimunka és a gyermekek ellátása mellett a munkahelyén is helyt kell állnia. (Czibere 2009)

Egy 2000 és 2003 között készült nemzetközi vizsgálatban a résztvevő országok közül a magyarországi válaszadók voltak a legmagasabb számban azok, akik szerint a nők számára a család legyen az első és a munka csak másodlagos, míg a férfiak hagyományosan még mindig a „kenyérkereső” családfő szerepét töltik be. (Pongrácz 2005) Így nem meglepő az sem, hogy a házimunka nagy százalékban a nőre marad, akkor is, ha a családban neki van egy jobban kereső vagy magasabb presztízsű állása. A nőknek ezáltal szabadidőből is kevesebb jut és sokkal leterheltebbek, mint a férfiaknak, hiszen a nem munkával töltött idő nagy részét a háztartás és a gyermekek ellátása teszi ki. (Czibere 2009)

Házasság és gyermekvállalás

A magyar társadalom alapvetően családcentrikus és a gyermekvállalást a magyarok az élet és a házasság legfőbb céljának tartják. Úgy vélekednek, hogy gyermek, illetve gyermekek vállalása nélkül az

élet üres és értéktelen. (Tóth 2018) A szülővé válás életkora azonban egyre jobban kitolódik. Az 1970-es években még a 20-as éveik elején szültek a nők, ez a 2010-es évekre már a 30-as évek elejére tevődött át. (Szalma – Takács 2012) Ez több dolognak is köszönhető: a nők egyre nagyobb számban vettek részt az oktatásban, magasabb végzettséget szereztek (ez meghosszabbította az iskolában és tanulással töltött évek számát), egyre aktívabb szerepet vállaltak a munkaerőpiacon, a végzettségüknek köszönhetően jobb pozíciókban tudtak elhelyezkedni. Ez a folyamat tekinthető az első demográfiai átmenet következményének, a második demográfiai átmenet következménye – amely még nem valósult meg, csak elkezdődött – az, hogy a férfiak belépnek a „magánszférába” és egyenlő részt vállalnak a gyermeknevelésből és a háztartási feladatokból is. (Murinkó 2014)

A gyermekvállalás mellett a házasságkötések száma és ideje is változott. Többen választották azt, hogy inkább együtt élnek házasságkötés nélkül. A munkaerő-piaci verseny nagy, a fizetések bizonyos szektorokban nem túl magasak, a lakás- és albérletárak viszont annál inkább. Sokan a 20-as és 30-as éveikben még otthon laknak a szüleikkel, a saját, különálló élet elkezdése kitolódott. (Szalma 2010)

A kutatás helye és célcsoportja

A kutatásomhoz, amit 2018 őszén végeztem, két kérdőívet készítettem. Az egyik kérdőív kifejeztem a gyermekmenteseknek szóló, a „**Gyermekmentes Övezet**” (<https://www.facebook.com/Gyermekmentes.Ovezet/>) nevű, kifejezetten gyermekmenteseknek szóló, tízezer fölötti tagot számláló csoportban osztottam meg. A kérdőívet 946 ember töltötte ki.

A második kérdőív azoknak szóló, akik nem vallják magukat gyermekmentesnek. Vagy van már gyermekük, vagy szeretnék, vagy pedig egyszerűen csak nem azonosulnak ezzel a nézettel. Ezt a kérdőívet szintén a Facebookon tettem hozzáférhetővé, erre is több mint 256 válasz érkezett.

A kitöltött kérdőívek által mutatott eredmények nagyrészt igazolták a feltételezéseimet, de akadt néhány meglepő eredmény is. A felmérés nem reprezentatív jellegű, tehát nem az egész lakosság hozzáállását tükrözi, csak az általam elért kis szeletét, de úgy gondolom, hogy a magyarországi valóságról ezáltal is lehet kapni, ha nem is árnyalt, de hozzávetőleges képet.

A kérdőíveimmel szerettem volna képet kapni arról, hogy miként élik meg a gyermektelenek az őket ért kritikákat és azt is, hogy a nem gyermektelenek miként vélekednek, miért ítélik el (ha elítélik) ezt az életformát.

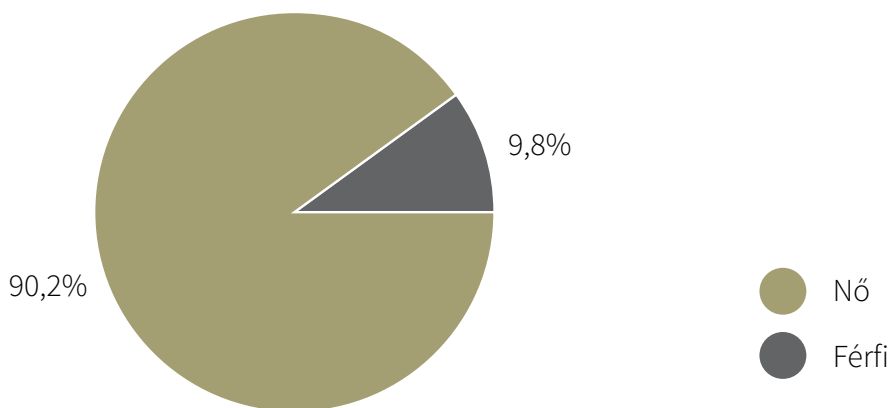
A kutatást azokra fókuszáltam, akik tudatosan, saját döntésből nem akarnak/akartak gyermeket vállalni és kevésbé azokra, akiknek valamilyen biológiai vagy egyéb (pl. megfelelő partner hiánya) miatt nem lett vagy lesz utóduk. Bár ők is megjelennek az adatok elemzésében – mert az okok feltárása közben erre is kitértem, hiszen ez is az egyik faktor –, az övék mégis egy teljesen más élethelyzet, ahol a tudatosság nem játszik szerepet.

A válaszadók nemek szerinti megoszlása

A válaszadók között mindkét kérdőív esetében túlsúlyban voltak a nők. A gyermekmenteseknek szóló kérdőív esetében 956 kitöltőből 817 (86,4%) volt nő és csak 129 (13,6%) férfi. (2. ábra) A másik kérdőív esetében 246-ból 231 volt nő és csak 25 férfi. (3. ábra) A nők ilyen mértékű felülreprezentáltsága több dolognak is betudható. Az egyik, hogy a nők nagyobb arányban használják a Facebook-ot – a kutatás fő helyét – és az összes többi szociális médiát, mint a férfiak. (<https://www.quicksprout.com/2014/10/01/who-is-more-active-on-social-media-menor-women/>, letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

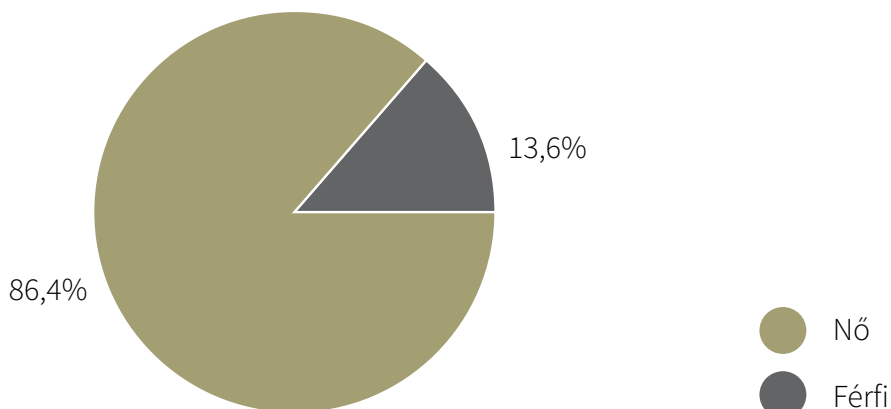
A másik ok a gyermekmentesek esetében, hogy a nőket többen ítélik el amiatt, hogy nem vállalnak gyermeket, mint a férfiakat. Ezért nekik van jobban szükségük egy olyan fórumra, ez esetben Facebook csoportra, ahol a hozzájuk hasonló gondolkodásúakkal beszélgethetnek.

2. ábra: Nem-gyermekmentesek nemek szerinti megoszlása

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

3. ábra: Gyermekmentesek nemek szerinti megoszlása

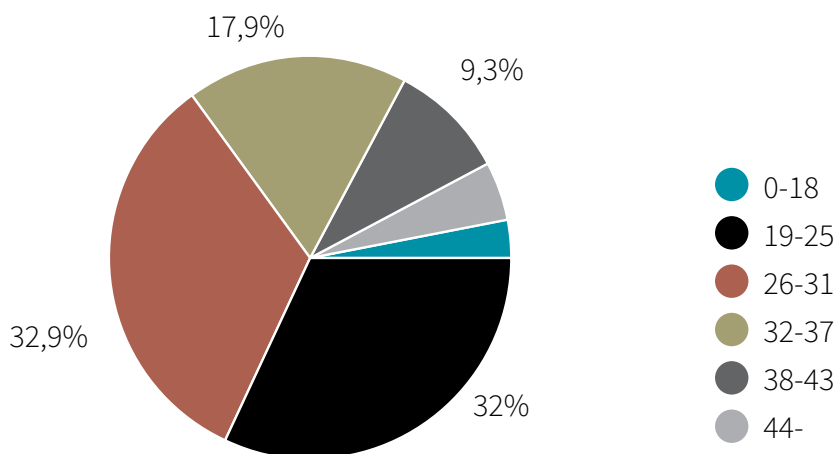

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

A válaszadók életkor szerinti megoszlása

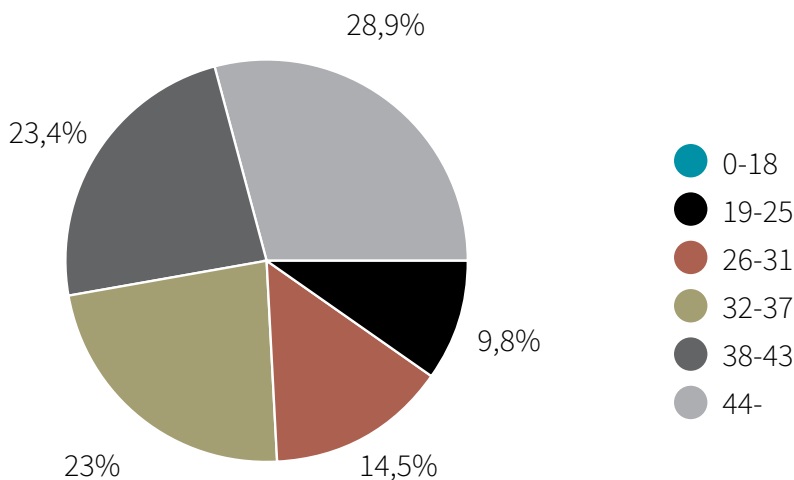
Az életkort tekintve a gyermekmentes válaszadók legtöbbször 18 és 37 év között voltak, ezek összesen a kitöltők több mint háromnegyedét teszik ki (82,8%). 18 évnél fiatalabb alig akad (3,3%), míg 44 év fölötti kitöltőből sem volt sok (4,7%). (4. ábra) A nem gyermekmentesek között viszont sokan voltak 44 év fölött (28,9%), míg a gyermekmentesek nagy százalékát kitevő 18 és 37 év közötti korosztály nem érte el az összes válaszadó felét sem (47,3%) és a másik kérdőívvel ellentétben sokan voltak 38 és 43 éves kor között. 18-nál fiatalabb mindössze 1 válaszadó volt. (5. ábra)

4. ábra: Gyermekmentesek életkor szerinti megoszlása

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

5. ábra: Nem-gyermekmentesek életkor szerinti megoszlása

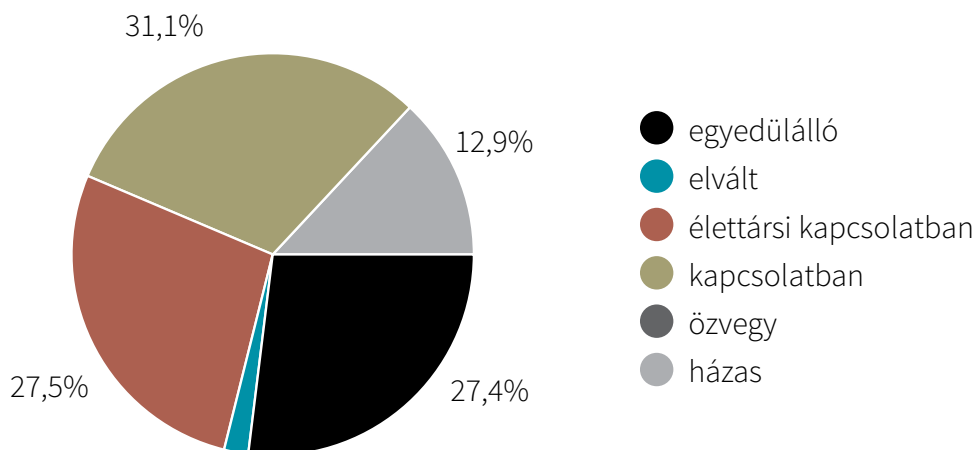
Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

Kapcsolatok

Szembetűnő volt, hogy a gyermekmentesek között sokkal több az egyedülálló (27,4%) (6. ábra), mint a nem-gyermekmentesek között (13,7%). Nyilván, mivel a két csoport válaszadóinak száma között nagy különbség van, összehasonlítani a kettőt nem igazán lehet, azonban az egyedülálló gyermekmentesek nagy száma jelzi azt, hogy sokkal nehezebben találnak párt. A gyermekvállalás nem olyan kérdés, amiben egy pár érdemi kompromisszumot tud kötni: vagy mindketten akarják, vagy nem fognak tudni sokáig működni az adott kapcsolatban. A kérdőívem végén feltettem egy kérdést, hogy a válaszadó szeretne-e még valamit hozzáfűzni. Itt többen megemlítették a pártalálás nehézségét, ezek közül egy huszonéves nő hozzászólását idézném: *„Egy majdnem 5 éves kapcsolatomban ment rá a gyermekmentességemre, mert a srác és az anyja szentül hitték, hogy idővel meggondolom magam. Tabu téma volt, szóba sem hozhattam, még pszichológushoz is jártam.”* Egy másik hasonló korú nő pedig csak ennyit fűzött hozzá: *„Inkább egyedül leszek boldog, mint gyerekekkel boldogtalan.”*

A nem-gyermekmentes válaszadók között viszont jóval több, a kitöltők több mint fele él házasságban. A házasság, mint elfogadott társadalmi norma, bár egyre inkább kitolódik az ideje, még mindig az élet egyik alapeseményének tekintett lépés. Különösen vidéken még a mai napig rossz szemmel nézi a közösség azt, aki bizonyos életkor után nem házas. (Szalma 2010)

6. ábra: Gyermekmentesek kapcsolati státusza

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

A gyermekmentesség. Az okok

Az első olyan kérdés, amit a gyermekmentesektől kérdeztem meg, az volt, hogy milyen okból nem vállalnak gyermeket. Itt több válasz is bejelölhető volt, hiszen ezek az indokok lehetnek összetettek, nem feltétlenül csak egy dolog állhat a döntés hátterében. A két, legkisebb válaszadási arányt elért opció a következő volt: „**Nem saját elhatározásból döntöttem így, nem találtam megfelelő társat.**” (3,4%) illetve „**Nem saját elhatározásból döntöttem így, biológiai okokból nem lehet gyermekem.**” (3,5%). Mint a bevezetőben is említettem, velük nem szeretnék részletesen foglalkozni. Az ő esetük más, az élethelyzetük hozta úgy, hogy gyermekmentesek, vagyis inkább „gyermektelenek”, hiszen az ő esetükben nincs szó tudatosságról, ami a „menteseket” jellemzi.

A következő, alacsony számokkal rendelkező válaszlehetőség a „**Szeretnék gyermeket, de nem tudnám neki biztosítani a megfelelő anyagi feltételeket.**” (9,3%) volt. Itt már nagyfokú tudatosság és egyben felelősségtudat is megjelenik: szeretnének ugyan gyermeket, de belátják, hogy az már a terhesség korai szakaszától kezdve pénzbe kerül

(<https://24.hu/fn/penzugy/2017/03/10/annyiba-kerulhet-a-gyermek-felnevelese-mint-egy-lakas/>, letöltés időpontja: 2018.11. 24.) és nem szeretnének a megfelelő anyagi háttér nélkül belevágni. Előfordulhat, hogy ez a háttér soha nem fog megvalósulni, de számukra sokkal fontosabb az, hogy **jó** szülők legyenek, nem csak az, hogy szülők legyenek.

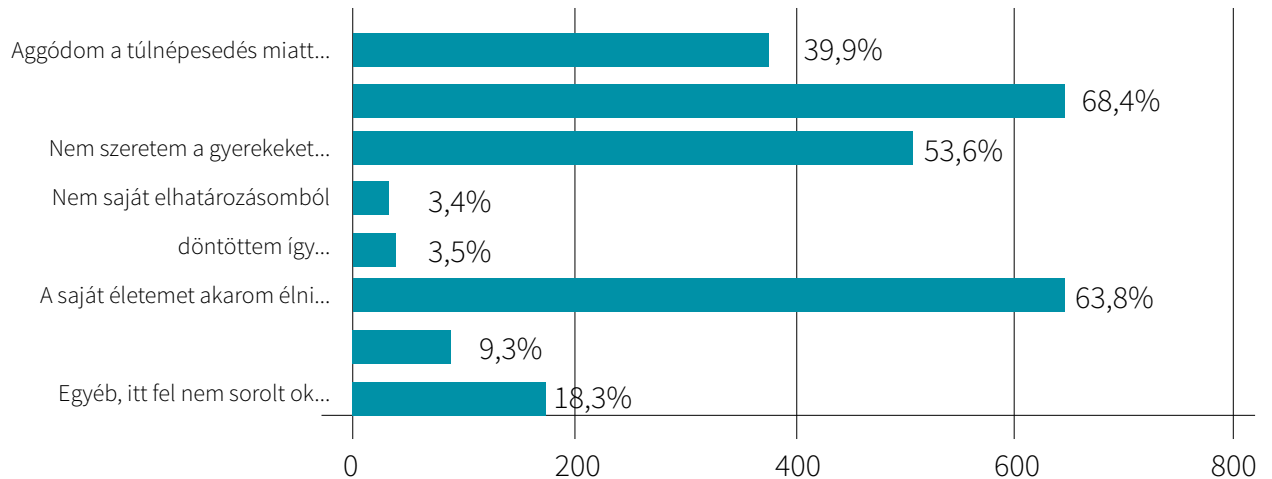
A következő, már jóval népesebb csoport a következő választ adta: „**Aggódom a túlnépesedés miatt, így is túl sok ember él már a Földön, az erőforrások kimerülőben vannak.**” (39,9%). A Föld lakossága jelenleg 7,6 milliárd. (<http://nepesseg.population.city/world/>, letöltés időpontja: 2018. 11. 25.) A népesség gyors ütemű növekedése magával hozza azt, hogy a bolygó

erőforrásai – termőföld, fosszilis energiahordozók, víz és fa - a megnövekedett lakossággal és életszínvonallal járó magasabb fogyasztási igények miatt csökkennek. Ezen felül a magasabb fogyasztás erősebb mértékű környezetszennyezést is eredményez. Az erőforrások csökkenése közvetve vagy közvetlenül, de munkanélküliséghez vezet, ami pedig a szegénység növekedését okozhatja. A Föld kapacitásai végesek és jelenleg ahhoz, hogy a lakosság megduplázódjon, elegendő mindössze 40 év. Ahhoz, hogy a szegénység és az éhezés csökkenjen a jövőben, és az energiaforrások meg tudjanak újulni, a lakosság csökkentésére lenne szükség, ami viszont csak megfelelő születésszabályozással lenne elérhető. (Medvéne 2010)

A következő opció, amit viszonylag sokan (53,6%) választottak a „**Nem szeretem a gyermekeket.**” volt. Ez a válasz elég egyértelmű és nagyfokú önismeretre is vall, hiszen erre sokszor az a válasz, ami a „gyermekmentes bingó” – amiről a későbbiekben fogok beszélni – egyik gyakori eleme: „**A sajátodat szeretnéd**”. Ez persze lehet, hogy így lesz, de nincs rá garancia. Évente átlagosan 30 gyermekgyilkosság történik, ezek jó részét valamelyik közeli családtag – anya vagy apa – követi el különböző indokból. De nem feltétlenül kell ilyen extrém eseteket említeni, elég, ha a szülő érzelmileg bántalmazza vagy elhanyagolja a gyermekét, ezzel egész életre kiható lelki és mentális problémákat tud okozni. (Árki – Scheiber – Kovács 2013)

A két utolsó és legnépesebb válasz a következő volt: „*Soha nem akartam gyermeket, nem vonzott az anyaság/apaság gondolata.*” (68,4%), valamint „*A saját életemet akarom élni, nem szeretném a gyermekkel járó felelősséget.*” (68,3%). Ezek a válaszok elég egyértelműek és magukért beszélnek.

7. ábra: Miért döntöttél úgy, hogy nem vállalsz gyermeket?

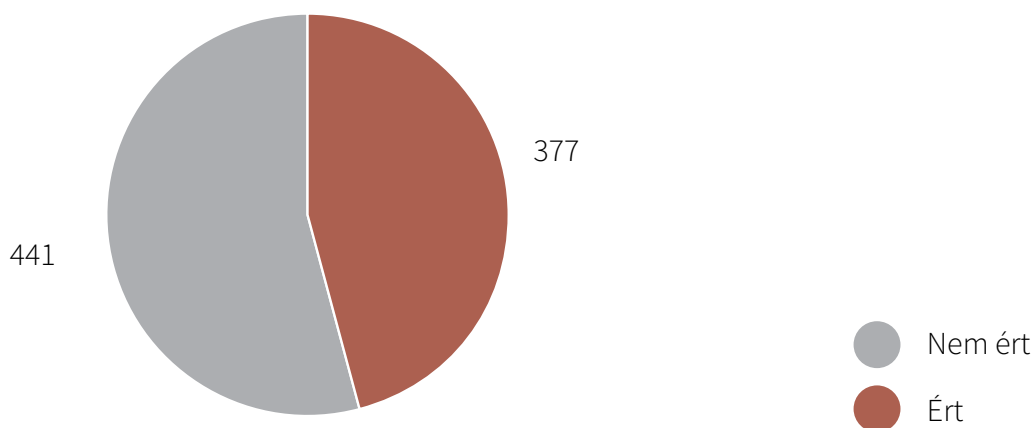

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

Megkülönböztetés

A következő kérdést kettébontottam nőkre és férfiakra, hiszen a társadalom szemében mást jelent az, ha egy nő gyermekmentes és mást az, ha egy férfi. A kérdésem az volt, hogy „Ért-e már hátrányos megkülönböztetés azért, mert nincs gyereked?”

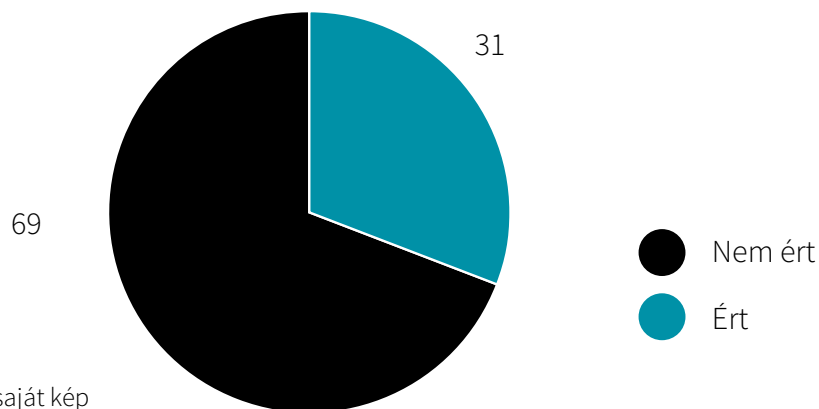
8. ábra: Ért már hátrányos megkülönböztetés azért, mert nincs gyereked? **NŐK**

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

A női válaszadók (8. ábra) közül 54% adta az a választ, hogy nem érte, míg 44,6% nyilatkozott úgy, hogy érte. Nincs túl jelentős különbség a két tábor között, így elmondható, hogy a gyermekmentes nők közel felét érte valamiféle negatívum azért, mert nincs gyermeke. Nézzük meg, hogy mi a helyzet a férfiak esetében. A férfiaknál már kicsit más a helyzet. Eleve kevesebben voltak a válaszadók között, így nem beszélhetünk arról, hogy ez általánosan jellemző lenne a férfiakra, de így is szembeűnő a különbség. A férfi válaszadók (9. ábra) között 69% mondta azt, hogy nem érte semmiféle megkülönböztetés, míg 31% mondta azt, hogy érte. Ebből is látszik az, hogy a társadalom tagjai jobban tolerálják, ha egy férfinak nincs gyermeke, mint azt, ha egy nőnek, hiszen ahogy felmérésekből is látszik, a nő elsődleges dolga a család kéne, hogy legyen. (Pongrácz 2005)

9. ábra: Ért már hátrányos megkülönböztetés azért, mert nincs gyereked? **FÉRFIAK**

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

Az összes – női és férfi – válaszadót tekintve a megkérdezettek 55,9%-a mondta azt, hogy nem érte megkülönböztetés és 44,1% mondta azt, hogy érte.

Megkértem a válaszadókat arra is, hogy írják le röviden, mik voltak ezek a megkülönböztetések, ha voltak. A kérdésre 283 válasz érkezett. Többen hozták fel azt, hogy a munkahelyen többet kell túlórázniuk vagy ünnepnapokon dolgozniuk, amikor a családost kollégáiknak nem, és azt is, hogy a szabadságok kiadásánál a gyermekesek többször előnyt élveznek a gyermektelenekkel szemben. Néhány példa ezek közül (az idézeteket változtatás nélkül, helyesírás hibákkal együtt közlöm):

- „Elég a munkahelyet nézni...a gyermekesek helyett dolgozunk, túlórázunk rengeteget, a fizu mégis ugyanaz, sőt a nettójuk a családi adókedvezmény miatt nekik több.”
- „Szabadságok kiadása, túlórák, állásinterjú-kérdések, az én időm mindig értéktelenebb, ha arról van szó, hogy gyerekeseknek kedvezzünk”

Volt olyan, akit azért nem vettek fel egy bizonyos állásra, mert szülőképes korban volt:

- „Többször kellett már végighallgatnom, hogy „azért nem vesszük fel erre a munkára, mert majd még csak most fog szülni” (azóta se szültem)”

Többen írták azt, hogy a párkeresés során ütköztek nehézségekbe, mert a párjuk nem vette komolyan az elhatározásukat és bízott benne, hogy megváltoznak:

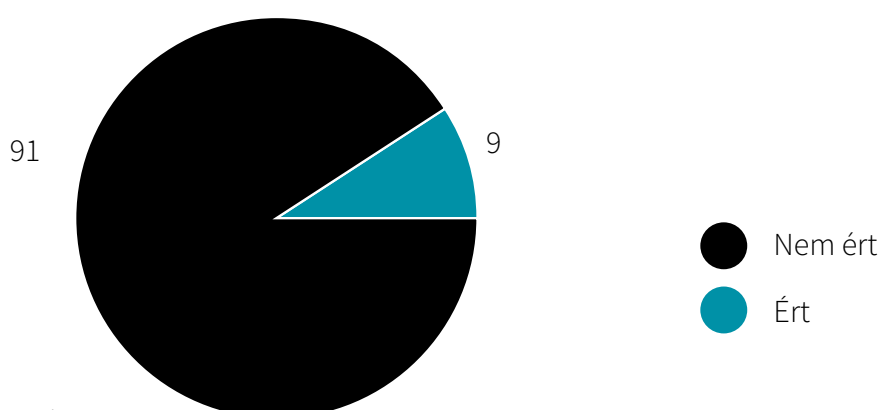
- „Egy srác aki sokáig udvarolt megtudta hogy nem szeretnék gyereket, 180fokos fordulatot vett és mindenféle őrütnék elhordott, még pszichológushoz is küldött.”

A gyermekmentesség nem csak a párkapcsolatokban, hanem a család egyéb tagjaival szemben is okozhat konfliktusokat, barátok is elfordulhatnak az illetőtől és a munkahelyen is található olyan kollégákat, akik nem tudják ezt elfogadni. Sok esetben titulálják éretlennek, felelőtlennek, függetlenül attól, hogy a munkában vagy egyéb területeken milyen felelősségteljes szerepet töltenek be. Néhány példa:

- „Ha megmondom, én vagyok az Antikrisztus. Anyósom szerint nőnek szülni és konyhában a helye. A munkahelyemen a gyerekesek úgy kezelnek, mintha kiskorú lennék.”
- „Számos inzultus főképpen férfiatól, hogy az ilyen típusú nők semmire sem jók, miért nincs még gyerek -mindig csak kifogást keresem, főképpen azért tartották ezt rossz dolognak mert a biológiával szembe megy és hozzájárulok, hogy „kihaljon a magyar”
- „Családom a mai napig baszogat, míg a fiú testvéreim döntéseit tiszteletben tartják. Régi barátaim hagytak faképnél a gyermekmentességem miatt vagy fordultak ellenem.”
- „Elítélnék, mert sokak szerint a gyerekszülés a nők feladata, küldetése, gyerek nélkül állítólag értelmetlen az életem.”

A megkülönböztetés nem csak negatív lehet, hanem pozitív is. A következő kérdésem erre vonatkozott. Itt szintén férfiakra (10. ábra) és nőkre (11. ábra) bontottam a válaszadókat.

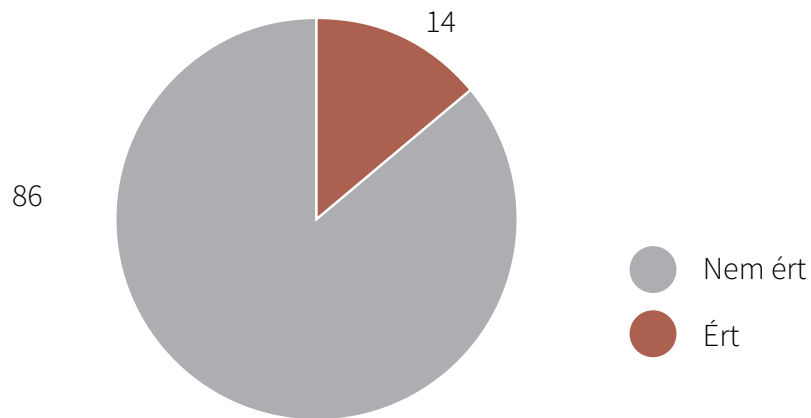
10. ábra: Ért már pozitív megkülönböztetés azért, mert nincs gyermeked? **FÉRFIAK**

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

11. ábra: Ért már pozitív megkülönböztetés azért, mert nincs gyermeked? NŐK

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

A diagramokból is látszik, hogy ez a fajta megkülönböztetés jóval ritkább, de azért megtörténik. A női válaszadók 86%-a mondta azt, hogy nem érte pozitív irányú megkülönböztetés (szemben azzal, hogy negatív a női válaszadók 54%-át nem érte) és 14% mondta azt, hogy érte (negatív ennél jóval többet, 46%-ot ért).

A férfiak között is hasonló az arány: 91% nyilatkozott úgy, hogy nem érte semmiféle pozitív megkülönböztetés sem (a negatív esetében ez csak 69% volt), míg 9% mondta azt, hogy érte (a negatívnál ez a százalék 31% volt).

Pozitív megkülönböztetésre is kértem néhány példát a válaszadóktól, hogy lehessen látni, ez mit is takar. A kérdésre 89 válasz érkezett – nem tettem kötelezővé a kitöltését – és ezek néhány kivételtől eltekintve mind a munkahelyet hozták fel – előnyt jelent, ha valakinek nincs gyermeke és bármikor lehet rá számítani a munkában. Néhány példa:

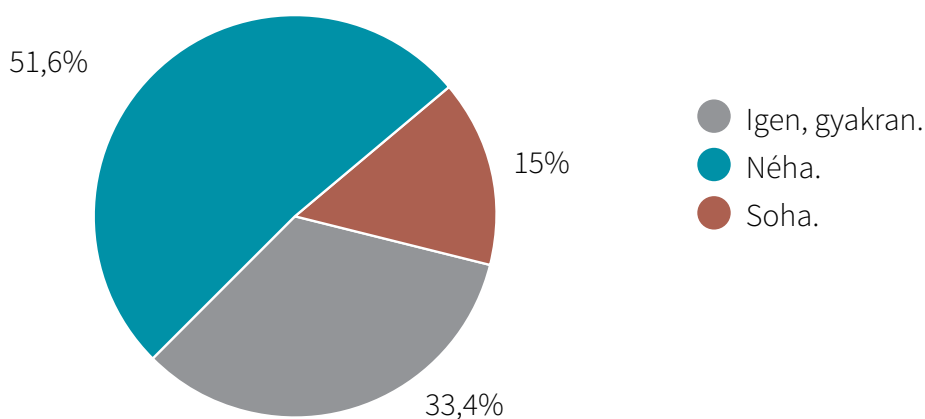
- „Állásinterjún örültek neki mert így nem hiányzom a gyerek miatt a munkából.”
- „Régebbi munkahelyen kaptam elismerést a gyerekes anyuka munkabíráásával és elkötelezettségével szemben.”
- „Felvettek a jelenlegi munkahelyemre. Természetesen nem ez volt a közvetlen indok, de a vetélytársam tervezett pár éven belül szülni, én nem.”
- „25 fölött rettenetesen nehéz elhelyezkedni nőként, mert a munkáltató arra számít, hogy 1 év után elmegy az ember lánya szülni, és megint kereshet munkaerőt a pozícióra. A mostani munkahelyemnél számított, hogy nem akarok gyermeket. (Éveken keresztül számíthatnak rám.)”
- „Felvettek egy megpályázott állásra mert nincs gyermekem és mondtam a munkaadómnak hogy nem is szeretnék. Nem leszek gyesen, nem leszek annyit táppénzen rugalmasabb az időbeosztásom stb. Úgy örültek nekem el nem tudom mondani”

A „gyermekmentes bingó”

A külföldi gyermekmentes fórumokon csak „childfree bingo” néven ismert jelenség az, amikor a gyermekmentes életmódra vonatkozóan az egyének olyan klisés megjegyzéseket, kérdéseket kapnak, amiket a bingó játék szabályai követve akár egy táblázatban is össze lehetne foglalni. (<https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/child-free-couples-bingoingchildren-card-in-sult-kids-relationships-a7472596.html>, letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

A következő kérdésem erre vonatkozott: kapnak/kaptak-e a válaszadók ilyen kéretlen megjegyzéseket. 33,4% nyilatkozott úgy, hogy gyakran szokott kapni ilyen kommentárokat, 51,6% mondta azt, hogy csak néha érik ilyenek, és 15% mondta azt, hogy soha nem kapott még ilyen jellegű megjegyzéseket.

12. ábra. Kapsz kérdéseket/tanácsokat/kommentárokat a közvetlen környezetben (család, munkahely stb.) a gyermektelenséggel kapcsolatban?

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

Ahogy az előző kérdéseknél, itt is megkértem a válaszadókat, hogy idézzenek fel néhányat ezek közül. Itt most nem idézek szó szerint senkit, csak összefoglalom azokat a mintákat, amik leggyakrabban előfordulnak. Az első ezek közül a „majd meggondolod magad” és a hozzá kapcsolódó „ennyi idősen én sem akartam”, amivel mintegy kétségbe vonják a válaszadó döntését, azt feltételezve, hogy még nem érett meg rá. Ehhez kapcsolódik az inkább követelőző „pedig szülni kell” és „az egy nő kötelessége”. Akadnak olyanok is, akik a „Ki fog rólad gondoskodni öreg korodban?” kérdést teszik fel, de vannak olyanok is, akik csak a „Miért?”-re kíváncsiak. Van, aki önzőnek és felelőtlennek titulálja a gyermektelent és vannak a „gyermek nélkül nincs értelme az életnek” megjegyzések is.

Nyilván, ezt a kérdést nem lehet objektíven megítélni több okból sem. Az egyik az, hogy erről a témáról csak az egyik felet lehetett érdemben megkérdezni, aki természetesen elfoglalt a saját véleménye mellett, másrészt pedig nem mondhatjuk, hogy valakinek igaza van, csak azért, mert gyermekmentes, ugyanakkor nem állíthatjuk az ellenkezőjét sem (miszerint csak azért, mert valakinek van gyermeke, jobban tudja). Az bizonyosan kiderül ezekből a hozzászólásokból, hogy a kéretlen megjegyzések

többségét a nők kapják. A nők azok, akikről a mai napig elvárt az, hogy a családdal és a háztartással foglalkozzanak elsősorban és a társadalom is egész kis koruktól kezdve az anya szerepre neveli őket. (Czibere 2009; Szalma 2014). Ezért lehet furcsa és akár – ahogy a leírt megjegyzésekből kiderül – felháborító is, hogy vannak nők, akik ezt a szerepet nem akarják magukra vállalni. A férfiak esetében ez nem olyan kirívó, hiszen a férfi az, aki hagyományosan a munkájának él, neki elfogadottabb az, hogy csak később – vagy soha nem – alapít családot.

Vélemények és attitűdök

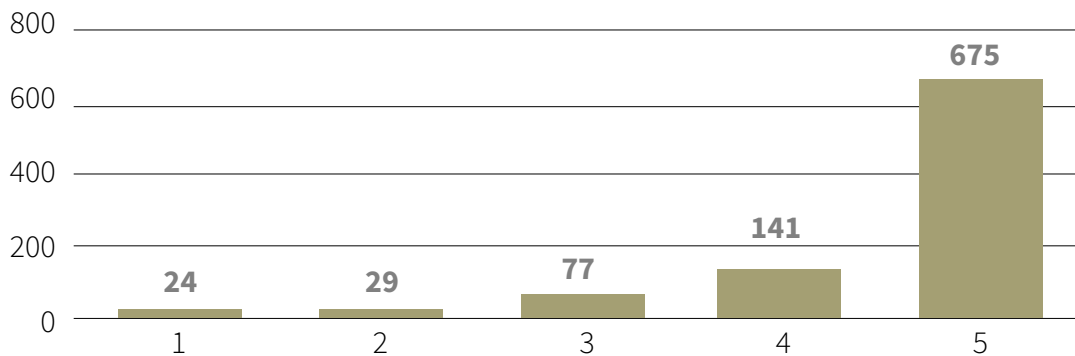
A következőkben megkértem a válaszadókat, hogy pontozzák az adott állításokat aszerint, hogy mennyire értenek vele egyet. Voltak ezek között, amelyek mindkét kérdőívben szerepeltek, ezeket összevontan fogom tárgyalni. Először nézzük a kifejezetten gyermekmenteseknek tett állításokat.

Az első ilyen állítás az volt, hogy *„Saját gyermeket nem szeretnék, de szívesen fogadnék örökbe”*. Itt a válaszadók jelentős része, 63,5% nem értett vele egyet, vagyis örökbe fogadni sem szeretne, és csak 2,6% mondta, hogy foglalkoztatja ez a gondolat.

Ehhez valamelyest kapcsolódik az az állítás, hogy *„A terhesség és szülés gondolata taszít”*. Ezzel a válaszadók 68,6%-a ért egyet teljes mértékben, ehhez képest a többi opcióra adott válaszok számra elenyésző. Valóban ez a gyermekmentesség egyik eddig még nem tárgyalt indoka is lehet. A terhesség és a szülés megterhelő az anya szervezetére, vannak, akik nehezebben viselik a tüneteket és a szüléssel együtt járó fájdalmat is, valamint a tokofóbia, vagyis a terhességtől és szüléstől való irracionális félelem is egy valós betegség. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3830168/>, letöltés időpontja: 2018. 11. 25.) A következő, kifejezetten gyermekmenteseknek szóló állítás az volt, hogy *„Ha megfelelőek lennének az anyagi körülményeim, vállalnék gyermeket.”* Ennél is a legtöbb válaszadó (70,3%) az egyet nem értését fejezte ki. Tehát úgy tűnhet, hogy az anyagiak nem, vagy csak kis mértékben játszanak szerepet abban, hogy a gyermekmentesek nem akarnak gyermeket. A következő állítás mindkét tábornak szólt: *„Elítélem azt, aki fiatalon, megfelelő háttér nélkül vállal gyereket”*. Ez elég sarkos megfogalmazás ugyan, de a lényegre rávilágít: vajon mit gondolnak a gyermekmentesek és a nem-gyermekmentesek arról, aki fiatalon alapít családot. Ahogy várható volt, az eredmények nagyon különböznek.

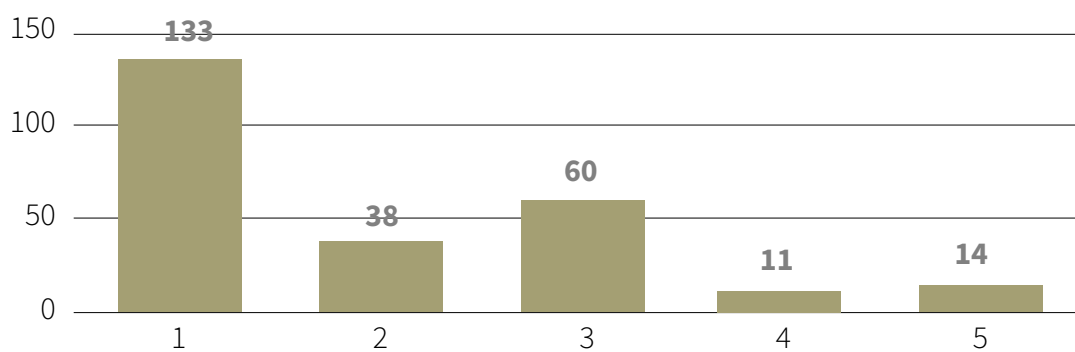
A gyermekmentesek esetében arra egy újabb kutatást is lehetne alapozni. A gyermekmentes emberek, akikkel beszélgettem, kivétel nélkül hosszasan és mélyen elgondolkodtak a gyermekvállalás kérdésén. Számba vettek minden létező faktort (anyagi, lelki, párkapcsolati stb.) és csak azután hozták meg a számukra legmegfelelőbb döntést. Ezért elképzelhető az, hogy ezért ítélik meg nyersebben azt, aki látszólag nem gondolta végig az összes lehetőségét és megfelelő anyagi vagy egyéb háttér nélkül vágott bele a szülőségbe. Persze lehet ennek egy olyan oldala is, ami a másik tábor véleményéből indul ki, vagyis, hogy 52% nem ítéli el azt, aki fiatalon, megfelelő háttér nélkül vállal gyermeket. Ez visszatetsző lehet egy gyermekmentes számára, hiszen ameddig az ő teljesen felelősségteljes és megfontolt döntését nem veszik komolyan, addig valaki másét – akié lehet ugyanígy felelősségteljes és megfontolt szituációtól függően – elfogadhatóbbnak tartják.

13. ábra: Elítélem azt, aki fiatalon, megfelelő anyagi háttér nélkül vállal gyereket – gyermekmentesek

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

14. ábra: Elítélem azt, aki fiatalon, megfelelő anyagi háttér nélkül vállal gyereket – nemgyermekmentesek

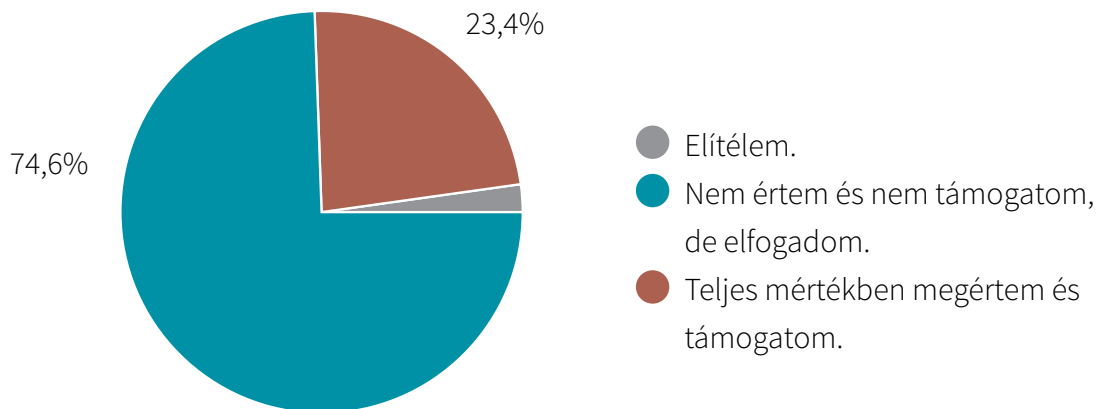
Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

A gyermekmentesekről

A nem-gyermekmenteseknek szóló kérdőívben, ahogy azt a bevezetőben is említettem, arra szerettem volna választ kapni, hogy ők miként vélekednek a témáról. Az egyik ezzel kapcsolatos kérdés az volt, hogy mi jut eszükbe először, amikor meghallják, hogy egy férfi, illetve egy nő nem akar gyermeket. Ennél a kérdésnél számomra meglepő eredmény született: a válaszadók nagyobb hányada ítéli el a gyermekmentes férfiakat (4,3%), mint a nőket (2%). Ez az arány, bár nem túl magas, de észrevehető volt egy másik kérdésnél is, ami arra vonatkozott, hogy egy férfi, illetve egy nő akkor lesz érett felnőtt, ha apává vagy anyává válik. Itt is a férfiakra vonatkozó kérdésre 18,4% válaszolt úgy, hogy teljes mértékben egyetért, míg a nőknél ez az arány 15,2% volt. Ami még meglepő volt a válaszokban, hogy a többség ugyan nem értette meg azokat a nőket és férfiakat, akik nem vállalnak gyermeket, de elfogadta a döntésüket és nem ítélte el őket.

Annak, hogy miért ítélik el nagyobb arányban a gyermekmentes férfiakat, több oka is lehet. A férfiak esetében a konzervatív, hagyományos értékrendet követőknél azt tekintik a felnőttesség és érettség jelének, ha az egyén megállapodik, megházasodik és gyermeke születik. Ez a nézet vidéken, ahonnét a válaszadók nagy százaléka származik, még nagyobb mértékben él, mint a nagyvárosokban. Egy nő esetében sokkal inkább elfogadott az, hogy nincs még saját, különálló lakóhelye vagy biztos jövedelme, mint a férfiaknál, akiknek hagyományosan a „kenyérkereső” helyet kell beöltöztetnie a családban. (Murinkó 2010)

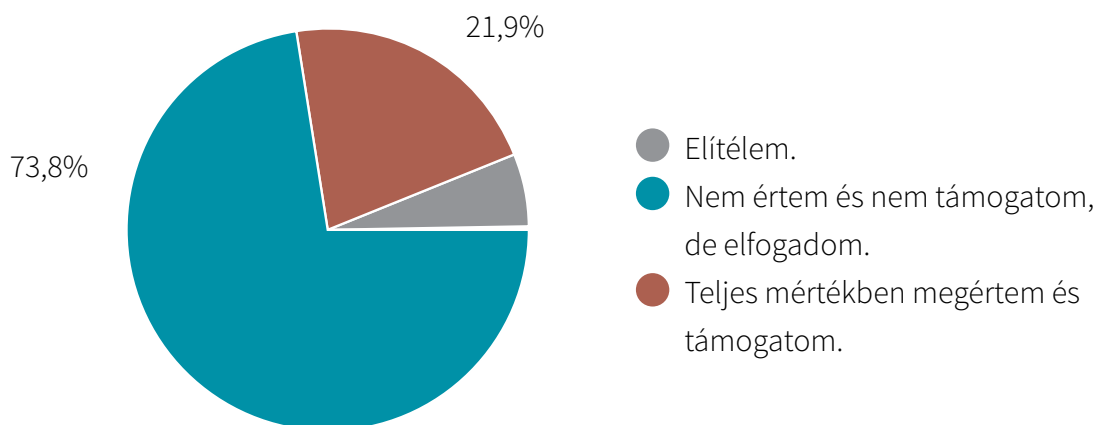
15. ábra: Mi jut eszedbe először, ha egy NŐ azt mondja: „Nem szeretnék gyermeket!”

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

A kérdőívet ugyan nem töltötték ki elegendő ahhoz, hogy megfelelő képet lehessen kapni a társadalom egészét illetően, azonban pozitív, hogy a kitöltők közül a legtöbben az „élni és élni hagyni” elvet vallják, tehát nem ítélik meg mások felett, csak elfogadják azt, hogy mindenki máshogy teljesedik ki: van, aki családdal, van, aki pedig nélküle.

16. ábra: Mi jut eszedbe először, ha egy FÉRFI azt mondja: „Nem szeretnék gyermeket!”

Forrás: Google Kérdőív alapján saját kép

Azt az állítást, hogy *„Akinek nincs gyereke, annak több a szabadideje, kevesebb a gondja”* elég megosztottan látta mindkét tábor. A gyermekmentesek (37,1%) és a nem-gyermekmentesek (17,6%) között is volt olyan, aki szerint ez így van. Nyilván ennek mindkét nézőpontból más-más okai vannak. A gyermekmentesek oldaláról ez arról szól, hogy nekik valóban több szabadidő jut, hiszen a munkából kilépve csak a háztartás és/vagy saját maguk ellátására kell koncentrálniuk, a szabadidejük nagy arányban tényleg szabad, nem csak „nem fizetett munkával töltött idő”. A nem-gyermekmentesek – főleg akik gyermeket nevelnek –, oldaláról pedig ez a kijelentés úgy is értelmezhető, hogy a gyermekmentesekre nem hárul a gyermeknevelés és sok nő esetében a háztartás egyedül vitele. Nem azon van a fókusz, hogy a gyermekmentes mivel tölti a szabadidejét, hanem azon, hogy mivel nem.

„Egy munkahelyen előtérbe kell helyezni azoknak a szabadságigényét, akiknek gyereke van.” Erre az állításra – talán nem meglepő módon – a két fél teljesen eltérően reagált. A gyermekmentesek egyáltalán nem értenek vele egyet (65,4%) – ahogy az előzőekből kiderült, valószínűleg ebben az is közrejátszik, hogy nekik ez napi realitás –, míg a nemgyermekmentesek között a többség inkább egyetért ezzel az állítással (33,6%).

„A gyerekes családoknak több támogatás kellene.” Hangzott a következő állítás, és itt is eltérő eredmények születtek. A gyermekmentesek 51,5%-a nem ért vele egyet, a nemgyermekmentesek 56,3%-a pedig egyetért vele. Itt sem meglepő ez az ellentétes vélemény, hiszen akinek van gyereke vagy tervez, az – remélhetőleg – szeretne anyagilag felkészült lenni, szeretné biztonságban felnevelni és mindent megadni neki, ezért szükségét érzi minden lehetséges támogatásnak. A másik fél pedig valahol igazságtalannak érzi, hogy ő, aki legtöbb idejét a munkájának szenteli, kevesebb a szabadsága (és mint láthattuk fentebb, nem is mindig akkor veheti ki, amikor szüksége lenne rá) és családi okokra hivatkozva ritkán esik ki a munkából, semmi olyan segítséget nem kap, amiből például tudna venni egy lakást és el tudná kezdeni az önálló, mástól független életét.

Összegzés

A tanulmányban szerettem volna képet kapni arról, hogy milyen a tudatos döntés alapján gyermekmentes férfiak és nők helyzete ma Magyarországon, főként, hogy miként élik meg a társadalom többi tagja felől érkező „megnemértést” vagy éppen megértést, milyen nehézségekkel szembesülnek a munka, párkapcsolat és az élet egyéb területein. A felmérésemben a két kérdőívet összesítve több mint ezer ember vett részt. Igaz, hogy ebből több volt a gyermekmentesek száma, de ez annak köszönhető, hogy egyik kutatási helyemül egy kifejezetten nekik szóló csoportot választottam, míg a másik kérdőívemet csak szűkebb körben tudtam elérhetővé tenni. A kérdőív eredményeiből kiderül néhány érdekes dolog. Az első az, hogy a gyermekmentesek elítélése nem olyan széleskörű, mint ahogy azt sokan gondolják vagy érzik. Nyilván nem lehet a társadalom egészére pontos következtetéseket levonni, hiszen a kitöltők lakóhelye és társadalmi helyzete nagyban befolyásolja a válaszadásukat és ez a kérdőív nem jutott el olyan széles réteghez. Ugyanakkor leszűrhető belőle, hogy a megkérdezettek közül legtöbben úgy gondolják – ahogy az egyik kitöltő fogalmazott –, hogy *„Nem ítélek el senkit. Mindenki maga sorsának kovácsa.”* Ezzel szemben kiderül az is, hogy a gyermekmentesek sok előítéllettel néznek szembe, rengeteg kéretlen megjegyzést kapnak és sok esetben nem veszik

komolyan az elhatározásukat, éretlenségnek tudják csak be, hiába már komoly felnőtt az illető. A nem-gyermekmentesek szempontjából a kitöltők között nincs nagy különbség a megítélésen függetlenül attól, hogy férfiről vagy nőről van-e szó, de a kéréstlen megjegyzések, a „gyermekmentes-bingó” nagy százalékban a nőket érinti. A munkahelyen kettős a megítélése a gyermekmentességnek. Egyrészt a gyermekmentesektől szinte elvárás, hogy a családi munkatársaik helyett dolgozzanak ünnepeken és az, hogy a saját szabadságukkal alkalmazzanak (ez a nőkre és a férfiakra egyaránt igaz), de a munkához jutás szempontjából a gyermekmentes nők (és a férfiak is általában) előnyben vannak, hiszen a munkaadók szívesebben vesznek fel egy olyan munkaeerőt, aki nagy valószínűséggel nem fog kiesni egyikét éven belül szülés miatt.

A gyermekmentesség nem új keletű dolog, csak mostanában kezd kitörni a médiában és a magánéletben is a tabu kategóriából, mernek és merünk róla nyíltabban beszélni és próbálják elfogadtatni, hogy ez igenis egy létező életforma, ami ugyanúgy lehet boldog, mint egy nagycsaládos élete.

A tanulmányt az egyik kérdőívet kitöltő személy gondolataival zárom: **„Nem az határozza meg egy ember értékét, hogy hány gyereket vállal, ugyanakkor a jövőnk kulcsa a gyermekeinkben van.”** Ez véleményem szerint összefoglalja azt, hogy mindkét tábornak igaza van: annak is, aki gyermeket vállal és felelősségteljesen felneveli és annak is, aki meghozza a döntést, hogy utód nélkül éli le az életét és másban teljesedik ki.

Felhasznált irodalom

A magyar szociálpolitika 25 éves működése, In: Ferge Zsuzsa: Magyar társadalom- és szociálpolitika (1990- 2015), Osiris Kiadó, Budapest, 2017.

Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest

Annyiba kerülhet a gyermek felnevelése, mint egy lakás <https://24.hu/fn/penzugy/2017/03/10/annyiba-kerulhet-a-gyermek-felnevelese-mintegy-lakas/> (2018.11. 24.)

Dr. Árki Ildikó, Dr. Scheiber Dóra, Dr. Kovács Zsuzsanna (2013): Gyermekbántalmazás és elhanyagolás, Gyakorlati Útmutató Háziorvosoknak, Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest

Borgulya Istvánné Vető Ágnes - Rab Eszter (2011): Az értékrendek kialakulása és a kultúraközi kommunikáció: mely értékrendre neveljük a gyermeket a családban, Iskolakultúra, 2011/4-5.

Bingoing: Are you offending child-free couples without even knowing it?<https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/child-free-couplesbingoing-children-card-insult-kids-relationships-a7472596.html> (2018. 11. 25.)

Csaba Erika (1998): Munkanélküliség Magyarországon a kilencvenes években, Statisztikai Szemle, 76.évf, 7-8. szám

Bodonyi Edit-Busi Etelka-Hegedűs Judit-Magyar Erzsébet-Vizelyi Ágnes: Család, gyermek, társadalom. In: M. Nádasdi Mária (szerkesztő): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest, 2006.

Csepeli György (2001): Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest

Czibere Ibolya (2009): Gender ABC, Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke, Debrecen

Darvas Ágnes – Szikra Dorottya (2017): Családi ellátások és szolgáltatások, In: Ferge Zsuzsa: Magyar társadalom- és szociálpolitika (1990- 2015), Osiris Kiadó, Budapest

Howe, Neil – Strauss, William (2000): Millennials Rising: The Next Great Generation, Vintage Books, USA

Koncz Katalin (2016): A női karriertípusok és jellemzőik, Opus et Educatio 3. évf. 1. sz.

Dr. Koncz Katalin (2004): A nők munkaerőpiaci helyzete az ezredfordulón Magyarországon, Statisztikai Szemle, 82. évfolyam, 2004. 12. szám

Központi Statisztikai Hivatal - 2011. évi népszámlálás: Lakásviszonyok, KSH, Budapest, 2014.

Magyar Közlöny <http://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c9058e0063861fef07c12a616b-fd446162066fc4/megtekintes> (2018. 11. 24.)

Medvéne dr. Szabad Katalin (2010): A fenntartható fejlődés gazdaságtana, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2010.

Murinkó Livia (2010): Mitől lesz valaki felnőtt? A családi szerepátmenetek és az önállóvá válás szerepe a felnőtté válás megítélésében. Demográfia 53.évf. 1. szám

Murinkó Livia (2014): A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás, Szociológiai Szemle 24. évf. 1. szám, 2014.

Pongrácz Tiborné (2005): Nemi szerepek társadalmi megítélése. Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai, In: Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, TÁRKI, Budapest

Sági Matild: Társadalmi folyamatok a rendszerváltás után <https://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/tarsadalmi-folyamatok> (2018. 04. 30.)

Szalma Ivett (2010): Attitűdök a házasságról és a gyermekvállalásról, Demográfia, 53. évf. 1. szám

Szalma Ivett – Takács Judit (2012): A gyermektelenséget meghatározó tényezők Magyarországon. In: Demográfia 55. évf. 1. szám.

Tari Annamária (2010): Y generáció, Jaffa Kiadó, Budapest

Tóth Olga: Házasság és gyermek: vélekedés és viselkedés. <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/11/toth.htm> (2018. 10. 11)

Tokophobia: A dread of pregnancy <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3830168/> (20018. 11. 25.)

Vajda Róza (2014): Munkaerőpiac, foglalkoztatás, vállalkozónők - A nők teljes értékű munkavállalásának akadályairól és esélyeiről. In: A nőtlen évek ára, Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, Budapest

Who Is More Active on Social Media? Men or Women? <https://www.quicksprout.com/2014/10/01/who-is-more-active-on-social-media-men-or-women/> (2018. 11. 25.)

Zihniye Okray: Helicopter Parenting and Related Issues: Psychological Well Being, Basic Psychological Needs and Depression on University Students, 2016: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/286817> (2018. 11. 20.)

149 ezer forint egy átlagos albérlet Budapesten https://index.hu/gazdasag/2018/05/10/budapest_alberlet_egyetemi_varosok/ (2018. 10.07.)

Orbán megpróbálja a lehetetlent https://index.hu/gazdasag/2018/04/26/demografia_nepesedes_csaladpolitika_2018/ (2018. 11. 20.)

Gyengébb jutalom jár a gyengébbik nemnek? <https://www.fizetesek.hu/elemzesek/gyengebb-jutalom-jar-a-gyengébbik-nemnek/50030> (2018. 10. 08.)

KARRIER

Kovács Viktória⁷: A családi és a munkahelyi karrier összeegyeztetése a nők esetében

Kulcsszavak: család, diszkrimináció, gender, karrier, siker, társadalom

Absztrakt:

Vajon mennyire okoz nehézséget a család és a karrier összehangolása a nők esetében? Milyen nehézségekbe ütközhet/ütközik, ha a családalapítás mellett a munkahelyi karrierjükben is felé szeretnének orientálódni? Milyen különbségek figyelhetők meg a különböző generációk életútjai között? A tanulmány többek között ezekre a kérdésekre próbál választ keresni.

Bevezetés

A siker nem mérhető a pénz és a munkahelyi karrier függvényében, ennél holisztikusabb a képlet. Minden ember az egyensúlyt keresi az életében, ha azt megtalálja, már közel jár a boldogsághoz (Balogh 2009). Hogy mi lehet ennek a boldogságnak a kulcsa, az egyénenként változó.

Nők a munkaerőpiacon? Nők a háztartásban? Vajon melyik megközelítést tarja helyénvalónak a mai magyar társadalom? Mindkettőt? Egyiket sem? A válasz után kutatva azt találtam, hogy Magyarországon a hagyományos családmodell a mérvadó. Ebben a szemléletben mindkét fél – nő és férfi egyaránt – kereső tevékenységet folytat a családban. A probléma nem is itt vetődik fel – hiszen pozitív változásként tekinthetünk arra, hogy a nők is bevonódtak a munkaerőpiacra –, hanem az otthoni/háztartásbeli tevékenységeket nézve. Ezek a feladatok általában a munka mellett is a nőkre hárulnak. Azonban nem kisebb mértékű probléma a nőket érintő munkahelyi diszkrimináció (Göndör, 2012). Ez kivétel a kisgyermekes édesanyákra, a pályakezdő, gyermekvállalás előtt álló nőkre és – kisebb mértékben ugyan –, de az idősebb gyermeket/gyermekeket nevelő anyákra is. Társadalmi cél a foglalkoztatási ráta növelése és ezzel együtt a gyermekvállalásra való hajlandóság megtartása. A kérdés az, hogyan tudná az állam összeegyeztetni a két tényezőt? A jóléti rendszer és a családpolitika hatásosan támogatja a három év alatti gyermekek intézményes elhelyezését, ez által segítve a nőket abban, hogy mielőbb visszakerüljenek a munkaerőpiacra? (Nagy, 2009) Hiszen az ország gazdasági helyzete „megköveteli”, hogy a nők is munkát vállaljanak. Ez a paradoxon sok kérdést felvet. Elég rugalmas-e a munkaerőpiac és a társadalom, hogy segítse a nők identitásának kiteljesedését?

Elég rugalmas-e ahhoz, hogy ne kelljen szétválnia az anyaság és a munkavégzés iránti igényeknek? Valóban helyt áll-e az a feltevés, hogy a nőknek joga van eldönteni, hogy vállal-e gyermeket? (Göndör, 2012) Ha joga van, de lehetősége nincs, miért nem enyhítünk a bevett „szabályokon” és érzékenyítünk a mellettünk élő társaink berögződéseiben? Az ambiciózus nők érdekében – akik szeretnének sikereket elérni mind a családi életben, mind a munkában – indokolt a változás és a változtatás.

---

⁷ A győri Széchenyi István Egyetem szociális munka BA szakán diplomázott 2017-ben. A Hajléktalanokat Segítő Szolgálat Győr szociális munkása.

Véleményem szerint létezik társadalmi és személyes siker. A társadalmi siker az egyénnek a társadalom elvárásaival szembeni megfelelését jelenti. A személyes, individuális siker pedig az egyén saját céljai eléréséhez hozzájáruló lépéseket foglalja magában. A kettőt mégis együtt kell említenünk, hiszen az egyik következhet a másikból. Az egyén magáról alkotott képét alakíthatja a társadalom, a személyiségek sokasága és sokszínűsége pedig formálja a társadalom egészét. Továbbá a siker egy adott életpályán való érvényesülést is jelent, mint a család és a munka.

A nők karrierépítési lehetőségeire hatással van a családban lévő gyermekek száma és a gyermekek kora. Ezek kockázati tényezők lehetnek. Azoknak a nőknek, akiknek már van gyermekük, vagy gyermekvállalás előtt állnak, a jövő- és pályaképe eltér az utód nélküli társaiétól. Ezeknek a nőknek a karrierje akkor alakul ki igazán, amikor a gyermekük felnőtt, nem szorul állandó figyelemre. Ekkor vagy még magasabb presztízst érnek el, vagy éppen az ellenkező irányba fordul el a karrierjük. Az iskolai végzettségtől fog függeni később a munkaerőpiaci helyzet és a munkavégzés milyensége is. (Bukodi, 2005)

Minél jobban kihasználják a rendelkezésre álló időt az édesanyák arra, hogy otthon maradjanak a gyermekükkel, annál nehezebben tudnak majd visszailleszkedni a munka világába, bérük alacsonyabb lesz, mint korábban volt és alacsonyabb, mint azoké a nőké, akik nem tartózkodtak távol huzamosabb ideig a munkaerőpiactól. (Reszkető – Scharle – Váradi, 2011)

A téma alaposabb megismerése érdekében kutatást végeztem. A választott kutatási módszerem az interjú, hiszen a felvetett kérdésekre életszerű válaszokat szerettem volna kapni. Mély- és életút interjúk felvételét céloztam meg illetve a nők párijai esetében strukturált interjúkat vettem fel. Összesen tizenegy interjút készítettem el a kutatásom során. Két-két nőt választottam különböző korosztályokból és a párjukkal is felvettem az interjút (az egyik interjúalany párja nem vállalta a beszélgetést semmilyen formában, így tizenkettő helyett tizenegy interjút tudtam elkészíteni). Minden esetben az egyik nő életében a családi karrier a jellemző, a másikéban pedig a munkahelyi karrier (a karrier szó az én olvasatomban egy adott életpályán való érvényesülést jelent). A korosztályokat a következőképpen tagoltam: 18-35 év közöttiek, 36-50 év közöttiek és 51 év felettek.

A nőkkel folytatott interjúk mindegyike strukturált életút-interjú. Életútinterjú, mert az alanyok egész élettörténetére kíváncsi vagyok, célom, hogy ezek alapján választ kapjak a korai minták kivetüléseire; valamint strukturált, mert a főbb kérdéscsoportokra nagyobb hangsúlyt szeretnék fordítani, míg az életút egyes részeit csak felületesen szeretném megismerni (a kutatás szempontjából nem releváns eseményeket). Valamint az interjúalanyok párijai számára célzott, nyitott kérdéseket tettem fel.

A főbb kérdéscsoportok a következők: gyermekkor, szülői minták, családi háttér, értékek/szokások, tanulmányok, munkahely(ek), munkához való viszony, társadalmi kapcsolatok, jövőbeli tervek, hobbi/érdeklődés.

Kutatás

Kutatásom konkrétan arra kereste a választ, hogyan tudják a nők összeegyeztetni a család és a munka körüli feladataikat, milyen lemondásokkal járhat, ha az egyik területet jobban preferálják, mint a másikat, továbbá, milyen hasonlóságok és különbségek vannak a különböző generációk életútja és értékszémlelete között.

A vizsgálat érdekében tizenegy interjút készítettem el. Hat életútinterjút különböző életkorú és iskolai végzettségű nővel, majd öt strukturált interjút az ő párjaikkal. A korosztályokat a következőképpen tagoltam: 18-35 év közöttiek, 36-50 év közöttiek és 51 év felettek. Tehát három csoport alakult ki a korosztály szerinti felosztásban. Minden csoportból két nőt választottam, egyikük életére inkább a családi karrier a jellemző, míg a másikéra a munkahelyi karrier.

Az 1. számú táblázat bemutatja interjúalanyaim alapadatait.

Az interjú alanyok

Korosztály	Családorientált	Munkaorientált
18-35	Cs1 (20) - Párkapcsolatban él - Állategészségügyi technikus - Jelenleg nincs munkája	M1 (27) - Párkapcsolatban él - Szociális munka asszisztens - Hajléktalanokat Segítő Szolgálatnál dolgozik
36-50	Cs2 (44) - Házass - Három gyermeke van - Nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezik - Takarítónőként dolgozik	M2 (40) - Elvált, élettársi kapcsolatban él - Egy gyermeke van - Több végzettséggel rendelkezik (főiskolai is) - Részlegvezetőként dolgozik a kórház pszichiátriai osztályán
51 év felett	Cs3 (82) - Házass - Két gyermeke és öt unokája van - Nyolc elemi végzettséggel rendelkezik - Földeken dolgozott	M3 (53) - Elvált, párkapcsolatban él - Két gyermeke és két unokája van - Több végzettséggel rendelkezik (főiskolai is) - A Lelki Segély Szolgálat vezetője

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúk elemzése

Elsőként a hat életút interjút szeretném ismertetni, majd a strukturált interjúkat. A szövegben betű és szám kombinációval fogom az egyes alanyokat jelölni – a személyiségi jogok védelme érdekében. Fontosnak tartom, hogy az olvasó megismerje az alanyokat, ezzel is közelebb érezve magához az ő életútjukat.

Az interjúvázlatban is használt szempontok szerint elemzem az elkészült anyagokat. A szempontok a következők: életkor, gyermekkor, szülők nevelési stílusa, szülői minták, szülői támogatás, családi kapcsolatok, gyermekek, társadalmi kapcsolatok (párkapcsolatok, baráti kapcsolatok), időbeosztás, szabadidő eltöltés formái, gyermekekkel való otthon tartózkodás ideje, értékek/értékpreferenciák, iskolai végzettség, tanulmányok, jövőbeli tervek (tanulmányok folytatása, gyermekvállalás), motivációk (a továbbtanulásra, gyermekvállalásra), munkahelyek, nehézségek, összeegyeztetési lehetőségek, hobbi/érdeklődés, otthoni munkamegosztás. A teljesség igénye nélkül az interjúkból a fontosabb és érdekesebb elemeket emelem ki.

Az életút interjúk

Az elkészült interjúkat a kérdéskörökön belül foglalt szempontok szerint dolgozom fel. Az első ilyen szempont az életkor. Cs1 alanyom 20, Cs2 44, Cs3 85, M1 27, M2 40 és végül M3 53 éves. A születési hely és a lakóhely között is vannak eltérések, falutól a nagyvárosig mindegyik településtípus megjelenik.

A gyermekkorral kapcsolatos kérdéscsoport is különbségeket mutat. Cs1 szeretettel gondolt vissza gyermekkorára. Már abban a korban is fontosak voltak számára a barátok. A nála öt évvel fiatalabb öccsével akkor még nem volt jó a kapcsolata, ezzel ellentétben szülei akkori kapcsolata harmonikus volt. Cs2-nek is kedves emlékei vannak a gyerekkoráról. Cs3 gyermekora a világháború alatt zajlott, ez meghatározta az ő életét is. Édesapját besorozták, így édesanyjával ketten közösen végezték a háztartásbeli munkákat. A földeken is dolgozott már kislánykorától kezdve. Hogy saját szavait idézzem: „a háború nehézségei ellenére is boldog gyerekkora volt”.

M1 nem szívesen beszélt gyermekkoráról, kevés jó élményre tudott csak visszaemlékezni. M2 gyermekkorát „zűrösnek” írja le, hogy miért, azt nem fejtette ki. M3 szépnek jellemzi a gyermekkort, fontos volt neki és családjának is a vallás gyakorlása.

A szülők nevelési stílusa, a tanult minták és a szülők támogatása (különösképpen a továbbtanulásra) meghatározó a későbbi életvezetés és motiváció szempontjából. Cs1 szülei szigorúan bántak lányukkal. Édesanyját „rossz követendő példának” nevezi félrelépése miatt (házasságbeli), édesapjától viszont segítőkészséget tanult. A szülők támogatták Cs1 továbbtanulását, azonban ő technikus végzettsége megszerzése után nem szeretett volna egyéb tanulmányokat folytatni. Végzettségét 2016 nyarán szerezte meg, azonban az év végén még nem állt munkába és tanulmányokat sem folytatott. Cs2 szülei szigorúak voltak, akik próbálták motiválni lányukat a tanulásra, ám ez nem sikerült. Cs3 úgy véli, gyermekkorában nem volt szükség arra, hogy szigorúan bánjanak vele, magától is jól viselkedett. Édesanyja és édesapja a hagyományos női-férfi szerepfelosztást képviselte, ami Cs3 életében is

megjelent. A háború ideje alatt a család nem engedhette meg magának, hogy Cs3 tovább tanuljon, és ő sem érzett a tanulás iránt motivációt, inkább a háztartást tartotta rendben és a földeken dolgozott. M1 szülei nem voltak szigorúak, de túl megengedők sem. A szülők M1 18 éves kora előtt meghaltak, így a továbbtanulásban nem játszott szerepet a véleményük. M2 szüleit megengedőnek írja le, és úgy emlékszik nem foglalkoztak azzal, hogy tovább tanul-e. M3 édesanyja háztartásbeli nőként élte le az életét, édesapja a tsz-ben dolgozott. Továbbtanulásába egyikük se „szólt bele”.

A következő kérdéskör a családi kapcsolatokkal foglalkozik. Cs1 kapcsolata édesapjával és öccsével édesanyja félrelépésre után bensőségessé és támogatóvá vált. Cs1 és párja között is harmonikus a kapcsolat. Bár nem élnek együtt, a háztartásbeli munkákat mindig felosztják egymás között, ha huzamosabb ideig együtt tartózkodnak. Cs2 egy három gyermekes édesanyja, akinek jó a kapcsolata a családjával. A család a közelben él, így a kapcsolattartás egyszerű. Gyermekeiről szívesen mesélt, mindkét lánya diplomás, fia pedig általános iskolás. Férjét szorgalmasnak jellemzi, aki szívesen el látja a hagyományos férfimunkákat, de a háztartás körüli egyéb feladatokban nem vesz részt. Cs2 viszont maga is végzi a hagyományos értelemben vett férfimunkákat is. Alanyunk férjével együtt gyári munkás, de marad ideje a családjára és a házimunkára is, mivel kedvező beosztásban dolgozik. Mindhárom gyermekével három évet tartózkodott otthon, mert a megélhetésük biztosítva volt. Cs3 életében a család a legfontosabb, akikhez jelenleg is közel lakik. Az egész családját dolgoznak írja le. Férjével hatvan éve házasok és már Cs3 tizenöt éves kora óta elköteleződtek egymás iránt. A katonaság ideje alatt is kitartottak egymás mellett, majd azután össze is házasodtak és nemsokra rá megszületett első gyermekük. Mindkét gyermeküket a hagyományos értékek tiszteletére nevelték és az ő napjaik is mindig rutinszerűen telnek. Nyugdíjas korukban az unokák felügyeletébe is besegítettek. A szülés után nem maradt otthon gyermekeivel – hiszen a munkaerejére szükség volt –, visszament dolgozni és a gyerekekre a nagyszülők vigyáztak, akik besegítettek a ház körüli munkákban. A rokonok és a baráti társaság együtt dolgozott a földeken, így a munka mellett a társadalmi kapcsolatok ápolására is jutott idő.

M1 a fentebb leírt okok miatt nem szívesen beszélt a családjáról. Azokkal a családtagjaival, akikkel tartja a kapcsolatot, kevés időt tud együtt tölteni tanulmányai és munkája miatt. M2 már elvesztette szüleit, akikkel korábban jó volt a kapcsolata, de nem bensőséges. Később egy gyermeke született, aki szintén diplomás, és akire nagyon büszke. Lánya első házasságából született, jelenleg élettársával él együtt. Volt férje nem segített sem a család gazdasági életébe, sem pedig az otthoni teendőkhöz. Jelenlegi párja ennek az ellentéte. M2 úgy véli, a munka mellett jut ideje a családjára is. Gyermekével két évet tartózkodott otthon, anyagi megfontolásból ment vissza dolgozni, míg gyermeke bölcsődébe járt. Ez a nagyszülők segítségével tudott megvalósulni. Ugyanakkora M2-nek hiányzott a munkája. M3 kapcsolata a családjával nagyon szoros. Két lánya és három unokája van. M3-nak nehezebb esett megszokni a „nagy mama szerepet”, hiszen még mindig aktívan tevékenykedik a saját környezetében és a munkájában is. Elmondása szerint családja egy vidám, sokat mókázó család. Férjétől tizenhét év házasság után vált el, kapcsolatuk azonban továbbra is harmonikus maradt. Kapcsolatuk megromlott így a gyermekeik érdekében úgy döntöttek, hogy elválnak. Úgy érzi, ez jó döntés volt, így a legtöbbet tudják nyújtani gyermekeiknek – külön-külön is. A köztük fennálló konfliktusok megszűntek. Jelenleg egyedül él. M3-nak „lelkiismeret furdalása” volt, a kitolódó tanulmányai miatt. Ez idő alatt kevés ideje jutott a gyermekeire, rendszeresen későn ért haza, mert tanulmányai folytatása mellett dolgozott is.

Az interjúalanyokat arról is megkérdeztem, hogy milyen értékeket tartanak fontosnak az életükben, milyen szokásaik, hagyományaik vannak. Cs1 számára a legfontosabbak a barátai, a családja és az állatok. Társadalmi kapcsolatai ápolására bőven jut ideje, hiszen jelenleg már nem folytat tanulmányokat és nincs munkaviszonya sem. Cs2-nek szintén fontos a család, ezen kívül pedig a munkahelyét említette meg, mint érték. A családjával együtt él, így jut ideje rá, azonban a kikapcsolódásra nem talál módot. A következő alany, Cs3 is azt vallja, hogy a család a legfontosabb érték az életében. Ezen kívül a vallásgyakorlást említette meg. Cs3 már nyugdíjas, de lehetősége és egészségi állapota szerint igyekszik minél több ház körüli feladatot ellátni. Főleg azért, hogy értékesnek érezze magát.

M1 fő lételeme a szeretet és a békesség, azonban szabadidős foglalkozásokra nem jut ideje, szintén a tanulmányai és munkája miatt. M2 a humanitással kapcsolatos értékeket vallja magáénak, e mellett pedig a családi hagyományokat is fontosnak tartja. Megemlítette azt is, hogy párjával a hagyományos női-férfi szerepmegosztás szerint élnek az életüket, de ő ezt kényelmesnek találja, mert párja gyakran besegít neki. Kikapcsolódásra is jut ideje, azonban a munka ebből sok időt elvesz. Munkahelyén kívül máshol is tevékenykedik, önkéntes munkát végez. M3 szereti az állatokat és a sportot, ezekre mindig jut ideje.

Az iskolák és tanulmányok kérdéscsoport is meghatározó kérdéseket vet fel az egyének jövője szempontjából. Cs1 – mint már fentebb említettem – jelenleg nem tanul és nem is dolgozik. Tanulmányai érettségi után két évet vettek igénybe, állategészségügyi technikus végzettséggel rendelkezik. Egyéb tanulmányokba nem szeretne belekezdeni, azonban szakmájában sem tud elhelyezkedni. Erre azt az okot nevezte meg, hogy nem szeretne tanulmányai miatt huzamosabb időre távol maradni a családjától. Cs2 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, úgy érzi, nincs szüksége rá, hogy tovább tanuljon, valamint kedve sincs hozzá és korából kifolyólag már nem is érzi relevánsnak ezt a kérdést (44 éves). 18 éves korában, az érettségi előtt szülte meg első gyermekét, a GYES után egyből kikerült a munkaerőpiacra, a tanulás irányába nem érzett motivációt. Cs3 8 elemivel rendelkezik, őt falujában a kedves nővérek tanították. Tovább tanulni ő sem szeretett volna, és munkaerejére a családban is szükség volt.

M1 27 évesen még nappali tagozatos tanulmányokat folytat a munka mellett. Szociális munka asszisztens felsőoktatási szakképzéssel rendelkezik, jelenleg szociális munka alapszakon tanul.

Ezen kívül levelező tagozaton szívesen tanulna tovább a diploma megszerzése után, ezt a párkapcsolata befolyásolja. Ha párjára, a tanulására és a munkájára is jutna elég ideje, tovább tanulna. M2 több végzettséggel is rendelkezik. Egészségügyi szakközépiskolát végzett (érettségi + általános ápoló asszisztens), majd elkezdett nővérként dolgozni és mellette grafológiát tanult, később szociálpedagógiából szerzett diplomát és elvégzett egy szocioterapeuta képzést. Ezen kívül rendelkezik relaxációs szimbólumpedagógiai végzettséggel is. Lánya a diplomája megszerzése után született meg. M2 szívesen tanul, ha az anyagi kerete megengedi, képzi magát. M3 is hasonló módon több végzettséggel rendelkezik. Szakközépiskolában érettségét és víz- és szennyvíz-technológiai technikus végzettséget szerzett. Majd elvégzett egy OKJ-s gyógyszerári asszisztens képzést. Ezután jelentkezett egyetemre, gyógyszerész karra, de nem nyert felvételt, így üzletvezetői és vendéglátó-ipari végzettséget szerzett. Később nappali képzés keretében elvégezte a szociális munka szakot, 38 évesen szerzett diplomát.

Mellette dolgozott, a tanulás és a munka házassága rovására ment, mert nem volt ideje ápolni a kapcsolatát. Ekkor már két gyereke is megszületett. Ezeket az éveket nehéznek titulálta, a sok feladat összeegyeztetése miatt. Úgy érzi, ahogy nőttek a gyermekei, úgy tudott egyre több energiát befektetni saját munkahelyi előre menetelébe. Jelenleg (53 évesen) mesterképzés iránt érdeklődik.

A tanulmányokból következik a munkahellyel, munkához való viszonytal foglalkozó kérdéscsoport. Cs1-nek jelenleg nincs munkahelye. A család és a munka összeegyeztetésével kapcsolatban nincs tapasztalata, de úgy gondolja, hogy a megsokszorozódott teendők kihatnak mindkét téren való teljesítményre. Úgy érzi, a jövőben nem szeretne nagy családot alapítani, inkább a munkahelyi karriert preferálja. Cs2 jelenleg takarítónőként dolgozik, előtte varrónő volt. Munka mellett családjára is jut ideje, mivel munkaideje kötött. Cs2-nek sincs tapasztalata a családi és a munkahelyi karrier összeegyeztetésével kapcsolatos kérdésekben, de véleménye szerint a nők nehézségekbe ütköznek e téren, mert a nagyfokú terhelés hátráltatja őket az előrehaladásban (mindkét téren) és így nem jut idő mindkét szerepre. A családot és a munkát is fontosnak tartja, mivel a család élete függ a munkahelytől. Úgy gondolja, nem minden nő való családanyának, tiszteli a más beállítottságú embereket is. Cs3 családjával együtt mezőgazdasággal foglalkozott. Szerette, mivel munka közben családjával, rokonaival és barátaival volt együtt. A nők is a földeken dolgoztak, az ő segítségükre, munkaerejükre is szükség volt. Az „ő idejében” a nagyszülők segítettek a gyermekek és a háztartás körüli munkákban, hasonlóan ő is így tett később. Úgy gondolja, azok, akiknek nincsenek ilyen családi kapcsolatai, nehéz helyzetben van. Szerinte nehézséget okoz a család és a munka

összehangolása, már csak azért is, mert a családalapítás önmagában is nagy feladat. Cs3 a családot nagyon fontosnak tartja, így fogalmazott: „ha az embernek nincs családja, szegény marad, bármennyi pénzt keres is”. Cs3 úgy véli, könnyen össze tudta egyeztetni a családi életet és a munkát, mivel a kettő egymás mellett jól tudott működni. Ez nem valósulhatott volna meg az idősebb rokonok segítsége nélkül.

M1 a Hajléktalanokat Segítő Szolgálatnál dolgozik. Számára a család fontosabb érték lenne az életében, de még nincs saját családja, így a munkát részesíti előnyben. Úgy gondolja, a kettőt egyszerre nem lehet maximálisan csinálni, valamiről mindenképp le kell mondani a másik javára. M2 jelenleg a kórház pszichiátriai osztályán dolgozik részlegvezetőként. Előtte nővérként tevékenykedett, amit szintén szeretett. Munkahelyével elégedett. Úgy gondolja azonban, hogy a munkaerőpiac nem elfogadó a pályakezdő nőkkel szemben, de személyes példával nem rendelkezik. A munkája jelenleg nem hátráltatja családi életét, korábban azonban ütközött nehézségbe. „Túl lelkesen” végezte munkahelyi feladatait, gyakran kompetenciahatárain túl is segített a klienseinek (pl. anyagiakban). Ezt azonban megtanulta kezelni. Számára a család és a munka is nagyon fontos, mindkettő az önmegvalósítás miatt. Úgy érzi, jelenleg egyensúlyba tudta hozni a kettőt. Elmondása szerint, ha most szülte volna meg gyermekét, kihasználta volna a három évet (korábban nem tette), hogy otthon maradhasson vele. Szerinte az értékpreferencia a kor előre haladtával a család felé tolódik.

M3 első munkahelye egy gyógyszertár volt. Innen ment GYES-re is. Első gyermekével 2,5 évet tartózkodott otthon, ekkor született meg második lánya (összesen négy évet töltött velük otthon). Amikor ő fél éves volt, megkérték, hogy menjen vissza dolgozni. Gyermekei miatt nem tudta vállalni a két műszakos munkát, így felkínálták neki az egyműszakos lehetőséget. Amikor második

lánya egy éves lett, élt a lehetőséggel, és visszatért a munkaerőpiacra. Kisebbik lány bölcsődébe járt, nagyobbik pedig már óvodába. Akkori munkahelyét teljes mértékben családbarátnak jellemzi, tolerálták azt is, ha gyermekei betegsége miatt nem tudott bemenni dolgozni. Ez fontos és elsődleges szempont volt számára a munkahely kiválasztásánál. Később hatórás műszakban dolgozott, szintén gyermekei miatt. 1990-ben a rendszerváltozás miatt változtak az addigi keretek. Két műszakot kellett vállalnia és hétvégén is dolgoznia. Gyermekei még kicsik voltak abban az időben. Ezért otthagyta munkahelyét és férjével családi vállalkozásba kezdett. A presszó, amit nyitottak jelenleg is működik. M3 ott dolgozott, eközben édesanyja segített a gyermekek felügyeletében. Azonban ő nem volt elégedett, olyan munkát szeretett volna, ahol hétvégei szabadak és azt a családjával töltheti. Elvégezte a szociális munka képzést, 2002-től idősotthonban dolgozott. Kapcsolati tőkéje miatt később (2006) a Lelki Segély Szolgálatnál kezdett dolgozni, Győrben. Jelenleg a dunántúli régió vezetője és nyugdíjas korában is szeretne majd dolgozni. A nehézségek ellenére mindegyik munkahelyével elégedett (volt). Most a napirendjét egy „mókuserékhez” hasonlítja, de szereti a kihívásokat. Mivel gyermekei már felnőttek, több energiát tud magára és a munkájára fordítani. Úgy érzi, sok nő számára a munkahelyi karrier fontosabbá válik, mint a családalapítás, és ezért tolódik ki a gyermekvállalás is. M3 főiskolai tanulmányai előtt vállalt gyermeket, de így is ütközött nehézségekbe a munka és a család összeegyeztetése kapcsán.

A következő rész a társadalmi kapcsolatokkal és a párválasztás, párkapcsolatok kérdéskörével foglalkozik. Cs1 úgy véli, van ideje kapcsolatai ápolására. Két éve van együtt párjával, még a gyermekvállalás kérdésével nem foglalkoztak. Párja próbálja motiválni, hogy minél előbb vállaljon munkát, szeretne Cs1-gyel összeköltözni, azonban az egy keresetből nem oldható meg. Cs2 időközönként találkozik barátaival és családjával, ahogy az idejük engedi. Szomszédaival szintén jó a kapcsolata. Párjával 23 évvel ezelőtt ismerkedett meg, ekkor már volt egy lánya. A házasságkötés után született két közös gyermekük. A gyermekvállalásban nem játszottak szerepet a tanulmányok, mert Cs2 nem tanult tovább. 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, férje pedig érettségivel. Egyikük sem motivált a tanulmányok folytatására, mert véleményük szerint így is jól megélnék. Férje egyáltalán nem segít a háztartásbeli munkákban, de a „férfi munkákat” szívesen megcsinálja. A gyermekekre is inkább Cs2 vigyázott, de úgy gondolja, ebben a szituációban férjétől kapott elégedő segítséget. Cs3 korából fakadó egészségi problémákkal küzd, barátai közül, akiket régről ismert, már többen nem élnek. Akikkel tudja, még tartja a kapcsolatot. Férjét már falujából, gyermekkor óta ismeri. A házasságkötés után a gyermekvállalás volt a legfontosabb dolog az életükben. A tanulmányok itt sem játszottak szerepet, ahogy már fentebb írtam. Hogy Cs3-mat idézzem: „a háztartási munka akkoriban az asszonyok feladata volt”. Jelenleg is e szerint a szerepfelosztás szerint élnek férjével. Unokáikra mindketten szívesen vigyáztak, amikor azok kicsik voltak. M1 úgy nyilatkozott, hogy kapcsolatai ápolására feladatai miatt ideje nincs, igénye azonban lenne. Párjával egy éve van együtt, közös terveik még nincsenek. Nem élnek együtt, így a munkamegosztás kérdése sem releváns. M1 úgy vélte, párja támogatná őt, ha a diploma megszerzése után is tovább szeretne tanulni. M2 családjával közösen gyakran tervez szabadidős programokat, barátaira marad inkább kevesebb ideje. Válása után összeköltözött új párjával, akivel öt éve élnek együtt. Volt férje nem nézte jó szemmel, hogy a munka nagy szerepet játszik az életében, jelenlegi párja viszont becsüli ezt a tulajdonságát és minden vállalkozásában támogatja. Volt férje a háztartásban és a gyermeknevelésben is segített, élettársával viszont a hagyományos szerepfelosztás szerint élnek. M2 alakította így, párja szívesen segítene neki a háztartás körül is. M3 úgy fogalmazott, az

ország minden városában vannak jó barátai. Munkájából kifolyólag sokat utazik, de a családra igyekszik mindig időt szakítani. Volt férjével a házasságkötés után rendezett anyagi háttérrel rendelkeztek, egyikük sem folytatott tanulmányokat, így nem dilemmáztak a gyermekvállalás kérdésén. Később M3 elkezdett felsőoktatásban tanulni, így távolléte problémákat vetett fel a család életében, hiszen még gyermekei is kicsik voltak. Volt férje nem támogatta a tanulmányaiban, mert azok „rengeteg” időt igénybe vettek. Fájdalmas volt M3 számára az is, hogy férje egyáltalán nem segített az otthoni munkákban és a gyermekekkel se foglalkozott annyit. Pozitívnak tartja, hogy egyes férfiak ma már elvállalnak bizonyos „női szerepeket”. Az alanyok jövőbeli tervei a következőképpen oszlanak meg: Cs1 nem szeretne nagy családot alapítani, egynél több gyermeket nem szeretne vállalni a későbbiekben. Újabb tanulmányok folytatása iránt nem érez kedvet. Hamarosan szeretne kilépni a munkaerőpiacra, szakmájában nem tud elhelyezkedni így a helyi gyárban fog munkát vállalni betanított munkásként. Cs2 már nem szeretne új gyermeket vállalni és tanulmányokba kezdeni sem. Cs3-nak életkorából kifolyólag szintén nincsenek tervei gyermekvállalás és a tanulmányok vonatkozásában.

M1 öt éven belül szeretne gyermeket (jelenleg 27 éves), szívesen kezdene újabb tanulmányokba, úgy gondolja, ennek lehetősége az akkori munkahelye rugalmasságán múlik. M2 és párja számára sem releváns már a gyermekvállalás kérdése. Azonban szívesen tanulna még, ha adódna lehetősége valamire, ami érdekl. Úgy érzi, idejébe is beleférne, csak a háztartás fenntartásában okozna nehézséget. M3 gyermekei már felnőttek, így elmondása szerint lenne ideje új tanulmányokba kezdeni, mesterképzés iránt érdeklődik.

Az utolsó kérdéscsoport a hobbi, érdeklődés témakörét foglalja magában. A kérdéskör az szabadidő eltöltés, az arra fordított idő miatt fontos. Cs1 jelenleg otthon tartózkodik, így van ideje a hobbiját gyakorolni. Családjával nem szerveznek közös programokat, családjának nincs ideje és igénye rá. Inkább testvérével ketten töltik el aktívan a szabadidejüket. Cs2 szívesen kertészkedik, erre jut is ideje. Jelenlegi életében a munkája után mindig a háztartásbeli teendők az elsők. Szabadidejét inkább pihenésre fordítja, aztán következik csak a szabadidős tevékenység, amire nincs igazán ideje. Családja a kerti munkákban mindig besegít, ez az a tevékenység, amivel aktívan töltik el idejüket. Cs3 családjával együtt nem szervez közös programokat. Misére jár és rokonait, barátait látogatja. Unokáival és családjával szívesen tölti idejét, azonban az időt inkább csak beszélgetéssel töltik el. Cs3 kedveli az olvasást és mindig besegít a szomszédban lakó családjának a munkába.

M1 úgy fogalmaz, hogy feladatai miatt egyáltalán nem jut ideje szabadidős tevékenységekre, családjával is ritkán találkozik, akkor sem töltenek együtt sok időt. M2 rendszeresen szervez programokat családjával közösen, sokat utaznak. Erre mindig megpróbál időt szakítani, ami sikerül is. M3 életéből sok időt elvesz a munkája, de igyekszik időt fordítani saját magára és a családjára is, akikkel napi szinten találkozik. Szabadidejében inkább tevékenykedik, mint pihen.

A strukturált interjúk

A továbbiakban a strukturált interjúkat elemzem röviden, amelyek az előző interjúalanyok párjaival készültek – nyitott kérdések alapján. Az öt interjút összesítve mutatom be. A kérdések a következők voltak: Mi a véleménye arról, ha egy nő nem vállal családot, inkább a karrierjét építi? Véleménye szerint párja sok időt tölt a munkájával? Marad elég ideje a munka mellett a családjára (közös programok stb.)? Szeretnének még párjával újabb gyereket/gyerekeket vállalni? Véleménye szerint párja milyen nehézségekbe ütközik, ha mindkét színtéren meg szeretne felelni? Mi a véleménye a háztartásbeli nőkről? Ön részt vállal a háztartási munkákban és a gyerekek körüli feladatokban? Ha nem, okoz-e ez konfliktust? Támogatná-e a párját, ha újabb tanulmányokba szeretne belekezdeni? Látott-e valaha példát arra, hogy a női munkaerőt kevésbé becsülik meg? Ez miben nyilvánult meg?

Cs1 párja úgy véli, fontos és normális dolog, ha egy nő a munkahelyi karrierjét építi, mivel a nők alá vannak rendelve a férfiaknak. A munkahelyi ranglétrán való előrelépés segít nekik abban, hogy jobban megbecsüljék őket. Párja még nem dolgozik és tanulmányokat sem folytat, így sok közös programot tudnak szervezni. A gyermekvállalásról még nem gondolkoztak, mivel még nincsenek hosszabb ideje együtt. Úgy gondolja, egy nő mindenképpen nehézségekbe ütközik, ha a családi és munkahelyi feladataiban is meg szeretne felelni, mert nem maradna ideje a kikapcsolódásra és ez megterhelő. A háztartásbeli nőkről az a véleménye, hogy nem segítenek be a család gazdasági életébe, a tehetősebb családok engedhetik meg maguknak, hogy a nő otthon tevékenykedjen. Cs1 párja szívesen besegít a háztartási munkákban, ha megkéri rá. Támogatná párját, ha munka mellett tanulni szeretne, de úgy gondolja, nem olyan világban élünk, ahol egy keresetből meg lehetne élni, így a nappali tagozatos tanulmányokat nem preferálná. A nőkkel szembeni diszkriminációra a fizikai munka terén látott példát, amikor egy erős fizikumú nő szívesen végezte volna a kemény munkát, de nem engedték neki. Cs1 párja azonban hozzátette azt is, hogy ez nem a nők megbecsültsége ellen irányult.

Cs2 párja azt vallja, hogy a nők elsődleges feladata mindenképpen a gyermekvállalás. Véleménye szerint párja nem tölt sok időt a munkájával, hiszen Cs2 munkaideje kötött, napi 8 órát dolgozik és ez ideális. Szabadidejüket inkább csak a kerti munkák során töltik együtt. Úgy gondolja, párja már „idős” új tanulmányok megkezdéséhez, az iskolából „kinéznék” őt és később a munkahelyéről is. Cs2 nem is szeretne már tanulni, ideje sem lenne rá. A háztartásbeli nőkről az a véleménye, hogy ellátják azokat a feladatokat, melyeket más nők munka mellett is ellátnak. Szerinte a családban mindkét félnek kenyérkeresőnek kell lennie. Cs2 párja személy szerint nem vállal részt a háztartásbeli munkákban, 11 éves fiának azonban gyakran segít a tanulásban. A fizikai munkát szívesen megcsinálja. Ez nem okoz konfliktust, inkább csak „vicc tárgya”, hogy például ő miért nem főz.

Cs3 párja úgy véli, hogy a család az első, aztán jön csak a munka, de mindkettőre kell időt szakítani. A családra mindig számíthat ez ember, időskorára úgy gondolja, ez a legfontosabb. Párja és ő sok időt töltöttek munkájukkal anno, ahogy mindenki más is a faluban. Az ő idejükben a család együtt dolgozott a földeken, de a munkaidőn kívül is együtt töltötték az idejüket. Szerinte a mai fiatalok könnyebb helyzetben vannak, több lehetőségük van, hiszen otthonról is lehet dolgozni, van óvoda is, így a feladataikat könnyebbek összeegyeztethetik. Elmondása szerint régen a nők munka mellett egyedül is ellátták egyéb feladataikat. A diszkriminációval foglalkozó kérdésre a következőt válaszolta: „A nő

törékenyebb. A férfimunkát végezze a férfi, az asszonyok pedig a fehérség feladatait”.

M1 egy éve van együtt párjával. Párja úgy gondolja, mindenkinek egyéneként kell eldönteni, mi az, amit előtérbe helyez az életében. M1 tanulmányai mellett dolgozik, így kevés idejük van egymásra, amikor együtt töltik idejüket, inkább csak pihennek. A gyermekvállalás kérdésén még nem gondolkodtak (M1 27 éves, párja 35). Szerinte egy nő problémája legfőképp az időhiány lehet, ha a családi és munkahelyi szinten is meg szeretne felelni. A háztartásbeli nőkkel kapcsolatban nincsenek fenntartásai, azt vallja, hogy mindenkinek meg kell találnia azt a tevékenységet, ami teljessé teszi. Ha együtt tartózkodik párjával, a házimunkát közösen végzik el. Támogatná M1-et, ha újabb tanulmányokba szeretne fogni, de úgy gondolja, az mindenképpen nehézségekkel járna. A nőkkel szembeni diszkriminációra a kisgyermekes édesanyák helyzetét említette. M2 párja véleménye szerint a nőknek karrierépítés után fontos, hogy vállaljanak gyermeket. Párja nem tölt sok időt a munkájával, így gyakran töltik el aktívan a szabadidejüket. Úgy gondolja, párja nem ütközne nehézségekbe, ha mindkét szinten maximálisan szeretne teljesíteni, maximum anyagi terheket jelentene ez a számukra. A háztartásbeli nőkkel kapcsolatban azt válaszolta, hogy fontos kérdés, miért is lesz valakiből háztartásbeli. Azért, mert a családja gazdasági háttere megengedi, vagy éppen erre kényszerült a szigorú hagyományok miatt? M2 párja is besegít a háztartásban, de inkább csak kisebb mértékben, mert M2 szívesen ellátja ezeket a feladatokat is. Úgy gondolja, soha nem árt az életben a tanulás, ezért párját is támogatná, ha szeretne még tanulni. A női diszkriminációra nem látott példát, munkahelyén a nők aránya kb. 90% és ez nem okoz problémát. Az utolsó életútinterjú alany, M3 párjával pedig a fentebb leírt okok miatt nem készült interjú.

Az interjúk összehasonlítása

A témával foglalkozó szerzők véleménye összecseng, miszerint a magyar társadalom alapvetően a hagyományos családmódot képviseli és a tradicionális szerepfelosztást támogatja. Az interjúalanyaim életében is ez volt inkább a jellemző. Az alanyok közül ketten rövid ideje vannak párkapcsolatban, a 30. életévüket még nem töltötték be. Mindkettőjük külön él párjától, de elmondásuk szerint, ha huzamosabb ideig együtt tartózkodnak, és megkérik párjukat, akkor ők besegítenek a házimunkában. Ebből konfliktus nem szokott születni. A másik négy alany családjában a tradicionális értékek jellemzőek. Egyikük hangsúlyozta azt is, hogy a munkája és a házimunka miatt kevés szabadideje marad, azt is inkább pihenéssel tölti. Takarítónőként dolgozik, férje pedig betanított munkás, ami szintén megerősíti a szakirodalmak által leírt feltevést, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében erőteljesebben megjelenik a hagyományos szerepfelfogás. Másik két alanyom életében a váláshoz kapcsolódó okok közt is megjelent, hogy volt férjük nem vette ki a részét az otthoni feladatokból. A 82 éves hölgy pedig, akivel beszélgettem, nem ismer más lehetőséget a női-férfi együttélésre. Korából fakadóan ő ezeket az értékeket sajátította el, és úgy gondolja, férjével tökéletesen kiegészítik egymást a feladatok megosztásában. A következő szempont, amit a szakirodalmak is említenek, a gyermekvállalás kitolódása. A jelenség okának az elhúzóódó tanulmányokat nevezik meg. 22 éves alanyom még nem érzi relevánsnak a kérdést. 27 éves alanyomról, viszont alapvetően elmondhatni, hogy abban a korban van, ahol már érdemes a gyermekvállalást tervezni. Ő jelenleg nappali tagozatos tanulmányokat folytat munkája mellett, de kérdésekre azt felelte, hogy öt éven belül szeretne gyermeket. Úgy gondolom, az ő életútja egy

tipikus példa a kitolódó tanulmányok miatti kései gyermekvállalásra. Hiszen ellentétben velem, 82 éves alanyom már a húszas éveiben megszülte első gyermekét és akkor már házasságban élt. A generációk közti különbségek a gyermekvállalás vonatkozásaiban jelennek meg leginkább. Korábban egy nőnek lehetősége volt gyermeket szülni fiatalabb korban is. Ennek oka az alacsony iskolázottság és a család támogató ereje. Nem gondolom azonban azt, hogy a tanulmányok rovására kelljen egy nőnek gyermeket szülni, a társadalomnak kell megoldást találnia a kérdésre. Egy másik alany életében először a gyermekvállalás játszott szerepet, majd csak ezután kezdte el képezni magát, és több végzettséget is szerzett. Ő egy gyermeket szült. Következő alanyom jelenleg a 40-es éveiben jár, első gyermeke 18 éves korban, az érettségi előtt született. Ennek okán nem érettségizett le, a GYES után azonnal kikerült a munkaerőpiacra és végzettséget nem szerzett. Ennek oka a motiválatlanság volt és az, hogy „elszokott az iskolapadtól”. A legkomplexebben egy másik, magasabb iskolai végzettségű alanyom életében jelentek meg az ezzel kapcsolatos kihívások. Két gyermekét szintén felsőfokú tanulmányai megkezdése előtt szülte meg (ekkor már érettségivel és szakmával rendelkezett). Azonban még a gyermekek kiskorában kezdte el a főiskolát. Elmondása szerint ez volt életének a legnehezebb szakasza, mivel a gyermeknevelést, a tanulást és a munkát szinte lehetetlen volt összeegyeztetnie, valamint gyermekei még igényelték édesanyja jelenlétét. Volt férje neheztelt rá rengeteg teendője miatt. Azt mondja, jelenleg, hogy gyermekei már felnőttek, tud minőségi időt szálni saját magára is.

Tehát egyes interjúalanyok életében is markánsan megjelenik az a tény, hogy gyermeknevelés mellett tanulmányokat folytatni csak úgy lehet, ha egyik a másik rovására megy. A kitolódó tanulmányok kései gyermekvállalást eredményeznek, a korai gyermekvállalás veszélyeztetheti később a motivációt a tanulmányok megkezdésére, a gyermeknevelés és a tanulmányok egy időben való folytatása pedig az időhiány miatt a nők valamely teendőjének nem maximális teljesítését eredményezheti.

A tanulmány szempontjából leglényegesebb kérdés a családi és a munkahelyi karrier összeegyeztetésének lehetőségei. Első alanyom életében ez bizonyult nehéznek, hiszen az interjú elkészítésekor nem folytatott tanulmányokat és nem is dolgozott. Elmondása szerint szakmájában nem tud elhelyezkedni, így a helyi gyárban szeretne dolgozni. A beszélgetés időpontjában már fél éve otthon tartózkodott. A 27 éves alanyról már korábban is írtam, hogy tanulmányai mellett teljes munkaidőben dolgozik is. Így neki nem a családi életére nézve „hátrány” a munkája (mivel velük ritkán találkozik), hanem tanulmányaira. Szabadideje szinte egyáltalán nincs, azt is párjával tölti. További két alanyom életében sem probléma a két színtér összeegyeztetése. Fentebb említettem, takarítónőként dolgozó alanyom nem lát ebben nehézséget, mivel munkaideje kötött, a délutánokat és a hétvégéket otthon tölti. Másik két alanyomnál azonban megmutatkoznak ennek a nehézségei. Egyikük korábban plusz feladatokat is vállalt munkahelyén, pl. anyagiakban segítette klienseit. Otthon is munkájával foglaltoskodott, amit házassága is megsínyllett. Jelenlegi párja mellett ezek a problémák már nem állnak fent „megtanulta a határokat”. Munkája mellett ma önkéntes munkát végez, ha van rá szabadideje. Jelenlegi párja ezt teljes mértékben elfogadja és támogatja. Utolsó alanyom véleménye szerint, csak akkor tudott igazán teljes körű figyelmet fordítani munkahelyi karrierjére, amikor a gyermekei már felnőttek. Amikor diplomásként kezdett el dolgozni, gyermekei már nem igényeltek olyan nagymértékű odafigyelést. Azonban gyermekei születésekor egy gyógyszertárban dolgozott, ahonnan GYES-re is ment. Akkori munkahelyét családbarátnak jellemzi, mivel teljes mértékben támogatták az anyaságot, elfogadták gyermekei miatti távolmaradását. A '90-es években azonban megváltozott a rendszer és

késő estig, hétvégén is dolgoznia kellett (gyermekei ekkora óvodások voltak). Így otthagyta munkahelyét, mert több időt szeretett volna tölteni gyermekeivel. Ezért kezdett saját vállalkozásba akkori férjével, amit a nagyszülők segítségével valósítottak meg. A nagyszülők besegítettek a házimunkában és vigyáztak a gyermekekre.

Az interjúalanyokat megkérdeztem arról is, láttak-e/tapasztaltak-e a nőkkel szembeni diszkriminációt. A válaszok érdekes képet adtak. Egyik alanyuk sem volt személyes tapasztalata e téren, azonban mindegyikük véleménye szerint jelen van társadalmunkban. Többen közülük a kisgyermekes édesanyák nehéz helyzetet említették, valamint a munkakeresés előtt álló pályakezdő fiatal nők nehézségeit.

Arra is keresem a választ, mennyire befolyásolják a szülői minták az adott egyén későbbi motivációt. A kérdést nem konkrétan tettem fel, hanem arról kérdeztem meg a beszélgető partnereim, hogy milyenek is voltak az ő szüleik, milyen jellemvonásokkal rendelkeztek és mennyire bizonyultak támogatónak gyermekükkel szemben. A később elmondottak alapján pedig, az egyes életutakból következtettem arra, hogy a szülők milyen hatással voltak gyermekeikre, milyen értékeiket képviselik vagy tekintik nem követendő példának. Hatással voltak-e a szülők a gyermekük későbbi motivációjára, vagy nem? A kérdésekre a kutatás során nem találtam konkrét válaszokat. Cs1 alanyom szülei szakmával rendelkeznek, azonban lányukkal ellentétben tanulmányaik befejezése után egyszerre kikerültek a munkaerőpiacra. Cs2 szülei próbálták motiválni lányukat a tovább tanulásra, azonban ő nem rendelkezik semmilyen végzettséggel sem. Szülei szigorúak voltak, elmondása szerint rendet tanult tőlük, valamint a pénz beosztását. Cs3 átvette szüleitől és felmenőitől a hagyományos családmodell jellemzőit, életét úgy éli, ahogy korábban szülei is tették. M1 szülei 18 éves kora előtt elhunytak, azonban nevelési stílusukat nem túl szigorúnak és nem túl megengedőnek jellemezte. M1 életében is ez a középút jellemző, hiszen próbálja életét úgy menedzselni, hogy munkája ne menjen tanulmányai rovására. M2 szülei nem biztatták lányukat arra, hogy tovább tanuljon, azonban lányuk az évek során mégis több végzettséget szerzett. M3 édesanyja háztartásbeli volt, lánya viszont szintén több végzettséggel rendelkezik. M3 nem látja életében szülői minták érvényesülését, inkább saját gyermekeivel próbálta megszerettetni az ő általa is kedvelt tevékenységeket. A leírtak alapján is látszik, hogy hat alanyom életére nem vetültek ki nagymértékben a szülői minták. Azonban a kérdés megvizsgálását mégis érdekesnek tartottam, hiszen a továbbtanulás szempontjából a szülők által képviselt minták mérvadók lehetnek. A következő szempont a szabadidő felhasználás. Cs1 esetében ez a kérdés nem releváns, mivel a munka és a tanulmányok sem játszanak szerepet az életében, így marad ideje hobbijára. Cs2 szabadidejét is a ház körüli munkákkal tölti, így ha ezen felül marad ideje, azt pihenéssel tölti. Cs3 is a hagyományos szerepfelfogás szerint éli napjait, de ő szívesen fordítja szabadidejét a házimunkára is, ezen kívül vallást gyakorol és különböző szabadidős tevékenységeket folytat. M1 elmondása szerint neki egyáltalán nincs szabadideje, minden idejét a tanulás és a munka tölti ki. M2 úgy gondolja, elegendő szabadidővel rendelkezik. Családjával sok közös programot szervez, mellette a házimunkát is szívesen megcsinálja, levéve ezzel élettársa válláról a terhet.

M3 is úgy véli, hatékonyan be tudja osztani idejét, hasonlóan M2-höz.

Összegzés

Az interjúk megerősítették a szakirodalomban foglaltakat, miszerint a magyar társadalom a hagyományos családmodellt támogatja. Egy interjúalany életútján keresztül példát láthattunk a gyermekvállalás kitolódására, valamint több olyan alanyt is megismerhettünk, akinek problémát okozott a gyermeknevelés és a tanulmányok összehangolása. A különböző generációk életútjai közötti különbségek is érdekesnek bizonyultak, hiszen más szemlélettel rendelkezik egy 82 éves néni, mint a mai fiatalok vagy akár a középkorúnak mondható interjúalanyaim.

A már családdal és munkahellyel rendelkező alanyok mind azt nyilatkozták, hogy nehézségekbe ütköztek/ütköznek a családi és a munkahelyi karrier összeegyeztetése során. Ez megjelent a főiskola későbbi elkezdésében, a szabadidő hiányában és lemondásokban, amelyek az egyik szegmens rovására mentek.

Meglepő módon a diszkriminációval kapcsolatban egyik alanyomnak sem volt személyes tapasztalata, de mindegyikük érzi a probléma súlyát és tudja, hogy a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés jelen van társadalmunkban.

A szülőktől látott minták kivételére sem találtam konkrét megnyilvánulásokat. A szülők támogató voltát, valamint a szülők nevelési stílusát ettől függetlenül fontosnak tartom, mivel az meghatározó lehet az egyén későbbi életvitele és motivációja szempontjából. Az interjúalanyok többen elmondták, hogy családjuk nem bizonyult támogatónak vagy éppen túl megengedő volt, ennek ellenére két alanyom is több végzettséggel és főiskolai diplomával is rendelkezik. Ennek az ellentettje is megjelent, amikor a szülők próbálták gyermekeiket a tanulásra buzdítani, ők viszont mégsem tanultak tovább, vagy olyan végzettséggel rendelkeznek csak, amellyel nem tudnak elhelyezkedni.

Az utolsó szempont a szabadidő felhasználás volt. Hatból két nő mondta csak azt, hogy van ideje különböző szabadidős tevékenységeket folytatni. Egyikük nem tanul és nem dolgozik, másikuk viszont részlegvezető pozícióban végzi munkáját. Az ő elmondása szerint jelenleg, hogy lánya is felnőtt, van szabadideje. Korábban a munkája több időt elvett az életéből, de véleménye szerint ez az ő hibája volt, mert túl sok plusz feladatot vállalt. Jelenleg a ház körüli feladatokat is szívesen elvégzi és abban segítséget is kap. Másik két családorientált alanyom (82 és 44 évesek) úgy gondolják, szinte nincs szabadidejük. Idősebb alanyom ezt nem látja problémának, mivel a hagyományos szerepmegosztás szerinte élte le életét és ezt pozitívnak tartja. A másik alany viszont munkája mellett szabadidejében is a háztartási feladatokat végzi, így, ha ezen felül is marad ideje, azt pihenéssel tölti. Ő nincs megelégedve ezzel a munkamegosztással, férjétől több segítséget várna el. Ellentétben az először említett alanyal, 27 éves beszélgetőpartnerem életében jelenleg a tanulmányok és a munka is szerepet játszanak, így ő is azt vallja, hogy egyáltalán nincs szabadideje. Utolsó alanyom úgy gondolja, gyermekei nagykorúvá válása után szabadult fel csak annyi szabadideje, hogy saját magával, tanulmányaival és a munkájával tudjon foglalkozni, korábban komoly problémákba ütközött.

A férfiakkal készített beszélgetések tapasztalatai nem teljes körűek, hiszen számukra csak strukturált, célzott kérdéseket tettem fel. Alapvetően azt tudom mondani, hogy a párok szemléletén is látszik a hagyományos szerepfelfogás fontossága. A többi kérdésben megoszlottak a vélemények. Arra a következtetésre jutottam, hogy ennek a szerepfelfogásnak a lazítása fontos kérdés, mivel minden egyes alanyom életében valamilyen formában megjelent és hátrányt jelentett.

A hagyományos női-férfi szerepfelfogás lazítása fontos szempont, amelynek elérése már nagy előrelépés a nők helyzetének javulásában. Úgy gondolom, a nők életének komplex nehézségei vannak és ezek közelebbről való megismerése segíthet az előbb említett célok elérésben. Az interjúk feldolgozása során összehasonlítottam a különböző életutakat. Az eredményből arra tudok következtetni, hogy a fiatalabb generációk értékszemlélete jelentősen eltér az idősebbektől. Az ő életükben már látszanak a szemléletváltás jelei, a háztartási feladatok megosztását illetően. Természetesen két interjúalanyról beszélünk most, általánosítani nem tudunk, de úgy gondolom mégis, hogy ez a lassú folyamat, amit változásnak nevezünk, már elindult.

Felhasznált irodalom

Bukodi, Erzsébet (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In: Nagy, Ildikó, - Pongrácz, Tiborné, - Tóth, István György (szerk.). Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 15–43.

Göndör Éva (2012): A családi és a munkahelyi feladatok összehangolását segítő és gátló jogintézmények a munkajogban. Győr

Nagy, Beáta (2009): A munkavállalás és a gyermekvállalás paradoxona - Bevezető gondolatok, Szociológiai Szemle, 3. 81–91.

Reszkető, Petra, – Scharle, Ágota, – Váradi, Balázs (2011): A kisgyermek napközbeni ellátásának bővítése: célok, eszköztár és várható társadalmi hatások. In: Nagy, Ildikó, - Pongrácz, Tiborné (szerk.). Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. Budapest: TÁRKI - Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 171-191. p.

Kóbor Krisztina⁸: „Gyárilag civilek”^{9,10}

– Női vezetők a civil/nonprofit szektorban

Kulcsszavak: civil/nonprofit szervezetek, női vezetők, gender, társadalmi szerepvállalás, familizmus

Absztrakt:

PhD kutatásom során, mely a szociális és gyermekvédelmi célú civil/nonprofit szervezetek kapcsolatainak sajátosságait tárta fel két régióban (Nyugat-dunántúli régió és Észak-alföldi régió) (Kóbor 2012), a vizsgált szervezetek sajátosságai között szerepelt, illetve több interjúalanyom igazolta, hogy egyre több nő alapít, illetve vezet civil/nonprofit szervezetet. Ez a kutatási „melléktermék” indította el a jelenlegi kutatási irányt, melynek keretében a gender és a civil/nonprofit szervezetek témáit fűzöm össze.

„Ez nekem valami belső késztetés...”¹¹

A szociálpolitika nem szerinti értelmezése több kutató megközelítésében (Adamik 2012, Aczél és Szikra 2012) a maternalizmus elméletével magyarázza a nők által alapított, illetve működtetett szervezetek létét és növekvő jelenlétét. A hagyományos megközelítés szerint a férfiak dolga a munkavállalás, a család eltartása, míg a nők a családi összetartást, az otthon melegét biztosítják. Ugyanakkor szintén a női feladatok között szerepelt és szerepel a mai napig a rászorulókról való gondoskodás, a karitatív munka, nem csak az otthon, családtagok között betöltött szerepeket tekintve, hanem társadalmi szerepvállalással is. Mindez azt jelenti, hogy a „gondoskodás” az a csatorna, melyen keresztül a nők a közélet és a munka világának területére jutnak. Aczél és Szikra ezt a jelenséget nevezi társadalmi anyaságnak (social motherhood). Kérdés tehát, hogy maternalizmus jelensége áll-e a nők által alapított és vezetett növekvő számú civil/nonprofit szervezet mögött? Továbbá: a civil/nonprofit szervezetekben elért karrier adja meg azt az önmegvalósítási szükséglet kielégítést a nők számára, mely rugalmasan összeegyeztethető hagyományos szerepeikkel?

⁸ Kóbor Krisztina szociális munkás és szociálpolitikus. Jelenleg a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszékének adjunktusa.

⁹ Köszönöm a fogalmat Nagy Sándornak, Homo Faber Alapítvány, Mezőtúr.

¹⁰ 7. interjúalany

Dupcsik és Tóth (2008) másfajta megközelítésben mutat utat a kérdésben. Állításuk szerint a magyar társadalom, bár értékrendjében, attitűdállításában hagyományos értékrendet követ a nemi és családi szerepek megoszlását és gyakorlását tekintve, a valóságos viselkedés ennek gyakran ellentmond. A familizmus jelensége a szerzőpáros állítása szerint azokban a társadalmakban erősödik fel, ahol hagyományosan gyenge a civil társadalom és az állam általi központosításnak erősek a hagyományai (ilyen társadalom Magyarország), így az egyének számára a család képes csak védelmet nyújtani (familizmus, mint társadalmi állapot). A szó másik jelentését használva (ideológiailag) a magyar emberek többsége szívesen élné az életét a hagyományos értékrend szerint (férfi a kenyérkereső, nő az otthon melegéért felelős személy), de erre gazdasági és társadalmi kényszerek miatt nem nyílik lehetőség. Ebben az olvasatban kérdés tehát, hogy a magyar nők számára a civil/nonprofit szervezetekben végzett vezetői munka adja-e meg a hagyományos értékrend és a kétkeresős családmódel közötti áthidaló megoldást? Lehetséges-e, hogy a női vezetők a családban képviselt értékrendet mentik át és terjesztik ki a civil/nonprofit szervezetre, melyet vezetnek, érdekes módon egyúttal a familizmus jelenségét csökkentve és a civil szektort erősítve?

A kutatási problematika másik felét a nők vezetőként való működése adja. Több kutatás bizonyította, hogy a nők a férfiaktól eltérő módon működnek, mint vezetők (Nagy 2001, 2003, 2005, 2006, Nagy – Vicsek 2008, Lansford – Clements – Falzon – Aish – Rogers 2010, McInnes 2013). Általában azonban a női vezetőkhez negatív képet társítanak a beosztottak (kemények, befolyásolhatók, érzelmeik által vezéreltek), s a legtöbb esetben a hagyományos szerepmegosztást (talán a családi szerepekből átvéve?) támogatták (férfi a vezető, nő a beosztott). Tény, hogy létezik nőies vezetési stílus és férfias vezetési stílus, ami már a szocializáció során kialakul. A nők ritkábban alkalmaznak parancsokat, inkább interaktívabb, a kollégák részvételére alapozó vezetési stílust használnak.

A PhD kutatásomban elhangzott kijelentéseknek megfelelően a nők által vezetett civil/nonprofit szervezetek aktívabban működnek, sikeresebbek a bevonásban, a célcsoportok aktivizálásában, kitűzött céljaik elérésben. Kérdés jelen kutatási tárgyunkat tekintve, hogy mindez vajon a női vezetői stílusnak köszönhető-e? Sikeresebbé tud-e tenni egy nő egy civil/nonprofit szervezetet, mint egy férfi, s ha igen, milyen okokból kifolyólag?¹¹

Összefoglalva tehát, jelen tanulmány négy témakört vizsgál hét, Győr-Moson-Sopron megyében működő civil/nonprofit szervezet női vezetőivel készített strukturált interjú¹² alapján:

- a helyicivil.hu adatbázisából kiválasztott szociális célú szervezetek tevékenysége,
- a vezetőnők számára a civil/nonprofit szervezethez vezető út,
- a női vezetők ismérvei, valamint
- a női vezetők és a siker témakörét.

¹¹ Jelen tanulmány keretei között nem mindegyik feltett kérdést tudom megválaszolni, hiszen még nem nyílt lehetőség férfi kontrollcsoporttal is elvégezni a vizsgálatot. Emellett azt is szem előtt kell tartani, hogy a vizsgálatot csak és kizárólag a civil/nonprofit szférában végeztem, így a profitorientált szféra női vezetőiről nem rendelkezem információkkal.

¹² Az interjúk elkészítésében és feldolgozásában, a témáról való gondolkodásban kiemelt szerep jutott **Kiss Norbert** szociális munkásnak, akinek felbecsülhetetlen segítségét ezúttal is köszönöm.

„... a nők azért mindig aktívabbak voltak, mint a férfiak.”¹⁴

A helyicivil.hu adatbázisa (2016) szerint Győr-Moson-Sopron megyében összesen 288 szociális célú civil/nonprofit szervezet található, melyből 77 szervezetnél kizárólag női vezető tisztségviselő található (elnök, képviselő, titkár). Ez az összes szociális célú civil/nonprofit szervezet több mint negyedét teszi ki a megyében.

A legaktívabb nőket összefogó településnek Börcs és Öttevény bizonyul, ahol az összes ilyen céllal bíró szervezetet nő vezeti (3-3 szervezet), de szép aránnyal dicsekedhet Mosonmagyaróvár is (ahol korábbi kutatásaim bebizonyították, hogy élénk civil élet folyik) – 32 szervezetből 10 női vezetés alatt áll.

A legtöbb szociális célú civil/nonprofit szervezet természetesen – a település nagyságából adódóan – Győrött található (142 szervezet), ahol ezek 18%-át vezetik nők. Sopronban az 58 szervezet hatodánál találunk női vezetést. Az adatbázis azonban nyilván bejelentett adatok alapján dolgozik, tehát nem mutatja a „valaki más neve alatt futó” szervezeteket, ahol előfordulhat, hogy az érdemi munkát a férfi vezető neve alatt nő végzi, vagy éppen fordítva. Szintén előfordulhat, hogy különböző szervezetek ugyanazzal a vezetéssel működnek, ami befolyásolja az adatainkat, ugyanakkor az adatbázisban szereplő szervezetek egyenkénti áttekintésénél elhanyagolható számú esetben találtunk egyezést.

„...ne csak dumáljunk, hanem csináljunk egy olyan alapítványt, ami összefog bennünket.”¹⁵

1. táblázat: A vizsgált szervezetek jellemzőinek összefoglalása¹⁶

Szervezet	Célcsoport, tevékenység	Jogi forma
1. (Győr)	hátrányos helyzetű, magatartászavaros, oktatási intézményben túlkoros gyermekek, fiatalok – az oktatás minőségének javítása, hatásgyakorlás a szociokulturális jellemzőkre	alapítvány
2. (Győr)	halmozottan sérült személyeket nevelő családok érdekképviselésének elősegítése, támogatás nyújtása	egyesület
3. (Gyórság)	nyugdíjas klub a településen fellelhető idősök számára	egyesület

¹⁴ 4. interjúalany

¹⁵ 2. interjúalany

A szervezetek és interjúalanyok kiválasztásánál nem játszott szerepet a szervezet jogi formája, nagysága, a település, ahol bejegyezték, a célcsoport vagy bármi más kemény adat, csak és kizárólag az volt a cél, hogy női vezetője mihamarabb elérhető legyen számunkra.

4. (Répceszemere)	nyugdíjas klub a településen fellelhető idősök számára	egyesület
5. (Mosonmagyaróvár)	jótekonyság a város rászoruló lakosainak	egyesület
6. (Nyúl)	óvodáskorú gyermekek támogatása	alapítvány
7. (Sopron)	halmozottan sérült gyermekek fejlesztésének támogatása, megvalósítása	alapítvány

Forrás: saját kutatás

A kutatásban véletlenszerűen kiválasztott szervezetek alapvetően a szociális célú civil/nonprofit szervezetekben leginkább megjelenő két nagy célcsoporttal foglalkoznak, a gyermekekkel és az idősökkel.

A hét vizsgált szervezet közül kettő köthető intézményhez (egy iskolához és egy óvodához), a többi nem forrás-kiegészítésre létrejött szervezet.

A szervezetek Győr-Moson-Sopron megye településein kerültek bejegyzésre, hatáskörüket tekintve inkább lokálisan, az intézmény ellátottjainak, illetve a település lakóinak jólétét szolgálva működnek, regionálisan vagy megyei szinten működő szervezet nincs köztük.

A szervezeti formát tekintve csak alapítvány és egyesület fordul elő.

Két szervezet tekintetében kiemelkedőek a más szervezethez kötődő kapcsolatok. Egyik szervezet esetében egy országos ernyőszervezet részeként működnek, a másik szervezetnek viszont az a célja, hogy a településen működő többi civil/nonprofit szervezetet és a velük kapcsolatba kerülő rászorulókat támogassa.

„...kitermelt magából az alapítvány.”¹⁷

A civil/nonprofit szervezethez vezető út a megkérdezett női vezetők számára is leginkább úgy alakult, ahogy a többi szervezet esetében lenni szokott (Kóbor 2012), azaz személyes érintettség nyomán alakult ki maga a szervezet (halmozottan sérült gyermek a családban vagy a vezető maga is nyugdíjas lett, így megszületett a motiváció a klubra). A megkérdezett hét szervezetvezető közül csupán kettő mondta, hogy az alapítvány/egyesület már létezett, amikor ő kapcsolatba került vele.

„Úgy indult a történet, hogy személyes érintettség. Én úgy gondolom, hogy a civileknél valamilyen személyes érintettség azt gondolom, hogy az a fő motiváció. A mi esetünkben is, tehát az első gyermekünk központi (idegrendszeri) eredetű mozgássérült. Sopronban nem volt semmiféle fejlesztési lehetőség akkor (...) Hát nem tudom, hogy ha a fiam nem fogyatékkal élő érdekelne-e a dolog. Nem tudom miért, de mi ebbe belenőtünk, ez így alakult. Tehát már dolgoztunk a fejlesztésen, mikor én erre a pályára léptem. Tehát először gyógypedagógiai asszisztensként végeztem, azt követően

szociálpedagógus és családpedagógusként végeztem. De akkor már megvolt az indíttatás, akkor már megvolt a gyermekünk.” (7. interjú)

„Ez teljes mértékben civil szülői kezdeményezésként indult el.” (6. interjú)

„Öten-hatan összedugtuk a fejünket és akkor mi klubszerűen elkezdtünk mocorogni...” (5. interjú)

„...mert adva van mindegyik családnak egy sérült gyermeke, akiket mi szeretnénk családban nevelni. (...) Tehát nem mondunk le róluk és hisszük és valljuk, hogy a szeretet, ami őket körül veszi a családban az, azt mondom, hogy 50%-os gyógyír. De mivel a gyerekek 24 órát igényelnek naponta, nagyon sokról le kell mondanunk.” (2. interjú)

„Láttam, hogy valami hiányzik itt az embereknek, ez az összejövetel. Tehát társas lények vagyunk, egész máshogy érezzük magunkat, ha összejövünk. (...) Nyugdíjba mentem 2004. 04. 04-én, akkor jött létre ez a klub.” (4. interjú)

Ugyanakkor a két szervezet esetében, amelyben a jelenlegi vezetők nem tartoztak az alapítók közé, szintén beszélhetünk személyes érintettségről.

„Hát akkor én még nem dolgoztam az intézményben, mikor az alapítvány indult. Egyszerűen a kollégák közt felmerült az igény erre, mert ugye, akkor még önkormányzati intézmény lévén. Tehát az ember mindig küzd, mert nincs elég pénz és akkor a kollégák úgy gondolták, hogy jó lenne egy alapítványt létrehozni, támogatókat keresni és akkor ez valószínűleg így tudnak kicsit többet adni maguknak. Úgy maguknak, hogy a munkájukhoz, technikai felszereltséghez és a gyerekeknek is többet tudnak adni. Na- és én így nagyjából ekkor kerültem az iskolába. Aztán először így az adminisztratív dolgokat végeztem, aztán nagyon gyorsan változtak itt a körülmények. (...) Helyettes lettem, aztán 6 vagy 7 éve lettem elnök. (...) Régen is ifjúsági szervezetben dolgoztam, és azok közé tartoztam, tartozom most is, hogy meglátok, meghallok valamit; és arról valami eszembe jut, hogy mit lehetne csinálni. Hogy lehetne csinálni, És akkor ez így hozta magát. (...) És én úgy gondolom, hogy ebben a nagyon sokat változott, nagyon felgyorsult világban is nagyon fontos dolog, hogy valami mást, valami alternatívát mutassunk a fiataloknak, hogy lehet nemcsak az utcán jól érezni magukat, nemcsak a rossz dolgokkal, hanem így együtt összeülni, gyöngyöt fűzni. Tehát ez motivált mindig. Meg amikor én az intézménybe kerültem, az iskolába, akkor volt nekem is két kisgyermekem. És amikor már az embernek már van saját gyereke, megint másként nézz arra a többire, akinek nem jut annyi, hogy mondjuk, családban nőjön föl, törődjenek vele. Hát ez így a személyiségemhez hozzátartozik, hogy így odafigyeljek emberekre, fiatalokra, gyerekekre.” (1. interjú)

„Tehát 25 évvel ezelőtt kezdtek azon gondolkodni, hogy a faluban azoknak az embereknek, akik ugye már nem dolgoznak, de nem is túl öregek valami olyan elfoglaltságot nyújtsanak, akkor legyen valami, ahová összejárhatnak, ahol értelmes szórakozásuk van, és rendszeresen. Na, hát ezért alapították meg 25 évvel ezelőtt, ezt a nyugdíjas klubot, merthogy akkor még nyugdíjas klub volt a neve. Aztán, ugye, később, már az én vezetésem alatt egyesületté alakultunk. Mivel az egyesületnél jobban volt lehetőség arra, hogy támogatást nyerjünk pályázatok útján. Ezért, ugye, egyesületé

alakultunk. (...) Tulajdonképpen lehet, hogy ezek nagy szavak, de igaz (...) én, mióta az eszemet tudom, én mindig pedagógus akartam lenni. Azért, mert nekem a munkám – tehát a gyermekekkel való tevékenykedés – nem csak a munkám volt, hanem a hobbim is. Tehát a hobbim a munkám, munkám a hobbim. Nekem örömet okozott a gyerekekkel való foglalatosság, és már akkor tudtam, hogy ha jól akarok én a gyerekekkel bánni, és eredményt akarok elérni, akkor nekem a szülőkkel, felnőttekkel is meg kell találnom a hangot. Különböző ellentmondás lenne, azaz köztem és a szülő között. Tehát meg kellett találnunk az összhangot, hogy egy irányba vigyük a gyerekeket. Nos, én mindig is kedveltem az idősebbeket régebben is. S az én gyerekeim is ilyenek lettek, a saját gyerekeim. Mert hát valahogy ez úgy látszik, hogy a mi családunknak tulajdonsága, hogy az idősekkel nem csak hogy tisztelettel bánnunk, de szeretjük is őket. Nos, akkor hát így már jön az, hogy hát nem csak annak a korosztálynak a szüleivel, a felnőtt társadalommal tudtam én bánni, hanem akkor már az idősebbekkel, az ő nagyszüleikkel is. Bár én azt mondom, hogy hasonlít az idősekkel való bánás, az hasonlít a gyermekekkel való bánáshoz. Mert nem véletlenül mondják azt, hogy ahogy idősödünk, hasonlítani kezdünk ismét a gyermekekre. Ez tényleg így is van, mert tapasztalom.” (3. interjú)

Az interjúkat végigolvasva, Lévai Katalin (2000) csaknem 20 évvel (!!!) ezelőtti rádiós pályázata jutott eszembe, melyben arra kérte a női hallgatókat, hogy írják meg neki sikeres élettörténetüket. Jellemzően középkorú, vidéki, segítő szakmában (ápolónő, pedagógus, szociális munkás) dolgozó nőktől kapott írásokat. „A közéletbe csak kevesen váltottak belépőjegyet, viszont sokan érezték úgy, hogy „kell egy csapat”, amellyel fel kell építeni, létre kell hozni valamit, amiből másoknak is haszna lehet. (...) ..A gyógyító emberek hivatástudatáról, az egyéni és a kisközösségi kezdeményezések hatékonyságáról is szól néhány vallomás. A szakmai megszállottságról, az alacsony beosztásban is átélhető küldetéstudatról, arról a hitről, hogy léteznek embereket összekötő láthatatlan szálak, és olyan emberek is, akik ezeket meglátják. (...) a munkautak kevésbé hangsúlyosak, mint a magánélet vonulata. Az előtérben a családi, a rokoni és a párkapcsolatok, vagyis a „házi szövetségek” állnak.” (Lévai 2000: 209., 212., 213.)

Egyrészt azt gondolom, hogy mindez jól mutatja, hogy az elmúlt 20 évben sem osztozottak bővebben a nők számára a közéletbe való „belépőjegyeket”, hiszen Lévai Katalin szavai mintha csak a fenti interjúrészleteket elemeznék. Interjúalanyaim motivációi jól mutatják, hogy a személyes érintettséget hogyan váltják közösségi kezdeményezésre, a saját maguk számára felépített szolgáltatást hogyan terjesztik ki másokra, illetve az adott témáról (fogyatékos, nyugdíjas lét) megszerzett tudást hogyan osztják meg.

Tehát az Adamik (2012), illetve Aczél és Szikra (2012) által maternalizmusnak nevezett jelenség él. A nők „átmentik” hagyományos szerepeiket a munkájukba is, s nem csupán családjukban töltenek be anyaszerepet, de az általuk felépített kis közösségekben is. Ugyanakkor az általam megkérdezett nők számára nem a civil/nonprofit szervezet alapítása, illetve vezetése adta meg a közéletbe vagy a munka világába való belépést, hiszen mindegyikük önkéntesen végzi az alapítványi/egyesületi munkáját, és a szervezet vezetése mellett saját munkájuk szolgál bevételi forrásként.

A Dupcsik és Tóth (2008) nevével fémjelzett familizmus jelensége viszont ebben az esetben nem állja meg a helyét. Mivel a megkérdezett vezetőnők nem kapnak juttatást a civil/nonprofit szervezetben

végzett munkájukért, nem állíthatjuk azt, hogy ez a tevékenység lenne a megoldás, hogy a családjukban maradjanak és bevételhez is jussanak.

A családi értékrend ugyanakkor több esetben megjelenik a civil/nonprofit szervezetben végzett munkában („*Mert hát valahogy ez úgy látszik, hogy a mi családuknak tulajdonsága, hogy az időssekkel nem csak hogy tisztelettel bánnunk, de szeretjük is őket.*” – 3. interjú; „És amikor már az embernek már van saját gyereke, megint másként nézz arra a többire, akinek nem jut annyi...”- 1. interjú), ez azonban már nem a vezetők saját családját, hanem a civil/nonprofit szektort erősíti. Nem (csak) a család profitál az érvényesített értékrendből, hanem a kisközösség, amit a civil/nonprofit szervezet foglal keretbe, és ez a folyamat a centralizáció ellen hat, a decentralizáció eszköze.

Ezekben az esetekben a család más módon is erősíti a civil/nonprofit szektort. Minden megkérdezett vezetőnő bevonja a családját a szervezetbe végzett munkájába, így a család erőforrásként szolgál az alapítvány/egyesület számára.

„...nekem nagyon sokat segítettek a gyerekeim, a volt férjem is jött programjainkra segíteni. Tehát ők is abszolút ezt a vonalat képviselték, meg ez így hozzátartozik az életünkhöz.” (1. interjú)

„Segítenek benne, nem hogy akadályozzák, hanem segítenek.” (3. interjú)

„Nagyon összefér, hiszen a férjem is tag. Ő az egyetlen férfi az énekkarban. Összefogunk, és mindenhova együtt megyünk.” (4. interjú)

„Két lányom van, mindegyik szívesen segít, mert látják, hogy én is élvezem a dolgot, meg hogy van értelme.” (5. interjú)

„Abszolút belevonom őket. (...) Hát mi ebbe szocializálódtunk. Tehát összeházasodtunk, született egy gyerekünk és puff fejleszteni kell. Onnantól már a szabadidőnk is úgy alakul, hogy a barátaink is sorstársak, és együtt szervezünk programokat. Mi a szabadidő és mi a munka? Tehát itt a határvonalak kicsit összerosódnak.” (7. interjú)

A család és a civil/nonprofit szervezet tehát összefonódik egymással, a szervezet „életének minden szakaszában”. A család adja a motivációt a szervezetben végzett munkára, vagy a szervezet létrehozására, megalapozza a szervezetben érvényesített értékrendet és erőforrásként szolgál a szervezet számára, hogy fennmaradását biztosítsa. Ugyanakkor azt feltételezem¹⁸, hogy a női vezetés alapvetően meghatározza azt, hogy a szervezetben milyen értékrend érvényesül és azt, hogy a család milyen arányban vonódik be a szervezet működtetésébe. Ettől „más” a nők által vezetett civil/nonprofit szervezet.

„Szerintem ez is egy család.”¹⁹

Nagy (2013) bizonyítja, hogy a női vezetők 20 évvel ezelőtt viszonylagosan jobb helyzetben voltak, mint manapság. A rendszerváltáskor az aktív korú nők nagyobb aránya dolgozott, mint ma, egyre

magasabb pozíciókban (bár inkább a vezetői hierarchia második vagy harmadik szintjén, nem csúcsvezetőként, illetve inkább a feminizálódott szektorokban), és a jóléti rendszerek is jobban támogatták munkavállalásukat. Mára a vezető szellemi foglalkoztatottak között a nők alulreprezentáltak, csökkent a nők jelenléte az igazgatótanácsokban, és inkább végrehajtó pozíciókat töltenek be. (Nagy 2013)

Bár a fenti tények a nők vállalati szektorban betöltött vezetői szerepét jellemzik, a mögöttes nehézségek, okok ugyanazok minden szektorban. A magyar társadalom alapvetően a hagyományos szerepmegosztást támogatja (Pongrácz és S. Molnár 2011), és Nagy és Vicsek (2008, 2011) kutatásai szerint az önkormányzati és vállalati szektorban – bár elismerik a női vezetők szakmai hozzáértését – erősen megkérdőjelezzik a nők vezetői kompetenciáit. Különösen nagy támadások érik azokat a nőket, akik kisgyermekük mellett térnek vissza vezetői pozícióba, még akkor is, ha a vállalat ösztönzésére teszik ezt.

A vizsgált civil/nonprofit szervezetet vezető nők ugyanakkor egyértelműen állították, hogy nemük miatt soha nem érte őket hátrányos megkülönböztetés a civil/nonprofit szervezetben végzett munkájuk során. Nem érezték, hogy nemük miatt ne válhatnának a szervezet vezetőivé, és más szervezetekkel való együttműködés során sem érte őket konfliktus vagy hátrány. Interjúalanyaim inkább előnyként értékelték női mivoltukat, s azokat a tulajdonságokat domborították ki, melyeket a kutatások is a női vezetők előnyeiként sorolnak fel (kommunikáció, konfliktuskezelés, gondoskodás, résztvevő-együttműködő stílus).

„Nagyon fontos az emberekkel való törődés minősége. Hogy hogy tudom én rávenni a kuratórium tagjait, hogy igen, ezt te csináld meg. Nem akarok rá odafigyelni, hanem mára ez legyen meg. Tehát, hogy úgy irányítani őket, hogy ő azt tegye, amit én szeretnék. Ez a legfontosabb. Meg hát a kommunikáció, ugye, hogy az ember, hogy közli, hogy kér.” (1. interjú) „Például nem éreztetem senkivel, hogy én vagyok a vezető. Én ugyanolyan ember vagyok, mint a többi. Nem éreztetem soha senkivel, hogy én függök valakitől, vagy hogy ők függnek tőlem. Magyarán mondván egy kapufán vagyunk mind.” (4. interjú)

Civil/nonprofit szervezetben tehát mást jelent nőként vezető szerepet betölteni, mint a profitorientált szektorban. A megkérdezett vezetőnők közül ketten is családként fogják fel a civil/nonprofit szervezetet, amely a maternalizmus elméletét támasztja alá.

„Szerintem ez is egy család. A családban általában a nő az, aki a szolidabb, odafigyelőbb, babusgatóbb, törődő, összetartó vonalat képviseli. Szerintem egy civil szervezet vezetőjeként is ugyanezekkel kell foglalkozni, csak- mondjuk, más lépésben, más emberanyaggal.” (1. interjú) „Adott esetben egy – most azt mondom, hogy egy – anya lehet, hogy jobban rálát, hogy azt a pénzt hogyan tudom beosztani, most akár a családi szinten, akár egy alapítványnál is és jobban el tudja dönteni talán, hogy most arra tényleg szükség van, tényleg oda kell-e adni.” (6. interjú) Kérdés azonban, hogy mindez elég-e ahhoz, hogy a nők által vezetett civil/nonprofit szervezetek sikereesebbek, aktívabbak legyenek, mint azok, amiket férfiak vezetnek? Egyáltalán mi a siker az alapítványt/egyesületet vezető nők számára?

„Siker? Az összetartozás.”

„Van sokfajta siker. Fizetést nem kapok érte, de mondjuk a gyerekszemek, a szülők (...). Ez is egy siker” (1. interjú)

„...ez egy közösség – egymásért, ugye, most már kiállnak, és a közös célokért tudnak együtt dolgozni. (3. interjú)

„Az összetartozás. Én mindig azt mondom, hogy az összetartozás. Nálunk a klubban akármilyen van, mi összetartozunk.” (4. interjú)

„A siker? Először is az, hogy még mindig van alapítványunk. (...) így a családoknak is, magánszemélyeknek is tudunk segítséget nyújtani.” (6. interjú)

A Lévai (2000) által tett megállapítások a siker tekintetében is érvényesek. A civil/nonprofit szervezetek női vezetői számára az embereket összekötő „láthatatlan szálak” létrehozása, erősítése, építése, fenntartása a siker, melyen keresztül hagyományos női szerepeiket beteljesíthetik, nem csupán családjuk körében. Így nem csoda, hogy azokat a kompetenciákat sorolják fel a sikerhez vezető út mérföldköveiként, melyek női vezető mivoltukhoz kapcsolódnak.

„Mert én teremtem a forrást, meg hozom a kapcsolataimat, meg így szervezedünk, tehát ezt egyedül nem lehet megcsinálni. A másik meg a kommunikáció, hogy ő, hogy kommunikál a környezetével.” (1. interjú)

„Rengeteg szeretetet beleadni.” (2. interjú)

„Hát az érzékenységre. Először is az emberekkel való bánásmód, szerintem a legalapvetőbb dolog. A szervező készség nagyon kell, tehát ilyen, hogy rátermettnek kell arra lenni, hogy vezetni tudjon egy szervezetet.” (3. interjú)

„Csak úgy bíznak az emberek, hogy ha én is úgy viselkedek velük szemben, hogy jöjjenek. (...) Ha olyan vagyok, hogy félrehúzódom, vagy valamiért nem szeretnek, akkor már eleve nem is jönnek. Ahhoz kell, hogy én is odategyem magam. (...) Többször össze kell jönni neki az emberekkel, a tagokkal. Beszélgessen el velük... (4. interjú)

„...beszélőkészsége. Meg legyenek ötletek... (5. interjú)

„...határozottságot tanúsítani, hogy elfogadják a véleményemet, hogy én ezt végig tudom vinni, amit elkezdek.” (6. interjú)

„...személyes kapcsolatok nagyon fontosak és ez az alapja. Igazán ismeretlenül nem lehet ajtókon bemenni.” (7. interjú)

Persze mindettől még nem biztos, hogy a vizsgált szervezetek aktívabbak, hatékonyabban működnek, mint a férfiak által vezetett szervezetek. Az viszont, hogy 10-20 éve léteznek, működnek, valódi programokat, segítséget szerveznek és nyújtanak, mindenképpen arra utal, hogy a női vezetők kompetenciáiban ott rejlik a sikeres civil/nonprofit szervezet működtetésének titka.

„Gyárilag civilek”

Hét szervezet – hét nő. Hét cél – hét út. Hét motiváció – hét megoldás.

Ami azonban közös bennük, hogy sikeres civil/nonprofit szervezetet működtetnek hosszú évek óta. Szervezeteiket javarészt személyes motivációkra alapozva hozták létre, és személyes kompetenciáikra alapozva, valamint családjaik erőforrásait bevonva vezetik. Véleményem szerint éppen ez a nők által vezetett civil/nonprofit szervezetek egyik sajátossága: a családjukból érkező motivációt és értékrendet átfordítják és kiterjesztik a civil/nonprofit szervezet közösségére (maternalizmus, „social motherhood”), majd a családjukat is erőforrásként használva biztosítják a szervezet fennmaradását. Ehhez azonban olyan női személyiségvonásokra, tulajdonságokra, kompetenciákra van szükség, melyeket a női vezetők specialitásaként szoktak azonosítani. A kommunikáció, konfliktuskezelés, gondoskodás, résztvevő-együttműködő vezetési stílus, a szervezet családként való értelmezése jellemzi tehát a női civilszervezet-vezetőket és a szervezeteiket. Ezért értelmezem én a nőket „gyárilag civilnek”, azaz hagyományos női szerepeikből, tulajdonságukból adódóan olyan embereknek, akik számára a jól-létet fokozó civil/nonprofit szervezetek vezetése éppoly természetes, mint egy család „összefogása, menedzselése”.

Interjúalanyaim a civil/nonprofit szervezettől független munkával rendelkeztek/rendelkeznek, tehát kiléptek a civil/nonprofit szervezettől független munkaerőpiacra és a szervezetben munkájukat anyagi juttatás nélkül, önkéntesen végzik. A familizmus jelensége így, ebben az értelmezésben nem állja meg a helyét. Ugyanakkor maga a civil/nonprofit szervezetben elért „karrier” adja meg azt az önmegvalósítási szükséglet kielégítést – nyugdíjazás után, vagy egy teljesen más szektorban végzett munka mellett – nők számára, melyet esetleg munkájukban nem tudtak elérni. Bár a legtöbben eleve olyan szakmát választottak – pedagógus, szociális munkás –, mely a gondoskodó női mivoltból is adódik és jól illeszkedik a hagyományos női szerepekhez, a civil/nonprofit szervezetben végzett tevékenység rugalmasabb, sokrétűbb, nem csupán egy-egy esetre vagy egy-egy osztálynyi gyermekre koncentrál, így az önmegvalósításnak szélesebb teret tud nyitni és modellezi a nő családjában végzett tevékenységét is.

Márpedig, ha nincs szerepkonfliktus, összesimul a nők családban és közéletben végzett tevékenysége, az gyárilag civil női vezetőket generál, akik számára a civil/nonprofit szervezet vezetése olyan természetes lesz, mint a lélegzétvétel.

Felhasznált irodalom

Aczél, Zs. – Szikra, D. (2012): A jóléti állam és a nők: a „maternalista” szociálpolitika In: Dr. Adamik Mária (szerk.) Bevezetés a szociálpolitika nem szerinti értelmezésébe, ELTE TÁTK 2012. 42-71.

Dupcsik, Cs. – Tóth, O. (2008): Feminizmus helyett familizmus Demográfia, 2008. 51. évf. 4. szám 307–328.

Kóbor, K. (2012): Szociális és gyermekvédelmi célú civil/nonprofit szervezetek kapcsolatai a Nyugat-dunántúli és Észak-alföldi régióban, Disszertáció, Győr

Lansford – Clements – Falzon – Aish – Rogers (2010): Essential Leadership Traits of Female Executives in the Non-Profit Sector, The Journal of Human Resource and Adult Learning Vol. 6, Num. 1.

Lévai, K. (2000): A nő szerint a világ, Osiris, Budapest

McInnes, A. (2013): Passing the Torch - Female Leadership in the Non-profit Sector, Student Research Intern http://www.mtroyal.ca/cs/groups/public/documents/pdf/ins_ptt.pdf, letöltés: 2015. január

Nagy, B. (2006): Nők a vezetésben <http://www.tarki.hu/adatbankh/kutjel/pdf/a964.pdf> letöltés: 2015. január

Nagy, B. – Vicsek, L. (2008): Mit ér a női vezető szava? http://www.academia.edu/4529092/Mit_%C3%A9r_a_n%C5%91i_vezet%C5%91_szava_F%C3%A9rfi_%C3%A9s_n%C5%91i_vezet%C5%91k_meg%C3%ADt%C3%A9l%C3%A9se_%C3%B6nkorm%C3%A1nyzati_dolgoz%C3%B3k_k%C3%B6r%C3%A9ben letöltés: 2015. január

Nagy, B. – Vicsek, L. (2008): The Evaluation of Male and Female Managers at a Local Municipality in Hungary, Gender in Management: An International Journal 23:1, 36-50.

Nagy, B. (2013): Nők a vállalati vezetőtestületekben és irányításban Magyarországon TNTeF 3.2, 52-63.

Pongrácz, T. – S. Molnár, E. (2011): Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In: Nagy I. és Pongrácz T. (szerk.) Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. Budapest: TÁRKI-NEFMI, 192-206.

Vicsek, L. – Nagy, B. (2011): Nemek kultúrája’: előzetes eredmények egy multinacionális cég vizsgálatából. TNTeF 1:2, 39-70.